

Ο όρος Αναγέννηση: Πρόκειται για τη μεταβατική – χρονικά και πολιτισμικά – περίοδο ανάμεσα στην τελευταία φάση της εξέλιξης του μεσαιωνικού κόσμου και της αρχής των νεότερων χρόνων. Αφετηρία της είναι το τέλος του 14^{ου} αιώνα και κορύφωσή της το δεύτερο μισό του 15^{ου}.

1. Οι παράγοντες που συνέβαλαν στην εμφάνιση της Αναγέννησης:

- Η παρακμή του φεουδαρχικού συστήματος και η ταυτόχρονη εμφάνιση της αστικής τάξης
 - Η ίδρυση νέων πόλεων που η οικονομική τους ζωή πέρασε στα χέρια των εμπόρων
 - Η οικονομική ανάπτυξη που επέφερε και την πνευματική άνθηση. Η τελευταία υποστηρίχθηκε από ηγεμόνες και εκπροσώπους της αστικής τάξης
2. **Ο ρόλος των Πανεπιστημίων:** Διδάσκουν συστηματικά το Ρωμαϊκό Δίκαιο (Μπολόνια), καλλιεργούν το ερευνητικό και κριτικό πνεύμα που αποτελεί τη βάση της επιστήμης (Παρίσι) και προωθούν τη φιλοσοφία (Οξφόρδη). Ο Άγγλος φιλόσοφος Ρογήρος Βάκων τονίζει τη σημασία του πειράματος για την επιστημονική έρευνα.
3. **Ιταλία, το λίκνο της Αναγέννησης:** Το 14^ο αιώνα η δύναμη των αστών ενισχύθηκε. Παράλληλα, υποχωρούν οι μεσαιωνικές αντιλήψεις για τυφλή προσήλωση στις ηθικές και δογματικές αρχές της παπικής εκκλησίας. Νέοι τρόποι έκφρασης εκδηλώνονται στο γραπτό λόγο και στα καλλιτεχνικά δημιουργήματα. Σημαντικό κέντρο της πνευματικής κίνησης έγινε η Φλωρεντία.
4. **Δάντης, Πετράρχης, Βοκκάκιος:** Ο πρώτος, με το έργο του «Θεία Κωμωδία», απομακρύνθηκε από τη μεσαιωνική ποιητική παράδοση και χρησιμοποίησε όχι τη λατινική, αλλά τη σύγχρονή του γλώσσα. Ο δεύτερος, έγραψε σημαντικά λυρικά ποιήματα και ο τρίτος με το «Δεκαήμερο», καινοτομεί με την τολμηρή αφήγηση.
5. **Ο Ουμανισμός (Ανθρωπισμός):** Ο όρος δηλώνει τη στροφή προς τη μελέτη και τη βαθύτερη γνώση της αρχαιότητας. Τα κείμενα και τα έργα τέχνης του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού αποκάλυπταν την εικόνα μιας εκλεπτυσμένης κοινωνίας και έναν τρόπο ζωής που πρόσφερε στον άνθρωπο τη χαρά της δημιουργίας. Τα έργα των αρχαίων συγγραφέων καλλιεργούσαν την εμπιστοσύνη στη δημιουργικότητα του ανθρώπου και στη λογική. Ο νέος τύπος ανθρώπου, ο «καθολικός άνθρωπος», θα ήταν ο πρωταγωνιστής στο νέο κοινωνικό περιβάλλον.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Εισαγωγή: Οι Μεγάλες Ανακαλύψεις είναι τα υπερπόντια εξερευνητικά ταξίδια που πραγματοποιήθηκαν κυρίως από τα μέσα του 15^{ου} ως τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Τέτοιου είδους γεωγραφικές εξερευνήσεις συνετέλεσαν στη βελτίωση των τεχνικών μέσων, στην ανάπτυξη της επιστήμης και στο άνοιγμα νέων οριζόντων για τη γνώση του κόσμου. Παράλληλα, επηρέασαν την οικονομία και την πολιτική ζωή, ενώ προκάλεσαν κοινωνικές ανακατατάξεις και πολεμικές συγκρούσεις.

Τα αίτια των Ανακαλύψεων

Τα αίτια των ανακαλύψεων του 15^{ου} αι. ήταν κυρίως οικονομικά:

1. Τα ασιατικά προϊόντα δεν μπορούσαν να μεταφερθούν στις ευρωπαϊκές χώρες ύστερα από τη διείσδυση των Οθωμανών στη δυτική Ασία. Η δίοδος από την Ανατολή στη Μεσόγειο διακόπηκε και προέκυψε η ανάγκη για εξεύρεση νέων εμπορικών δρόμων.
2. Τα ευρωπαϊκά κοιτάσματα χρυσού και αργύρου είχαν εξαντληθεί και έπρεπε να αναζητηθούν νέα, σε άλλες περιοχές. Οι περιγραφές του Μάρκο Πόλο από τα ταξίδια του στην Ανατολή, είχαν εξάψει τη φαντασία των Ευρωπαίων, που πίστευαν ότι εκεί αφθονούσε το χρυσάφι και άλλα πολύτιμα μεταλλεύματα.
3. Οι ευρωπαϊκές χώρες επιθυμούσαν να σπάσουν το μονοπώλιο των Βενετών όσον αφορά το εμπόριο των μπαχαρικών που απέφερε τεράστια κέρδη. Για να το πετύχουν αυτό, έπρεπε να ανακαλύψουν νέους δρόμους προς την Ασία.
4. Τα εθνικά κράτη που σχηματίστηκαν στην Ευρώπη βρέθηκαν σε μεγάλο εμπορικό ανταγωνισμό μεταξύ τους. Η ανάγκη τους για οικονομική επιβολή, οδηγούσε τα κράτη αυτά στην αναζήτηση νέων αγορών.

Παράγοντες που ευνόησαν τα υπερπόντια ταξίδια: η τελειοποίηση οργάνων που βοηθούσαν την πλεύση και τον προσανατολισμό (πυξίδα, αστρολάβος) και η ναυπήγηση ενός νέου τύπου πλοίου, της καραβέλας.

Οι πρώτοι θαλασσοπόροι

Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος: Ο Πορτογάλος πρίγκιπας, αν και δεν έλαβε ο ίδιος μέρος σε εξερευνητικά ταξίδια, ενίσχυσε οικονομικά τους θαλασσοπόρους. Αναζητώντας δρόμο για την Κίνα, χρηματοδότησε αποστολές που έφτασαν στις Αζόρες και στη Μαδέρα και στη συνέχεια των εξερευνητικών του επιχειρήσεων ανακαλύφθηκαν οι εκβολές του ποταμού Σενεγάλη (1445) και το Πράσινο Ακρωτήριο (1455).

Βαρθολομαίος Ντιάζ: Ο Πορτογάλος εξερευνητής έφτασε στο Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας.

Βάσκο ντε Γκάμα: Έφτασε στις Ινδίες (περιοχή της Καλικούτης).

Με τα επιτεύγματα αυτά, συνδέθηκε ο Ατλαντικός ωκεανός με τον Ινδικό και άνοιξε ο δρόμος για την αποικιακή εγκατάσταση των Ευρωπαίων στην Ινδία και τη Νότια Ασία.

Η ανακάλυψη της Αμερικής

Το φιλόδοξο σχέδιο του Χριστόφορου Κολόμβου: Επηρεασμένος από τις απόψεις του Φλωρεντινού γεωγράφου Πάολο Τοσκανέλλι, σύμφωνα με τις οποίες μπορούσε κάποιος να φτάσει στην Κίνα πλέοντας προς τα Δυτικά, συνέλαβε την ιδέα ενός ταξιδιού προς την Ινδία με πορεία διαφορετική από την προηγούμενη.

Πώς το πραγματοποίησε: Ο Γενοβέζος θαλασσινός, αφού μάταια επιδίωξε τη βοήθεια του βασιλιά της Πορτογαλίας, κατάφερε να πείσει τη βασίλισσα της Ισπανίας Ισαβέλλα να χρηματοδοτήσει το σχέδιό του.

Τα ταξίδια του Κολόμβου:

- Στις 3 Αυγούστου του 1492, με τρία πλοία ξεκινά από το λιμάνι του Πάλος, περνά από τα **Κανάρια νησιά** και τον Οκτώβριο φτάνει σε ένα από τα νησιά των Μπαχάμας που το ονόμασε **Σαν Σαλβαντόρ**. Στη συνέχεια, αφού ανακαλύπτει την **Κούβα και την Αϊτή**, επιστρέφει θριαμβευτής στη Βαρκελώνη (Μάρτιος 1493).
- Το Σεπτέμβριο του 1493, έχοντας τώρα δεκαεφτά πλοία, ο Κολόμβος αναχωρεί για τη δεύτερη εξερεύνηση και ανακαλύπτει τη **Δομίνικα** και το **Πόρτο Ρίκο**.
- Δύο ακόμα ταξίδια πραγματοποίησε στα χρόνια 1498 και 1502-1504. Στο τελευταίο του ταξίδι ανακάλυψε **τις ανατολικές ακτές της Κεντρικής Αμερικής και εξερεύνησε την περιοχή του Παναμά**, φτάνοντας 70 μόλις μίλια από τις ακτές του Ειρηνικού.

Το τέλος του Κολόμβου: Αφού απογοητεύτηκε από τη σκληρότητα των Ισπανών αξιωματούχων προς τους ιθαγενείς και την απειθαρχία των πληρωμάτων του, ο θαλασσοπόρος επέστρεψε άρρωστος στην Ισπανία, όπου πέθανε στην αφάνεια, στερημένος από τη βασιλική εύνοια (Μάιος του 1506). Πίστευε ότι είχε ανακαλύψει τις ανατολικές ακτές της Ασίας. Η νέα ήπειρος ονομάστηκε Αμερική, από το όνομα του Φλωρεντινού θαλασσοπόρου **Αμέρικο Βεσπούκι** που διαπίστωσε ότι η γη που ανακάλυψε ο Κολόμβος ήταν μια νέα ήπειρος.

Ο περίπλους της γης

Το επίτευγμα ανήκει στον τελευταίο μεγάλο εξερευνητή, τον Πορτογάλο **Φερδινάνδο Μαγγελάνο**. Με χρηματοδότηση του βασιλιά της Ισπανίας, ξεκίνησε τον Αύγουστο του 1519 με στόχο να ανακαλύψει δίοδο προς τα νησιά Μολούκες και την Ινδία. Μετά από πολλές περιπέτειες, ο ίδιος σκοτώθηκε στο νησί Μακτουν (1521) και μόνο ένα από τα πλοία του γύρισε στην Ισπανία (1522), περνώντας από το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας.

Άμεσες και απώτερες συνέπειες των Ανακαλύψεων

Α. Οικονομικές: Το κέντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων μετατοπίστηκε έξω από τη Μεσόγειο. Η Βενετία και η Γένοβα αρχίζουν να παρακμάζουν. Το άφθονο ασήμι και χρυσάφι που έφτανε στην Ευρώπη αύξησε τη ζήτηση αγαθών, αλλά και τις τιμές των προϊόντων. Ωφελημένοι από τις εξελίξεις στάθηκαν οι έμποροι και οι βιοτέχνες. Η φεουδαρχική αριστοκρατία βαδίζει προς τη δύση της και το κεφαλαιοκρατικό σύστημα αναπτύσσεται.

Β. Επιστημονικές και πολιτιστικές: Αναπτύσσονται οι επιστημονικοί κλάδοι. Διαδίδεται ο χριστιανισμός στις νέες χώρες μέσα από την ιεραποστολική δραστηριότητα της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Εξοντώνονται χιλιάδες ιθαγενείς του δυτικού ημισφαιρίου και καταστρέφονται σημαντικά πολιτιστικά μνημεία.

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 17^Ο ΚΑΙ 18^Ο ΑΙΩΝΑ

Οικονομία

- Θεαματική αύξηση του πληθυσμού.
- Μεταβολές στην αγροτική οικονομία (μεγάλα αγροκτήματα, νέες μέθοδοι καλλιέργειας).
- Ανάπτυξη του εμπορίου και συσσώρευση κεφαλαίων στα χέρια Ευρωπαίων επιχειρηματιών.
- Χρήση της μηχανής στην παραγωγή, δημιουργία εργοστασίων στις πόλεις, γέννηση της βιομηχανίας.
- Εγκατάλειψη της επαρχίας από τους αγρότες που καταφεύγουν στις πόλεις αναζητώντας εργασία.

Κοινωνία

Ισχυροποίηση της **αστικής τάξης** (βιομήχανοι, τραπεζίτες, μεγαλέμποροι). Σε άμυνα η **παλαιά αριστοκρατία** που προσπαθεί να διαφυλάξει τα προνόμιά της. Σε άσχημη κατάσταση οι **αγρότες** που αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού και τα **ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα των πόλεων**.

Επιστήμη

Συντελείται πρόοδος στις φυσικές επιστήμες και γίνεται συστηματική προσπάθεια να ανακαλυφθούν οι φυσικοί νόμοι που διέπουν τη λειτουργία του κόσμου. Ο **Ισαάκ Νιούτον** διατυπώνει το νόμο της παγκόσμιας έλξης και υποστηρίζει ότι το σύμπαν λειτουργεί με βάση φυσικούς νόμους. Ανοίγει ο δρόμος για την απελευθέρωση των ανθρώπων από τις προλήψεις του Μεσαίωνα.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Γενικά: Πρόκειται για πνευματικό κίνημα που πρωτοεμφανίζεται στην Αγγλία στο τέλος του 17^{ου} αιώνα, κορυφώνεται στη Γαλλία το 18^ο αι., και εξαπλώνεται στην Ευρώπη αλλά και στην Αμερική. Σπουδαίοι εκπρόσωποί του οι Βολτέρος, Μοντεσκιέ, Ρουσό, Ντιντερό, Ντ' Αλαμπέρ κ.α.

Κυριότερα χαρακτηριστικά

- Απόρριψη κάθε αυθεντίας.
- Κριτική κάθε υφιστάμενης γνώσης.
- Αποδοχή της λογικής ως του μόνου ασφαλούς τρόπου ερμηνείας του κόσμου.
- Αισιόδοξη πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να προοδεύει διαρκώς.

Πολιτικές διεκδικήσεις του Διαφωτισμού: Αποτελούν ουσιαστικά τις διεκδικήσεις της ανερχόμενης αστικής τάξης, που προσπαθεί να επιβάλει τη συμμετοχή της στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων. Θεμελιώδεις πολιτικές έννοιες του Διαφωτισμού είναι οι εξής:

- **Φυσικά δικαιώματα:** Τα έχουν όλοι οι άνθρωποι με τη γέννησή τους και καμιά εξουσία δεν μπορεί να τα καταργήσει (ζωή, ιδιοκτησία, ισότητα απέναντι στο νόμο, ελευθερία σκέψης και έκφρασης).
- **Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου:** Διατυπώνεται από τον **Τζον Λοκ** και σύμφωνα με αυτή, τα άτομα δέχονται να παραχωρήσουν κάποιες από τις ελευθερίες τους στο όνομα της αρμονικής συμβίωσης. Το κράτος εγγυάται αυτή τη συμφωνία (κοινωνικό συμβόλαιο). Αν το κράτος λειτουργεί τυραννικά, ο λαός έχει το δικαίωμα της αντίστασης. Πιο προχωρημένη η θέση του Ρουσό που θέλει την πολιτική εξουσία να βρίσκεται στα χέρια του λαού και όχι κάποιου ηγεμόνα.
- **Η διάκριση των εξουσιών:** Διατυπώνεται από τον **Μοντεσκιέ** και σύμφωνα με αυτή, οι φορείς της εξουσίας πρέπει να είναι διαφορετικοί ώστε να αποφεύγεται η κατάχρησή της. Η **εκτελεστική εξουσία** πρέπει να ασκείται

από την κυβέρνηση που θα εφαρμόζει τους νόμους. Η **νομοθετική εξουσία** πρέπει να ασκείται από τη βουλή (το σώμα που θεσπίζει τους νόμους). Η **δικαστική εξουσία** πρέπει να ασκείται από τους δικαστές που θα ελέγχουν την τήρηση των νόμων.

Η φωτισμένη δεσποτεία: Ο όρος δηλώνει την προσπάθεια κάποιων μοναρχών να εφαρμόσουν κάποιες από τις ιδέες του Διαφωτισμού προκειμένου να ισχυροποιηθεί η εξουσία τους και να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά το κράτος τους. Αυτοί οι μονάρχες (Μαρία Θηρεσία της Αυστρίας, Αικατερίνη Β΄ της Ρωσίας) περιόρισαν κάπως τα προνόμια των ανώτερων τάξεων, έλαβαν μέτρα κοινωνικής προστασίας και ενίσχυσαν τα Γράμματα και τις Τέχνες.

Διαφωτισμός και θρησκεία

Οι περισσότεροι διαφωτιστές υιοθετούσαν τον **ντεϊσμό**, σύμφωνα με τον οποίο ο Θεός είναι ο δημιουργός του κόσμου, αλλά δε ρυθμίζει την τύχη του και δεν παρεμβαίνει στις ανθρώπινες υποθέσεις. Κάποιοι άλλοι ήταν άθεοι. Κοινά χαρακτηριστικά τους όμως υπήρξαν:

- Η άσκηση αυστηρής κριτικής στη ρωμαιοκαθολική εκκλησία που την κατηγορούσαν για φανατισμό.
- Η επιθυμία για καθιέρωση της ανεξιθρησκίας.

Διαφωτισμός και εκπαίδευση

Οι διαφωτιστές θεωρούν την εκπαίδευση ως μέσο για τη συνεχή πρόοδο του ανθρώπου. Κάποιες θέσεις του **Ρουσό**, όπως αυτές εκτίθενται στο έργο του *Αιμίλιος*:

- Η εκπαίδευση πρέπει να στηρίζεται στην προσωπική αναζήτηση του διδασκομένου.
- Ο δάσκαλος δεν πρέπει να λειτουργεί ως αυθεντία. Οφείλει όμως μέσα από τα κατάλληλα ερωτήματα να οδηγεί το μαθητή στην ανακάλυψη των απαντήσεων.

Διαφωτισμός και οικονομικός φιλελευθερισμός

Βασική θέση των Γάλλων οικονομολόγων είναι ότι η οικονομία πρέπει να λειτουργεί «φυσικά», χωρίς δηλαδή κρατικές παρεμβάσεις. Η αντίληψη αυτή ονομάστηκε **φυσιοκρατία** και ερχόταν σε αντίθεση με το ισχύον σύστημα του **μερκαντιλισμού**, που περιόριζε τις οικονομικές δραστηριότητες των αστών. Στην Αγγλία, η κριτική στον μερκαντιλισμό γέννησε τον **οικονομικό φιλελευθερισμό**, που υποστήριζε ότι το κράτος δεν πρέπει να επεμβαίνει στην οικονομική ζωή. Εισηγητής του υπήρξε ο **Άνταμ Σμιθ**.

Η Εγκυκλοπαίδεια

Πρόκειται για ένα συλλογικό έργο 33 τόμων στο οποίο συνοψίστηκαν οι γνώσεις, οι αντιλήψεις και οι ιδέες του Διαφωτισμού για οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Πρωτεργάτες της Εγκυκλοπαίδειας υπήρξαν οι Γάλλοι διαφωτιστές **Ντιντερό** και **Ντ'Αλαμπέρ**.

Η διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού

Οι νέες ιδέες διαδόθηκαν αρχικά στα πιο μορφωμένα κοινωνικά στρώματα, αλλά έφτασαν και στους απλούς ανθρώπους μέσα από εκλαϊκευτικά βιβλία. Σύντομα ξεπέρασαν τα σύνορα της Γαλλίας και πέρασαν στην Ευρώπη αλλά και έξω από αυτή. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι οι ιδέες αυτές προετοίμασαν ιδεολογικά:

- Την Αμερικανική Επανάσταση
- Τη Γαλλική Επανάσταση
- Την Ελληνική Επανάσταση

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

- ✚ **Οι αγγλικές αποικίες στην Αμερική:** Κατά την περίοδο 1607 – 1732 δημιουργούνται στα ανατολικά παράλια της Βόρειας Αμερικής 13 αποικίες υπό αγγλικό έλεγχο.
- ✚ **Η κοινωνική τους σύνθεση:** Άγγλοι, Γάλλοι, Γερμανοί, Σουηδοί. Πρόκειται για τεχνίτες, κατεστραμμένους μικροεπιχειρηματίες, κατάδικους και θύματα θρησκευτικών διώξεων που αναζητούν μια καλύτερη τύχη.
- ✚ **Οι αποικίες του Βορρά:** 1.000.000 άποικοι και 40.000 σκλάβοι. Χαρακτηριστικά των αποικιών αυτών η ισχυρή αγροτική οικονομία, η ακμή του εμπορίου και η πνευματική ανάπτυξη. Στα πανεπιστήμια του Χάρβαρντ, του Γέιλ και του Πρίνστον διαδίδονται οι ιδέες του Διαφωτισμού.
- ✚ **Οι αποικίες του Νότου:** 750.000 κάτοικοι και 300.000 σκλάβοι. Η οικονομία τους στηρίζεται στις φυτείες καπνού, ρυζιού και βαμβακιού, οι οποίες καλλιεργούνται από σκλάβους που ζουν σε άθλιες συνθήκες.
- ✚ **Η διοίκηση των αποικιών:** Κάθε πολιτεία έχει κυβερνήτη που διορίζεται από την Αγγλία και οι άποικοι μπορούν να παίρνουν μέρος σε μια συνέλευση που αρμοδιότητά της ήταν η ψήφιση νόμων και η έγκριση των φόρων. Το εξωτερικό εμπόριο ελέγχεται πλήρως από την Αγγλία.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

1. Η ασφυκτική οικονομική κηδεμονία της Αγγλίας. Ιδιαίτερα δυσφορούν οι πλούσιοι άποικοι.
2. Η απαγόρευση από την Αγγλία στους αποίκους να εκμεταλλευτούν τον Καναδά και τη Φλόριντα, σε συνδυασμό με την επιβολή νέων φόρων για την κάλυψη των πολεμικών δαπανών.
3. Οι εμπορικοί περιορισμοί που επέβαλε η Αγγλία στο λιμάνι της Βοστώνης, όταν οι άποικοι σταματούν να αγοράζουν αγγλικά προϊόντα και καταστρέφουν αγγλικά φορτία τσαγιού.
4. Η σκληρή γραμμή του βασιλιά της Αγγλίας, Γεωργίου Γ', που επέλεξε την ένοπλη σύγκρουση.
5. Η σφυρηλάτηση της αμερικανικής εθνικής συνείδησης μέσα από τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

- ✚ Μάχη του Λέξινγκτον (1775): Νικούν οι αμερικανικές δυνάμεις. Οριστική ρήξη με την Αγγλία.
- ✚ Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (4 Ιουλίου 1776): Συντάκτες οι Τόμας Τζέφερσον και Βενιαμίν Φραγκλίνος. Το κείμενο απηχεί τις ιδέες του Διαφωτισμού.
- ✚ Οι συμμαχίες που συνάπτουν οι άποικοι με Γαλλία, Ισπανία και Ολλανδία. Γαλλικά στρατεύματα που φτάνουν στην Αμερική επηρεάζουν την πορεία της σύγκρουσης
- ✚ Μάχη του Γιορκτάουν (1781): Ήττα των Άγγλων και τέλος του πολέμου.
- ✚ Συνθήκη των Βερσαλιών (1783): Αναγνώριση του νέου ανεξάρτητου κράτους με το όνομα Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ).

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΗΠΑ (1787)

- ✚ Η χώρα ανακηρύσσεται ομοσπονδία πολιτειών. Εφαρμόζεται στην πράξη η αρχή της διάκρισης των εξουσιών.
- ✚ Η κεντρική κυβέρνηση αποφασίζει για την οικονομία, την άμυνα και την εξωτερική πολιτική.
- ✚ Κάθε πολιτεία ρυθμίζει μόνη της θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης, δικαιοσύνης, εκπαίδευσης και αστυνόμευσης.
- ✚ Η νομοθετική εξουσία ασκείται από το Κογκρέσο (Γερουσία, Βουλή των Αντιπροσώπων)
- ✚ Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον Πρόεδρο. Πρώτος Πρόεδρος ο Τζορτζ Ουάσινγκτον.
- ✚ Η δικαστική εξουσία ορίστηκε να είναι ανεξάρτητη και αιρετή.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1789 – 1814)

Η γαλλική κοινωνία του 18^{ου} αιώνα: Υπάρχουν τρεις θεσμοθετημένες τάξεις.

- ✚ **Κλήρος:** Αποτελεί το 0,5% του πληθυσμού.
- ✚ **Ευγενείς:** Αποτελούν το 1,5% του πληθυσμού.
- ✚ **Τρίτη τάξη:** Αποτελεί το 98% του πληθυσμού (αστοί, αγρότες, εργάτες).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι δύο πρώτες τάξεις έχουν μόνο προνόμια, ενώ η Τρίτη τάξη έχει μόνο υποχρεώσεις (φόροι).

Τα αίτια της Επανάστασης: Σε γενικές γραμμές είναι τα παρακάτω:

- ✚ Η δυσарέσκεια της αστικής τάξης απέναντι στο παλαιό καθεστώς, που την αποκλείει από την άσκηση εξουσίας και τη λήψη αποφάσεων.
- ✚ Η επιδείνωση των συνθηκών ζωής από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα.
- ✚ Η καταστροφή της αγροτικής παραγωγής και η έλλειψη αγαθών μετά την ξηρασία του 1785, τις πλημμύρες του 1787 και το χαλάζι του 1788.
- ✚ Ο βαρύς χειμώνας του 1788 – 1789 που οδήγησε στην αύξηση της τιμής των προϊόντων και στην πείνα.

Η έκρηξη της Επανάστασης: Α` φάση: (Μάιος 1789 – Αύγουστος 1792)

- ✚ Ο βασιλιάς συγκαλεί τη συνέλευση των Γενικών Τάξεων με σκοπό να δεχθούν νέους φόρους. Οι εκπρόσωποι της Τρίτης Τάξης αυτοανακηρύσσονται σε Εθνική Συνέλευση και λίγο αργότερα σε Συντακτική Συνέλευση (με σκοπό δηλαδή να παραδώσουν Σύνταγμα στη Γαλλία).
- ✚ Ο βασιλιάς αντιδρά, αλλά ο λαός του Παρισιού καταλαμβάνει τη Βαστίλη (14 Ιουλίου 1789), που ήταν μισητό σύμβολο της απολυταρχίας και τόπος βασανιστηρίων.
- ✚ Η Συντακτική Συνέλευση καταργεί τα προνόμια των ευγενών και ψηφίζει τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη**, βασισμένη στις αρχές του Διαφωτισμού.
- ✚ Το 1791 ψηφίζεται το πρώτο Σύνταγμα που καθιερώνει τη **Συνταγματική Μοναρχία**. Σύμφωνα με αυτό, τη νομοθετική εξουσία έχει η νομοθετική συνέλευση (Βουλή) και την εκτελεστική εξουσία ο βασιλιάς. Η δικαστική εξουσία είναι ανεξάρτητη. Δικαίωμα ψήφου δόθηκε μόνο σε όσους είχαν περιουσία και πλήρωναν φόρους.
- ✚ Η περιουσία του κλήρου εθνικοποιείται και ο βασιλιάς προσπαθεί να φύγει από τη χώρα χωρίς επιτυχία.
- ✚ Οι μυστικές συνεννοήσεις του βασιλιά με Αυστρία και Πρωσία οδηγούν τη Γαλλία σε πόλεμο με αυτές τις χώρες. Οι πρώτες αποτυχίες του γαλλικού στρατού εξοργίζουν το λαό. Ο βασιλιάς συλλαμβάνεται και φυλακίζεται, ενώ δημεύονται οι περιουσίες των ευγενών που είχαν καταφύγει σε άλλες χώρες.

Η έκρηξη της Επανάστασης: Β` φάση: (Σεπτέμβριος 1792 – Ιούλιος 1794)

- ✚ Η Συντακτική Συνέλευση καταργεί τη μοναρχία (21 Σεπτεμβρίου 1792), ο βασιλιάς καταδικάζεται και εκτελείται (1793).
- ✚ Πολλές ευρωπαϊκές χώρες συνασπίζονται εναντίον της Γαλλίας και στο εσωτερικό ξεσπούν αντεπαναστατικές εξεγέρσεις.

- ✚ Η Συμβατική Συνέλευση με αρχηγό το **Ροβεσπιέρο**, συγκροτεί επαναστατικές επιτροπές και δικαστήρια και με όπλο τον αναδιοργανωμένο στρατό, καταφέρνει να αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς εχθρούς. Ωστόσο, στο όνομα της προστασίας της Επανάστασης, θανατώνονται με συνοπτικές διαδικασίες 40.000 Γάλλοι με την κατηγορία της αντεπανάστατικής δράσης (περίοδος της τρομοκρατίας).
- ✚ Ακολουθούν ριζοσπαστικά μέτρα (λατρεία του Ανώτατου Όντος, νέα ονόματα στους μήνες), αλλά και αντιδράσεις που οδηγούν στην εκτέλεση του Ροβεσπιέρου (Ιούλιος 1794).

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1794-1799)

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ (1799-1815)

Το Σύνταγμα του 1795: Μετά την εκτέλεση του Ροβεσπιέρου ψηφίζεται Σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας ανατίθεται σε ένα πενταμελές συμβούλιο, το *Διευθυντήριο*. Αναζητείται η στήριξη των στρατηγών που είχαν διακριθεί στα χρόνια της Επανάστασης για να αντιμετωπιστεί η δύσκολη κατάσταση.

Η ανάληψη της εξουσίας από το Ναπολέοντα: Το 1799 και με τη συγκατάθεση του Διευθυντηρίου, ο Ναπολέων Βοναπάρτης καταλαμβάνει την εξουσία. Αρχικά κυβερνά ως Πρώτος Ύπατος (1799 – 1804) και αργότερα ως Αυτοκράτορας (1804 – 1815). Στόχοι της αστικής τάξης που τον εμπιστεύτηκε ήταν:

- Η δημιουργία ενός σταθερού εσωτερικού καθεστώτος
- Η διενέργεια πολέμων για την εδραίωση της γαλλικής κυριαρχίας στην Ευρώπη.

Η πολιτική του Ναπολέοντα στο εσωτερικό: Μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση, την εκπαίδευση, την οικονομία, τη δικαιοσύνη. Ο *Ναπολεόντειος Κώδικας* παραμένει μέχρι και σήμερα η βάση του νομικού συστήματος της Γαλλίας.

Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι

- Το 1806 η Γαλλία εφαρμόζει τον *ηπειρωτικό αποκλεισμό*, εμποδίζοντας τη διακίνηση αγγλικών εμπορευμάτων σε όλα τα ευρωπαϊκά λιμάνια. Αυτό προκαλεί αντίποινα από την Αγγλία που εφαρμόζει θαλάσσιο αποκλεισμό σε βάρος της Γαλλίας.
- Με διαδοχικές νίκες και κατακτήσεις ο Ναπολέων εδραιώνει τη γαλλική κυριαρχία στην Ευρώπη και δημιουργεί αρκετά βασίλεια – δορυφόρους της χώρας του (χάρτης σελ 22).
- Το 1812 επιτίθεται στη Ρωσία, καταφέρνει να φτάσει ως τη Μόσχα, αλλά υποχωρεί εξαιτίας του σφοδρού χειμώνα, των ασθενειών και της αντίστασης των Ρώσων. Από τους 600.000 στρατιώτες του, επιστρέφουν μόνο οι 100.000. Ήταν η αρχή του τέλους. Κατά την υποχώρηση, ένας ισχυρός συνασπισμός ευρωπαϊκών κρατών (Αγγλία, Αυστρία, Πρωσία, Ρωσία, Ισπανία, Σουηδία), καταφέρνει καίριο πλήγμα στο Ναπολέοντα (*μάχη της Λειψίας, 1813*). Η επόμενη ήττα στο *Βατερλό* (1815), σήμανε το τέλος της κυριαρχίας του Ναπολέοντα.

Η σημασία της Γαλλικής Επανάστασης και της εποχής του Ναπολέοντα

1. Η αστική τάξη καταλαμβάνει την εξουσία για πρώτη φορά και προωθεί τις επιδιώξεις της (οικονομία της ελεύθερης αγοράς).
2. Οι αρχές του Διαφωτισμού έγιναν πολιτικά αιτήματα και ως ένα βαθμό δικαιώθηκαν.
3. Η απολυταρχία γκρεμίζεται στη Γαλλία και κλονίζεται στην Ευρώπη. Οι λαοί που στενάζουν κάτω από οποιοδήποτε ζυγό, όπως ο ελληνικός, εμπνέονται από τις ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης.
4. Για πρώτη φορά, η εκκλησία χωρίζεται από το κράτος.
5. Καταργήθηκαν τα προνόμια κλήρου και ευγενών και εδραιώνεται η αντίληψη ότι οι άνθρωποι έχουν ίσα δικαιώματα.
6. Ο λαός αναδεικνύεται σε κινητήρια δύναμη της ιστορίας και σε αποκλειστική πηγή εξουσίας (αρχή της λαϊκής κυριαρχίας). Ο άνθρωπος, από υπήκοος γίνεται πολίτης.

Η αντίδραση των μοναρχικών κρατών της Ευρώπης

- *Συνέδριο Βιέννης (Σεπτέμβριος 1814-Ιούνιος 1815):* Στόχοι η ανασυγκρότηση της απολυταρχίας και η καταστολή των επαναστατικών ιδεών. Στη Γαλλία εγκαθιδρύεται και πάλι το πολίτευμα της βασιλείας.
- Ίδρυση από τη Ρωσία, την Αυστρία και την Πρωσία της *Ιεράς Συμμαχίας* (Νοέμβριος 1815): Οι χώρες αυτές, προπύργια της απολυταρχίας, επιδιώκουν την καταστολή κάθε επαναστατικού κινήματος, άρα και αυτού που πρόκειται να ξεσπάσει στην Ελλάδα.

Οικονομία: Παρατηρείται βελτίωση στην οικονομική ζωή των υπόδουλων Ελλήνων. Συγκεκριμένα:

- Έλληνες, Εβραίοι και Αρμένιοι διακρίνονται στο εμπόριο και τη ναυτιλία, εκμεταλλευόμενοι την επέκταση του ευρωπαϊκού εμπορίου στην Ανατολή. Ενισχύεται έτσι η οικονομική τους δύναμη.
- Οι Έλληνες караβοκύρηδες αξιοποιούν τη Συνθήκη του **Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774)** που επέτρεπε την ελεύθερη κίνηση πλοίων με ρωσική σημαία στα στενά του Βοσπόρου. Σημαντικό μέρος της εμπορικής δραστηριότητας περνά στα χέρια τους.
- Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Σμύρνη και Χίος εξελίσσονται σε σημαντικά εμπορικά κέντρα.

Ορθόδοξη εκκλησία: Εναντιώνεται στη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού, θεωρώντας ότι η προοπτική μιας επανάστασης θα έπληττε και την ίδια. Ας σημειωθεί ότι η Οθωμανική διοίκηση αναγνώριζε την εκκλησία ως την ηγεσία των υπόδουλων χριστιανών.

Κοινωνικές τάξεις του ελληνισμού: Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, οι Έλληνες χωρίζονται στις ακόλουθες κοινωνικές τάξεις:

1. **Φαναριώτες:** Αρχοντικές οικογένειες που κατοικούσαν στο Φανάρι (συνοικία της Κωνσταντινούπολης, όπου βρισκόταν και το Πατριαρχείο). Οι Φαναριώτες ήξεραν ξένες γλώσσες, σταδιοδρομούσαν στην οθωμανική διοίκηση και συχνά διορίζονταν ως ηγεμόνες στις αυτόνομες παραδουνάβιες ηγεμονίες.
2. **Προεστοί:** Διοικούσαν τις ελληνορθόδοξες κοινότητες, συγκέντρωναν τους φόρους για λογαριασμό των Τούρκων και απέκτησαν μεγάλες περιουσίες.
3. **Έμποροι και караβοκύρηδες:** Βελτίωσαν αισθητά την οικονομική τους θέση και κάποιοι από αυτούς συνέβαλαν στη διάδοση των νέων ιδεών ιδρύοντας σχολεία ή τυπώνοντας βιβλία, περιοδικά και εφημερίδες.
4. **Κλέφτες:** Ο Μακρυγιάννης τους χαρακτήρισε «μαγιά της Επανάστασης». Ήταν αγρότες που κατέφευγαν στα βουνά και επιδίδονταν στη ληστεία για να επιβιώσουν. Η ανυπότακτη ζωή τους, προκαλούσε τη συμπάθεια στους ελληνικούς αγροτικούς πληθυσμούς. Υμνήθηκαν για την τόλμη τους και θρηνήθηκαν για το θάνατό τους μέσα από τα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια.
5. **Αρματολοί:** Ένοπλα σώματα της οθωμανικής διοίκησης που επέβλεπαν την τήρηση της τάξης, ειδικά στις ορεινές περιοχές. Συχνά οι κλέφτες γίνονταν αρματολοί ή και το αντίστροφο.
6. **Αγρότες:** Αποτελούσαν το 80% του ελληνικού πληθυσμού. Καλλιεργούν τα κτήματα (τσιφλίκια) Τούρκων αλλά και Ελλήνων και ζουν στερημένη και δύσκολη ζωή.
7. **Οι απασχολούμενοι στο εμπόριο και οι ναύτες:** Ο αριθμός τους αυξήθηκε με την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας.

Προεπαναστατικά κινήματα εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας: Οι Έλληνες προσανατολίζονται στη **Ρωσία** που πίστευαν ότι θα βοηθούσε την επαναστατική τους δράση, ως ομόδοξη χώρα και με κοινά συμφέροντα στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτού του προσανατολισμού πραγματοποιούνται:

1. **Τα Ορλωφικά:** Ελληνική επανάσταση με κέντρο την Πελοπόννησο που έγινε το 1770 με ρωσική υποκίνηση. Αποτυγχάνει λόγω του μικρού αριθμού ρωσικών πλοίων που συμμετείχαν (επικεφαλής οι αδελφοί Ορλώφ) και της έλλειψης οργάνωσης.
2. **Το κίνημα του Λάμπρου Κατσώνη:** Εκδηλώθηκε στα νησιά του Αιγαίου και είχε παρόμοια τύχη με τα Ορλωφικά.

Αποτυχημένη τέλος ήταν και η **σύγκρουση των Σουλιωτών στην Ήπειρο με τον Αλή πασά** των Ιωαννίνων. Το 1803 υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την περιοχή.

Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ερμηνεία του όρου: Πρόκειται για πνευματικό κίνημα που διαμορφώνεται στα μέσα του 18^{ου} αιώνα και στοχεύει:

- Στη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού μεταξύ των Ελλήνων.
- Στην ιδεολογική προετοιμασία του αγώνα για την ελευθερία και την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.
- Στην εκπαίδευση των υπόδουλων Ελλήνων, η οποία θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση για την Επανάσταση.

Η αφετηρία του κινήματος: Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός είχε ως αφετηρία τις ελληνικές **παροιμίες** του εξωτερικού. Έμποροι αλλά και Έλληνες που ταξίδευαν στην Ευρώπη, διέδιδαν τις νεωτερικές ιδέες στον ελλαδικό χώρο, ειδικά σε εμπορικά κέντρα όπως η *Σμύρνη, τα Ιωάννινα και η Χίος*.

Χαρακτηριστικά του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

1. Θαυμασμός προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που συνδεόταν άρρηκτα με την έννοια της ελευθερίας.
2. Έμφαση στην εκπαίδευση η οποία θα έπρεπε:
 - Να θεμελιώνεται στην ενασχόληση με τις θετικές επιστήμες.
 - Να γίνεται στη λαϊκή γλώσσα.
 - Να υπηρετεί την προοπτική του αγώνα για την ελευθερία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι παραπάνω θέσεις βρίσκουν αντίθετους τους **συντηρητικούς λόγιους** και τους **εκκλησιαστικούς κύκλους**, που απορρίπτουν τις διαφωτιστικές ιδέες και θεωρούν ότι η εκπαίδευση πρέπει να βασίζεται σε εκκλησιαστικά κείμενα, να περιορίζεται στη γνωριμία με τη θρησκευτική παράδοση και να γίνεται σε αρχαίζουσα γλώσσα.

Κυριότεροι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

- **Ρήγας Βελεστινλής (1757 – 1798):** Προτείνει στο έργο του **Νέα Πολιτική Διοίκηση**, τη δημιουργία μιας **Ελληνικής Δημοκρατίας** που θα απλωνόταν σε όλη τη Βαλκανική, θα αντικαθιστούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα εξασφάλιζε ισονομία και ισοπολιτεία στους κατοίκους της. Ο Ρήγας δοκίμασε να εφαρμόσει τα σχέδιά του, όμως προδόθηκε και πλήρωσε με τη ζωή του το επαναστατικό του όραμα.
- **Ανώνυμος:** Στο έργο του **Ελληνική Νομαρχία** υποστήριξε ότι οι Έλληνες πρέπει να αγωνιστούν μόνοι τους για την ελευθερία τους.
- **Αδαμάντιος Κοραής (1748 – 1833):** Υποστήριξε τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και πίστευε ότι οι Έλληνες έπρεπε πρώτα να μορφωθούν και μετά να διεκδικήσουν την ελευθερία τους. Στο θέμα της γλώσσας, πρέσβευε τη μέση οδό, αφού ήταν αρνητικός τόσο απέναντι στον εξαρχαϊσμό όσο και στην αυτούσια δημοτική.

Άλλοι σημαντικοί Διαφωτιστές: Ιώσηπος Μοισιόδακας, Δημήτριος Καταρτζής, Κωνσταντίνος Κούμας

6^Η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1820-1821 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Βιέννης (Συνέδριο της Βιέννης 1814 - 1815) αμφισβητούνται από τους λαούς που διεκδικούν:

- Σύνταγμα
- Κοινοβουλευτικούς θεσμούς
- Ατομικές ελευθερίες και πολιτικά δικαιώματα

Τρία κυρίως πολιτικά ρεύματα διαμορφώνονται στην Ευρώπη:

- **Μετριοπαθείς φιλελεύθεροι:** Στόχος τους η καθιέρωση συνταγματικών μοναρχιών. Επιδιώκουν να δίνεται δικαίωμα ψήφου μόνο σε όσους κατέχουν περιουσία.
- **Ριζοσπάστες δημοκρατικοί:** Στόχος τους η καθιέρωση αβασίλευτων δημοκρατιών. Θέλουν γενίκευση των πολιτικών δικαιωμάτων σε όλους ανεξαιρέτως τους ενήλικες άνδρες.
- **Σοσιαλιστές:** Στόχος τους ένα καθεστώς οικονομικής και κοινωνικής ισότητας.

Η αρχή των εθνοτήτων: Στην Ευρώπη του 1815 πολλοί ευρωπαϊκοί λαοί δε διέθεταν κράτη, γιατί ζούσαν σε μεγάλες πολυεθνικές αυτοκρατορίες (Αυστριακή, Οθωμανική)

Σύμφωνα λοιπόν με την **αρχή των εθνοτήτων** που ως ένα βαθμό θεμελιώθηκε μετά τη Γαλλική Επανάσταση, η οποία αναγνώρισε το έθνος ως πηγή όλων των εξουσιών και διακήρυξε ότι η βούληση των λαών είναι εκείνη που καθορίζει το μέλλον τους:

- Οι πληθυσμοί που ανήκουν σε ένα έθνος έχουν το δικαίωμα να ιδρύσουν το δικό τους κράτος.
- Αυτό τους δίνει και τη δυνατότητα να αποσχιστούν από τα κράτη στα οποία ήταν ενταγμένοι.
- Τα όρια του κράτους πρέπει να συμπίπτουν με τα όρια του έθνους.
- Η ύπαρξη κάθε έθνους και η τεκμηρίωση των διεκδικήσεων του προκύπτει από την Ιστορία που πιστοποιεί την κοινή προέλευση των μελών του, την κοινή γλώσσα και την κοινή θρησκεία.

Οι επαναστάσεις των ετών 1820 – 1821: Γεωγραφικά περιορίζονται στη νότια, μεσογειακή Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Ισπανία, στην Ιταλία και στην Ελλάδα.

11^Η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 1830 ΚΑΙ ΤΟΥ 1848 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Α) Το 1830 ξεσπούν επαναστάσεις στη Γαλλία και στην Πολωνία. Το 1848 σημειώνεται νέα επανάσταση στη Γαλλία, καθώς επίσης στην Αυστρία και στην Πρωσία.

Β) ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 1848

Τα αίτια των επαναστάσεων σε γενικές γραμμές

- Η γενικευμένη δυσαρέσκεια των λαϊκών στρωμάτων μετά την πτώση του βιοτικού επιπέδου σε πολλές περιοχές της Ευρώπης (οικονομικά και κοινωνικά αίτια).
- Η επιδίωξη πολλών ευρωπαϊκών εθνών να ιδρύσουν ανεξάρτητα κράτη (εθνικά αίτια).
- Οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις των κρατών από τους υπηκόους τους που σχετίζονται με αύξηση φορολογίας και υποχρεωτική στράτευση (πολιτικά αίτια).
- Η ενίσχυση των δυνάμεων που αντιτίθενται στις αποφάσεις του Συμβουλίου της Βιέννης (πολιτικά αίτια).

Συνολική αποτίμηση από την «άνοιξη των λαών» (επαναστατικά κινήματα του 1848)

- Αληθινός κερδισμένος είναι η μεγαλοαστική τάξη που αυξάνει τη συμμετοχή της στην εξουσία.
- Αναδεικνύονται τα εθνικά αιτήματα πολλών λαών.
- Η κοινωνική αντιπαράθεση στο εξής θα γίνεται όχι ανάμεσα σε αστούς και ευγενείς, αλλά σε αστούς και εργάτες.

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

1. **Τι ήταν και ποιο στόχο έθεσε:** Η Φιλική Εταιρεία ήταν μια επαναστατική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας με σκοπό να προετοιμάσει τον ένοπλο αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία. Πρωτεργάτες της υπήρξαν ο **Νικόλαος Σκουφάς**, ο **Εμμανουήλ Ξάνθος**, ο **Αθανάσιος Τσακάλωφ** και ο **Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος**.
2. **Οι δυσκολίες που έπρεπε να αντιμετωπίσουν τα μέλη της:** Οι οργανωτικές προσπάθειες της Φιλικής Εταιρείας συναντούσαν τεράστια προβλήματα γιατί:
 - Ο ελληνισμός ήταν διάσπαρτος σε μεγάλη γεωγραφική έκταση.
 - Έπρεπε να τηρηθεί απόλυτη μυστικότητα ώστε η προετοιμασία του αγώνα να μη γίνει αντιληπτή, τόσο από την οθωμανική διοίκηση όσο και από τις ευρωπαϊκές απολυταρχίες (Ιερή Συμμαχία).
 - Το ηθικό των Ελλήνων ήταν πεσμένο, καθώς είχαν δει προηγούμενα επαναστατικά κινήματα να αποτυγχάνουν.
 - Έπρεπε να κινητοποιηθούν άνθρωποι διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, με ποικίλα οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα.
3. **Οι ευνοϊκές συνθήκες:** Το έργο των Φιλικών ωστόσο, ευνοούνταν από τα εξής γεγονότα:
 - Η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε μεγάλη παρακμή λόγω εσωτερικών προβλημάτων.
 - Οι ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης είχαν ήδη διαδοθεί στους Έλληνες, μαζί με το αίτημα για τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.
4. **Το οργανωτικό πρότυπο της Φιλικής Εταιρείας:** Τα υποψήφια μέλη δοκιμάζονταν για ένα διάστημα και εντάσσονταν στην οργάνωση, αφού ορκίζονταν πίστη και αφοσίωση. Προβλεπόμενη τιμωρία για τους παραβάτες ήταν ο θάνατος. Στα πλαίσια της μυστικότητας, τα μέλη χρησιμοποιούσαν ψευδώνυμα και επικοινωνούσαν με κρυπτογραφικό αλφάβητο. Μέχρι τα 1817 – 1818 η Φιλική Εταιρεία απευθυνόταν σε πλούσιους εμπόρους για να εξασφαλίσει οικονομικά μέσα για τους σκοπούς της. Αργότερα άρχισε να απευθύνεται και σε όλες τις κοινωνικές ομάδες του ελληνισμού.
5. **Η ηγεσία της οργάνωσης:** Η **Αόρατη Αρχή**, όπως την έλεγαν, παρέμενε μυστική. Σκόπιμα τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας άφηναν να εννοηθεί ότι την καθοδηγούσαν πρόσωπα ικανά να εμπνεύσουν τους Έλληνες. Έτσι οι ιδρυτές της, επειδή κατάλαβαν ότι τα άσημα ονόματά τους δεν μπορούν να πείσουν τους συμπατριώτες τους, θέλησαν να αναθέσουν την ηγεσία της οργάνωσης στον **Ιωάννη Καποδίστρια**, τότε υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας. Μετά την άρνησή του, απευθύνθηκαν στον **Αλέξανδρο Υψηλάντη**, ανώτερο αξιωματικό του ρωσικού στρατού. Εκείνος δέχθηκε και ανακηρύχθηκε **Γενικός Επίτροπος της Αρχής**.

Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ (ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ)

1. **Γιατί η συγκεκριμένη επιλογή:** Στην περιοχή δεν υπήρχε τουρκικός στρατός. Αντίθετα, λίγο βορειότερα βρισκόταν ρωσικός στρατός που υπήρχε ελπίδα ότι θα βοηθούσε. Η διοίκηση των ηγεμονιών ήταν στα χέρια Φαναριωτών. Στην περιοχή υπήρχε ακμαίος ελληνικός πληθυσμός.
2. **Τα γεγονότα:** Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ξεκινώντας από ρωσικό έδαφος περνά τον ποταμό **Προύθο** και στις 24 Φεβρουαρίου 1821 κήρυξε την Επανάσταση στο **Ιάσιο της Βλαχίας**. Κυκλοφόρησε προκηρύξεις που άφηναν να εννοηθεί ότι η Ρωσία θα βοηθούσε τον Αγώνα. Συγκρότησε παράλληλα ένα στράτευμα 6.000 ανδρών μεταξύ των οποίων και τον **Ιερό Λόχο** (450 εθελοντές σπουδαστές των ελληνικών παροικιών και του ελληνικού σχολείου της Οδησού). Η αποφασιστική μάχη που κατέληξε σε ήττα, δόθηκε στο **Δραγατσάνι** (7 Ιουνίου 1821).
3. **Γιατί απέτυχε το κίνημα του Υψηλάντη:** Η αποτυχία οφείλεται γενικά στους εξής λόγους
 - Οι πλούσιοι Έλληνες της περιοχής δεν ανταποκρίθηκαν υλικά και η στρατολόγηση δεν προχωρούσε.
 - Ο τσάρος αποκέρυξε την Επανάσταση και επέτρεψε στους Τούρκους να μπουν στις ηγεμονίες.
 - Ο πατριάρχης Γρηγόριος ε' αγόρισε όσους συμμετείχαν στο κίνημα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8^Η: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1821 – 1827)

Ερώτημα: Γιατί επιλέγεται η νότια Ελλάδα για το ξεκίνημα της Επανάστασης;

1. Οι ελληνικοί πληθυσμοί ήταν πυκνότεροι.
2. Δεν υπήρχαν στην περιοχή ισχυρά οθωμανικά στρατεύματα.
3. Ο σουλτάνος απασχολεί σημαντικό μέρος του στρατού του στον πόλεμο εναντίον του Αλή πασά της Ηπείρου.
4. Στην Πελοπόννησο υπήρχαν αρκετά μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ένοπλα σώματα κλεφτών, ελληνικά εμπορικά πλοία οπλισμένα με κανόνια και γενικά εμπειρία πολεμικών συγκρούσεων τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα.
5. Τα ορεινά εδάφη της Στερεάς και της Πελοποννήσου προσφέρονταν για κλεφτοπόλεμο.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Επαναστατικές εστίες ξεσπούν σε ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα. Ωστόσο, η Επανάσταση μπόρεσε να εδραιωθεί στην Πελοπόννησο, στη Στερεά και σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου.

Τα κυριότερα πολεμικά γεγονότα της περιόδου 1821 – 1827

Α` Η φάση των επιτυχιών (1821 – 1824)

Παρά το γεγονός ότι η 25^η Μαρτίου ορίστηκε το 1838 ως εθνική επέτειος για την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης, ο Αγώνας είχε ξεκινήσει λίγες ημέρες νωρίτερα.

1821: Καταλαμβάνονται η **Πάτρα** και η **Καλαμάτα**. Γενναία αντίσταση στη Στερεά και συγκεκριμένα στην **Αλαμάνα**, στη **Γραβιά** και στα **Βασιλικά** προβάλλουν οι Έλληνες, προσπαθώντας να αναχαιτίσουν τις τουρκικές δυνάμεις. Διακρίνονται οι **Αθανάσιος Διάκος** (θυσιάζεται στην Αλαμάνα), και **Οδυσσεύς Ανδρούτσος** (θριαμβεύει στη Γραβιά). Κορυφαίο γεγονός της χρονιάς αυτής είναι η **άλωση της Τριπολιτσάς** από ελληνικές δυνάμεις με επικεφαλής το **Θεόδωρο Κολοκοτρώνη** ύστερα από πολιορκία έξι μηνών.

1822: Οι Τούρκοι **καταλαμβάνουν τη Χίο** και κατασφάζουν τον πληθυσμό της (23.000 νεκροί). Σε αντίποινα, ο **Κ. Κανάρης** ανατινάζει την τουρκική ναυαρχίδα στο λιμάνι του νησιού. Ο Θ. Κολοκοτρώνης διαλύει στα **Δερβενάκια** τη στρατιά του Δράμαλη, που είχε φτάσει στην Πελοπόννησο με σκοπό την ανακατάληψη της Τριπολιτσάς. Αποτυγχάνει η πρώτη προσπάθεια των Τούρκων να καταλάβουν το Μεσολόγγι.

1823: Περιορισμένες οι πολεμικές επιχειρήσεις, καθώς οι αντιμαχόμενες πλευρές αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Σκοτώνεται πολεμώντας έξω από το Καρπενήσι ο **Μάρκος Μπότσαρης** που είχε διακριθεί κατά την πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου.

1824: Τη χρονιά αυτή η Επανάσταση παίρνει αρνητική τροπή λόγω του εμφυλίου πολέμου, αλλά και της εμπλοκής της Αιγύπτου, τη βοήθεια της οποίας ζήτησε ο Τούρκος σουλτάνος. Απόβαση των Αιγυπτίων στην **Κρήτη** και εξουδετέρωση της αντίστασης των Κρητικών. Απόβαση στην **Κάσο**, νησί που βοηθούσε την Κρήτη, θανάτωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού και λεηλασίες. **Καταστροφή των Ψαρών** παρά την ηρωική αντίσταση των κατοίκων του νησιού. Στις 5 Αυγούστου στο στενό της **Μυκάλης** ο ελληνικός στόλος πετυχαίνει σημαντική νίκη, κατά την οποία διαπρέπουν οι Κανάρης, Ματρώζος Βατικιώτης. Νέα νίκη ακολουθεί στη **ναυμαχία του Γέροντα** (29-8-1824) και το ηθικό των Ελλήνων αναπτερώνεται.

Β` Η φάση της κάμψης (1825 – 1827)

1825: Ενώ ο εμφύλιος πόλεμος ερήμωνε την Πελοπόννησο, ο πασάς της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλής τοποθέτησε επικεφαλής των αιγυπτιακών δυνάμεων το γιο του **Ιμπραήμ**, που αποβιβάζεται στη Μεθώνη και συντρίβει στο πέρασμά του κάθε ελληνική αντίσταση. Στις 20 Μαΐου πέφτει νεκρός στο **Μανιάκι** ο **Παπαφλέσσας**. Η θυσία του στέλνει στους Έλληνες το μήνυμα της εθνικής ενότητας. Στις 11 Ιουνίου ο αιγυπτιακός στρατός καταλαμβάνει την **Τριπολιτσά**. Η μόνη περίπτωση που αναχαιτίστηκε ο Ιμπραήμ ήταν στη **μάχη των Μύλων** (13-6-1825), στην οποία πρωταγωνίστησε ο **Μακρυγιάννης** και ο **Δ. Υψηλάντης**.

1826: Τη νύχτα της 10^{ης} προς 11^η Απριλίου, πέφτει το Μεσολόγγι μετά από πολιορκία ενός χρόνου. Τεράστια η συγκίνηση σε όλη την Ευρώπη. Η Επανάσταση κάμπτεται. **1827:** Μόνο ο **Καραϊσκάκης** συνεχίζει τον Αγώνα στη Στερεά. Λίγο μετά το θάνατό του, πέφτει και η Ακρόπολη στα χέρια των Τούρκων. Ο Αγώνας δείχνει να σβήνει.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9^Η: ΠΡΩΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΟΡΦΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΜΕ ΤΟΠΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Προβλήματα που έπρεπε άμεσα να αντιμετωπιστούν

- Ανεφοδιασμός των ελληνικών στρατευμάτων.
- Πολιτική οργάνωση των περιοχών που απελευθερώνονταν.
- Διαχείριση των εθνικών κτημάτων που περνούσαν στα χέρια των Ελλήνων.

Οι τοπικοί οργανισμοί: Αποτελούν ένα είδος τοπικών κυβερνήσεων που ελέγχονται από προεστούς, Φαναριώτες και ιεράρχες. Οι σημαντικότεροι ήταν: η *Πελοποννησιακή Γερουσία*, η *Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδας* (Δ. Στερεάς) και ο *Άρειος Πάγος* (Ανατολική Στερεά).

Οι πρώτες διαμάχες μεταξύ των Ελλήνων: Σχετίζονται με τη διαχείριση της εξουσίας. Γενικά, υπάρχουν δύο αντιμαχόμενες δυνάμεις. Από τη μια πλευρά είναι οι *προεστοί*, οι *Φαναριώτες* και οι *ιεράρχες*, ενώ από την άλλη, βρίσκονται οι *οπληρχηγοί* και τα μέλη της *Φιλικής Εταιρείας* με επικεφαλής τον Δ. Υψηλάντη. Επιτακτική κρίνεται η ανάγκη δημιουργίας κεντρικής διοίκησης.

Η Α΄ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Πραγματοποιείται στην **Επίδαυρο (Δεκέμβριος 1821 – Ιανουάριος 1822)**. Ψηφίζεται το πρώτο ελληνικό Σύνταγμα, γνωστό ως *Σύνταγμα της Επιδαύρου*, το οποίο: είναι σαφώς επηρεασμένο από τα συντάγματα της Γαλλικής Επανάστασης, διακηρύσσει την Ελληνική Ανεξαρτησία, τονίζει τον εθνικό χαρακτήρα του Αγώνα και προβλέπει:

- Αβασίλευτη δημοκρατία
- Διοίκηση που θα ασκείται από δύο σώματα με ετήσια θητεία: το Εκτελεστικό (κυβέρνηση με πέντε μέλη) και το Βουλευτικό (70 μέλη). Πρόεδρος του πρώτου ο Αλ. Μαυροκορδάτος και του δεύτερου ο Δ. Υψηλάντης. Αποδυναμωμένος ο ρόλος των Φιλικών και των οπληρχηγών. Ενισχυμένοι οι πρόκριτοι και οι Φαναριώτες.

Η Β΄ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Πραγματοποιείται μέσα σε συνθήκες πολιτικής έντασης στο **Άστρος Κυνουρίας (Μάρτιος – Απρίλιος 1823)**. Ψηφίζεται ο *Νόμος της Επιδαύρου* (τροποποιημένη εκδοχή του προηγούμενου συντάγματος) και καταργούνται οι τοπικοί οργανισμοί και το αξίωμα του αρχιστράτηγου. Πρόεδρος του Εκτελεστικού ορίζεται ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και του Βουλευτικού ο Αλ. Μαυροκορδάτος. Η πολιτική ένταση οξύνεται.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τα αίτια

- Η αντίθεση ανάμεσα στους Έλληνες που προεπαναστικά διέθεταν εξουσία και ήθελαν να τη διατηρήσουν (πρόκριτοι, ιεράρχες, Φαναριώτες) και σε εκείνους που αναδείχθηκαν στα πεδία των μαχών (οπληρχηγοί, Φιλικοί).
- Τοπικιστικές αντιθέσεις.
- Διαφωνίες για τη διαχείριση του δανείου που είχε συναφθεί με την Αγγλία.
- Προσωπικές αντιπαλότητες και φιλοδοξίες.

Η πρώτη φάση (φθινόπωρο 1823 – καλοκαίρι 1824): Πολιτική αναμέτρηση ανάμεσα στο Εκτελεστικό (αντιπρόεδρος ο Κολοκοτρώνης) και στο Βουλευτικό (πρόεδρος ο Μαυροκορδάτος). Λήγει με υποχώρηση του Κολοκοτρώνη.

Η δεύτερη φάση (Ιούλιος 1824 – Ιανουάριος 1825): Οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου αποκλείονται από την εξουσία, καθώς επικρατούν οι Υδραίοι και οι Στερεοελλαδίτες. Όταν αυτοί συνασπίζονται, ελληνικά στρατεύματα εισβάλλουν από τη Στερεά στην Πελοπόννησο, τη λεηλατούν και αναγκάζουν τους Πελοποννήσιους να συνθηκολογήσουν. Φυλακίζονται ο Κολοκοτρώνης και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος.

Η Γ΄ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗ: Πραγματοποιείται το 1826 στην **Επίδαυρο**, αλλά διακόπτεται όταν πέφτει το Μεσολόγγι. Οι εργασίες συνεχίζονται την άνοιξη του 1827 στην **Τροιζήνα**. Κυβερνήτης της Ελλάδας ο Καποδίστριας. Ψηφίζεται το *Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*, που ήταν το πιο δημοκρατικό σύνταγμα της εποχής του.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10^Η: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Ελληνική Επανάσταση και ευρωπαϊκή διπλωματία (1821 – 1826)

Ο κυριότερος διπλωματικός στόχος των Ελλήνων στις αρχές της Επανάστασης: Να εξασφαλιστεί η συμπαράσταση των ευρωπαϊκών λαών και των ηγεσιών τους. Στα πλαίσια αυτά προσπαθούν να πείσουν ότι ο Αγώνας δεν επιδιώκει κάποια κοινωνική ανατροπή, αλλά έχει χαρακτήρα καθαρά εθνικοαπελευθερωτικό.

Η στάση των ευρωπαϊκών Δυνάμεων απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση: Κατά τα έτη 1821 και 1822 οι Δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Αυστρία, Πρωσία, Γαλλία) κρατούν σταθερά αρνητική στάση που υπαγορεύεται από τους παρακάτω λόγους:

- Μετά τη νίκη τους επί του Ναπολέοντα, επιθυμούν ισορροπίες που θα απέτρεπαν πολέμους μεγάλης κλίμακας. Έτσι η Ελληνική Επανάσταση αποτελούσε πρόβλημα για τους Ευρωπαίους διπλωμάτες.
- Οι περισσότερες από αυτές προσπαθούν να εμποδίσουν τη διάλυση της παρακμασμένης οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η αλλαγή της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής: Πραγματοποιείται το 1823, όταν υπουργός Εξωτερικών αναλαμβάνει ο **Τζορτζ Κάνιγκ**, που εκτίμησε ότι ένα ελληνικό κράτος θα αποτελούσε πολύτιμο συνεργάτη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Αγγλίας στη νοτιοανατολική Μεσόγειο. Οι Έλληνες αναγνωρίζονται πλέον ως εμπόλεμη δύναμη. Άμεσες συνέπειες από τη μεταστροφή της αγγλικής διπλωματίας υπήρξαν:

1. **Η αντίδραση της Ρωσίας:** Φοβούμενη ότι μετά τις ενέργειες της Αγγλίας θα έχανε την επιρροή της στους Έλληνες, προτείνει το 1824 το «**σχέδιο των τριών τμημάτων**», που προέβλεπε το σχηματισμό τριών αυτόνομων ελληνικών ηγεμονιών. Το σχέδιο απορρίπτεται και από το σουλτάνο και από τους Έλληνες.
2. **Η ενίσχυση της αγγλικής επιρροής στην Ελλάδα:** Στους Άγγλους στράφηκε το 1824 και το 1825 η κυβέρνηση Κουντουριώτη για τη σύναψη δανείων. Παράλληλα, τους ζητήθηκε να αναλάβουν την προστασία των Ελλήνων (1825), όταν η Επανάσταση κινδύνευε πλέον να σβήσει. Ένας από τους λίγους που δεν υπέγραψαν την «**Πράξη Προστασίας**» ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης.
3. **Η αντίληψη ότι η λύση του ελληνικού ζητήματος θα ερχόταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις:** Δημιουργούνται το **αγγλικό κόμμα** (Α. Μαυροκορδάτος), το **γαλλικό κόμμα** (Ι. Κωλέττης) και το **ρωσικό κόμμα** (Α. Μεταξάς και Θ. Κολοκοτρώνης).

Προς την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (1826 – 1830)

Μετά το 1826 οι Δυνάμεις επιθυμούν να λύσουν το ελληνικό ζήτημα. Τα κυριότερα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν:

1. **Η Ιουλιανή Συνθήκη του Λονδίνου (1827):** Υπογράφεται από Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία και προβλέπει την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους.
2. **Η ναυμαχία του Ναβαρίνου (8 Οκτωβρίου 1827):** Οι στόλοι της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Αγγλίας συντρίβουν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Πρόκειται για το τελευταίο σημαντικό στρατιωτικό γεγονός που σχετίζεται με την Ελληνική Επανάσταση.
3. **Η Συνθήκη της Αδριανούπολης (1829):** Η Τουρκία αποδέχεται όλες τις αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.
4. **Το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας (3 Φεβρουαρίου 1830):** Υπογράφεται στο Λονδίνο από την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία και αποτελεί το πρώτο διπλωματικό κείμενο που αναγνωρίζει την Ελλάδα ως κράτος κυρίαρχο και ανεξάρτητο. Τα βόρεια σύνορά του θα εκτεινόταν ως τη γραμμή Μαλιακού – Αχελώου (χάρτης σελ. 37).

Το κίνημα του φιλελληνισμού

Οφείλεται γενικά στη διάδοση των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης, στο θαυμασμό των Ευρωπαίων για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, στις βιαιότητες των Τούρκων και στη συγκίνηση που προκαλούσαν οι ελληνικές επιτυχίες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12: Η ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Ο όρος «Βιομηχανική Επανάσταση»: Με τον όρο αυτό, εννοούμε το φαινόμενο κατά το οποίο πραγματοποιείται η μετάβαση από την αγροτική – χειροτεχνική οικονομία, στη βιομηχανική οικονομία. Η εξέλιξη αυτή ξεκινά από την Αγγλία στα 1750 – 1780 και επιφέρει τεράστιες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές μεταβολές.

Κύρια γνωρίσματα: Εκτεταμένη χρήση νέων τεχνικών μέσων (κυρίως της ατμομηχανής), αξιοποίηση νέων μορφών ενέργειας (άνθρακας), εφαρμογή καινοτομιών στη μεταλλουργία, συγκέντρωση των εργαζομένων στα εργοστάσια, υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης.

Εξαπλώση της Β.Ε: Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η εκβιομηχάνιση περιορίζεται στη Βρετανία, στη Β. και Α. Γαλλία, στις Κάτω Χώρες και στη Β. Ιταλία. Στη συνέχεια εξαπλώνεται και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και στις Η.Π.Α. Υφαντουργία και μεταλλουργία είναι οι μοχλοί ανάπτυξης.

Επιστημονικές εξελίξεις και εφαρμογή τους: Η *χημεία* περνά από το χώρο του εργαστηρίου στη βιομηχανική παραγωγή. Γεννιέται η *οργανική χημεία* που επιτρέπει την παραγωγή συνθετικών βαφών, πλαστικών υλών, λιπασμάτων και εκρηκτικών. Χάρη στη Χημεία αναπτύσσονται και οι βιομηχανίες φαρμάκων, ψυγείων, φωτογραφικών και κινηματογραφικών ειδών. Κυριότερη καινοτομία ο ηλεκτρισμός ως πηγή ενέργειας για τους κινητήρες και ως μέσο φωτισμού. Επινοείται ο ηλεκτρικός λαμπτήρας πυρακτώσεως.

Η επανάσταση στις συγκοινωνίες: Όλα ξεκινούν με το σιδηρόδρομο. Το 1825 ο Άγγλος μηχανικός Στίβενσον κίνησε την πρώτη ατμάμαξα στη γραμμή Λίβερπουλ – Μάντσεστερ. Μέχρι τότε, τα μέσα μεταφοράς ελάχιστα διέφεραν από εκείνα της αρχαιότητας. Μετά τις βελτιώσεις του σιδηροδρόμου, φτάσαμε στα τέλη του 19^{ου} αι. στην κατασκευή ηλεκτροκίνητων τρένων και στα μετρό. Ακολουθεί το σιδερένιο ατμόπλοιο που αντικαθιστά τα ξύλινα ιστιοφόρα και μειώνει θεαματικά το χρόνο και το κόστος του θαλάσσιου ταξιδιού. Στο β' μισό του 19^{ου} αι. δημιουργείται το αυτοκίνητο και το πετρέλαιο αποκτά τεράστια σημασία ως καύσιμο κινητήρων.

Η επανάσταση στις επικοινωνίες: Εφευρίσκονται ο ηλεκτρικός τηλέγραφος, το τηλέφωνο και ο ασύρματος τηλέγραφος. Δημιουργείται λοιπόν ένα δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών που αγκαλιάζει βαθμιαία όλη τη γη.

Οικονομικός φιλελευθερισμός και καπιταλισμός: Ο νέος τρόπος οργάνωσης της οικονομίας ονομάστηκε οικονομία της ελεύθερης αγοράς, καπιταλισμός ή κεφαλαιοκρατία. Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, οι επιχειρηματίες έχουν το δικαίωμα να πράττουν ό,τι κρίνουν αναγκαίο για να κερδίζουν. Έτσι αποθεώνεται το ατομικό συμφέρον σε βάρος του κοινωνικού. Οι επιχειρήσεις συσσωρεύουν τεράστια κεφάλαια αλλά οι βιομηχανικοί εργάτες δουλεύουν σε άθλιες συνθήκες. Ο οικονομικός φιλελευθερισμός, η ιδεολογική δηλαδή βάση του νέου συστήματος, αμφισβητείται και αντικείμενο διεκδίκησης γίνεται η κρατική παρέμβαση στην οικονομία.

Οι συνέπειες της Βιομηχανικής Επανάστασης ήταν πολλές και ποικίλες

1. **Αύξηση του πληθυσμού:** Προκαλείται από τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Παρατηρείται *εσωτερική μετανάστευση* προς τις βιομηχανικές πόλεις και *εξωτερική μετανάστευση* σε ΗΠΑ, Καναδά και Αυστραλία.
2. **Κοινωνικοί μετασχηματισμοί:** Τα κοινωνικά δεδομένα αλλάζουν γιατί:
 - ⇒ **Οι αστοί** γίνονται πλέον η κυρίαρχη τάξη. Διακρίνονται σε μεγαλοαστούς (βιομήχανοι, μεγαλέμποροι, τραπεζίτες), μεσοαστούς (βιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες) και μικροαστούς (δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι).
 - ⇒ **Οι αριστοκράτες – μεγαλογαιοκτήμονες** παραμένουν ισχυροί στις περιοχές που δεν έχει προχωρήσει η εκβιομηχάνιση (ανατολική και μεσογειακή Ευρώπη), ενώ παρακμάζουν στη Γαλλία.
 - ⇒ **Οι αγρότες** ζουν σε άθλιες συνθήκες, εκτεθειμένοι στις διαθέσεις των μεγαλογαιοκτημόνων ή μεταναστεύουν αναζητώντας μια καλύτερη τύχη.
 - ⇒ **Οι εργάτες**, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, εργάζονται 12 με 16 ώρες την ημέρα με μισθούς πείνας, ζουν ανθυγιεινά και πεθαίνουν νέοι.
3. **Αναπτύσσονται οι σοσιαλιστικές θεωρίες:** Γενικά προτάσσουν το κοινωνικό συμφέρον έναντι του ατομικού. Βασικοί εκπρόσωποί τους ο *Καρλ Μαρξ* και ο *Φρίντριχ Ένγκελς* που δημοσιεύουν το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* (1848) και το *Κεφάλαιο*. Υποστηρίζουν ότι το βασικό αίτιο της κοινωνικής αδικίας είναι η κατοχή των μέσων παραγωγής από λίγους αστούς. Η εργατική τάξη πρέπει να σχηματίσει το δικό της πολιτικό κόμμα, να ανατρέψει τον καπιταλισμό και να δημιουργήσει μια αταξική κοινωνία όπου δε θα υπάρχει εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.
4. **Αναπτύσσεται ο συνδικαλισμός:** Κυριότερο αίτημα της εργατικής τάξης είναι η οκτάωρη εργασία. Μέσο διεκδίκησης γίνονται οι απεργίες. Σταθμός στην ιστορία του εργατικού κινήματος στάθηκε *η μεγάλη απεργία στο Σικάγο στις 1 Μαΐου του 1886* που πνίγηκε στο αίμα. Από τότε καθιερώθηκε η εργατική Πρωτομαγιά ως παγκόσμια ημέρα των εργατών. Επιτυχίες του εργατικού κινήματος ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα, ήταν η μείωση των ωρών εργασίας σε δέκα, η δημιουργία ταμείων ασφάλισης και η καθιέρωση κατώτερων αμοιβών εργασίας μέσα από την υπογραφή συλλογικών συμβάσεων.
5. **Η πολιτική οργάνωση των εργατών:** Το 1864 ιδρύεται η πρώτη *Διεθνής Ένωση Εργατών (1^η Διεθνής)* που διαλύεται το 1876. Το 1889 ιδρύεται η *2^η Διεθνής* με συμμετοχή κομμάτων που θεωρητικά δέχονταν το μαρξισμό. Ιδρύονται σε όλη την Ευρώπη σοσιαλιστικά και εργατικά κόμματα. Άλλα από αυτά υποστηρίζουν την άνοδο στην εξουσία μέσα από εκλογές και άλλα μέσα από επανάσταση.
6. **Η γυναίκα χειραφετείται:** Εργαζόμενες στα εργοστάσια, πολλές γυναίκες αποκτούν οικονομική ανεξαρτησία και διεκδικούν πολιτικά δικαιώματα και κοινωνική χειραφέτηση. Τα αιτήματά τους θα αρχίσουν να δικαιώνονται στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14: ΕΝΟΠΙΩΣΕΙΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ- ΝΕΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Η ενοποίηση της Ιταλίας (1861 – 1870): Κατά το 19^ο αιώνα στην ιταλική χερσόνησο υπήρχαν πολλά κράτη (δες χάρτη σελ. 46). Η ενοποίησή τους έγινε με πυρήνα το Βασίλειο του Πεδεμοντίου και της Σαρδηνίας, που ήταν το μόνο ιταλικό κράτος με Ιταλό ηγεμόνα. Το 1861 λοιπόν δημιουργήθηκε το βασίλειο της Ιταλίας που με διάφορες προσαρτήσεις έφτασε τη σημερινή του μορφή το 1870.

Η ενοποίηση της Γερμανίας (1871): Στο γερμανικό χώρο υπήρχαν δύο ισχυρά κράτη, η Πρωσία και η Αυστρία (χάρτης σελ. 47). Όταν έγινε πρωθυπουργός της Πρωσίας ο **Μπίσμαρκ**, νίκησε τους Αυστριακούς και δημιούργησε τη Βόρεια Γερμανική Συνομοσπονδία (1866). Τότε τα ανεξάρτητα γερμανικά κρατίδια συμφώνησαν ότι, σε περίπτωση πολέμου, οι στρατοί τους θα διοικούνταν από το βασιλιά της Πρωσίας. Έτσι ο Μπίσμαρκ προκάλεσε σύγκρουση με τη Γαλλία (1870) και στις αρχές του 1871, ενώ οι γερμανικές δυνάμεις πολιορκούσαν το Παρίσι, οι Γερμανοί ηγεμόνες ανακήρυξαν αυτοκράτορα της Γερμανίας το βασιλιά της Πρωσίας. Το γεγονός αυτό σήμανε τη δημιουργία ενός ενιαίου γερμανικού κράτους.

Τα νέα έθνη - κράτη στα Βαλκάνια: Το πρώτο εθνικό κράτος που ιδρύθηκε στα Βαλκάνια ήταν η **Ελλάδα**. Μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και άλλοι βαλκανικοί λαοί πρόβαλαν εθνικές διεκδικήσεις. Η ανεξαρτησία των **Σέρβων** πραγματοποιείται με το Συνέδριο του Βερολίνου (1878). Οι **Βούλγαροι** πέτυχαν το 1870 να αναγνωριστεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία η εκκλησιαστική τους αυτονομία και ίδρυσαν τη Βουλγαρική Εξαρχία. Με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου δημιουργήθηκε η «Μεγάλη Βουλγαρία», ωστόσο οι αντιδράσεις της Αγγλίας και της Γερμανίας περιόρισαν σημαντικά τα εδάφη της. Η ανεξαρτησία της γίνεται πραγματικότητα το 1908. Οι **Ρουμάνοι** που κατοικούσαν στις βόρειες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Βλαχία – Μολδαβία) ιδρύουν κι αυτοί ανεξάρτητο κράτος το 1878. Την ίδια χρονιά ανεξαρτητοποιείται και το **Μαυροβούνιο**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15: ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

Οι όροι ιμπεριαλισμός και αποικιοκρατία: Ιμπεριαλισμός είναι γενικά η προσπάθεια των αναπτυσσόμενων ευρωπαϊκών κρατών να αναζητήσουν εδάφη έξω από την Ευρώπη για να τα εκμεταλλευθούν. Αυτή η προσπάθεια προωθήθηκε με την αποικιοκρατία, την απόκτηση δηλαδή αποικιών.

Τα αίτια του φαινομένου: α. Η ανάγκη για νέες αγορές β. Η ανάγκη για πρώτες ύλες και πετρέλαιο γ. Η ανάγκη επένδυσης κεφαλαίων σε άλλες περιοχές δ. Ο έλεγχος των θαλασσών για στρατιωτικούς λόγους ε. Η ενίσχυση του εθνικού γοήτρου.

Ποιοι υποστηρίζουν τον ιμπεριαλισμό και την αποικιοκρατία: Κυρίως οι αστοί, αλλά και άλλες κοινωνικές ομάδες που προσδοκούν οικονομική και κοινωνική άνοδο. Πρωτοπόροι της αποικιακής εξάπλωσης, οι εξερευνητές, οι ιεραπόστολοι και οι έμποροι.

Μέθοδοι αποικιοκρατικής πολιτικής: Η πιο συνηθισμένη ήταν η κατάκτηση εδαφών και η καθυπόταξη των κατοίκων τους. Η δεύτερη σχετιζόταν με την οικονομική διείσδυση σε ανεξάρτητα κράτη, όταν η στρατιωτική επέμβαση δεν ήταν δυνατή (π.χ. περίπτωση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας).

Αποικιακές δυνάμεις: Η μεγαλύτερη ήταν σαφώς η Αγγλία. Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Γερμανία, Ισπανία, Ιταλία, Ρωσία ακολουθούν. Δες πώς μοιράστηκε η Αφρική στη σελίδα 50.

Συνέπειες της αποικιοκρατίας

- Ο πλούτος των αποικιών λεηλατήθηκε και οι κάτοικοι έγιναν σχεδόν δούλοι.
- Οι αποικιακές δυνάμεις μεταφέρουν στις αποικίες τον δικό τους πολιτισμό.
- Οι λαοί των αποικιών κινήθηκαν από την υποταγή ως την επανάσταση.
- Η Ευρώπη έγινε το κέντρο του κόσμου και απέκτησε αίσθηση ανωτερότητας μέσα από τον πλούτο.
- Σημειώθηκαν οξύτατοι ανταγωνισμοί ανάμεσα στις αποικιακές Δυνάμεις.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟ, ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑ

Λατινική Αμερική: Έχουμε επαναστάσεις εναντίον των Ισπανών και των Πορτογάλων στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και δημιουργία ανεξάρτητων κρατών (χάρτης σελ. 52). Η οικονομία ωστόσο παραμένει αγροτική με λίγους μεγαλογαιοκτήμονες και αγρότες που ζουν σε άθλιες συνθήκες.

Οι εξελίξεις στις ΗΠΑ: Επειδή υπάρχουν άφθονοι φυσικοί πόροι, εργατικά χέρια, υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επιχειρηματικό πνεύμα, παρατηρείται ραγδαία οικονομική ανάπτυξη. Στα μέσα του 19^{ου} αι. οι σχέσεις του βιομηχανικού βορρά και του αγροτικού νότου οξύνονται για το ζήτημα της δουλείας, την οποία υποστήριζαν οι γαιοκτήμονες του Νότου. Όταν έγινε πρόεδρος των ΗΠΑ ο **Αβραάμ Λίνκολν**, που ήταν πολέμιος της δουλείας, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος Βορρά – Νότου. Οι Βόρειοι επικράτησαν (1865) και η δουλεία καταργήθηκε. Μετά τον εμφύλιο, οι ΗΠΑ διεισδύουν οικονομικά στη Λατινική Αμερική, ελέγχουν τα καθεστώτα της και το 1914 κυριαρχούν πλέον σε όλη την αμερικανική ήπειρο. Παράλληλα, σημειώνουν μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη, κατασκευάζουν σιδηρόδρομο, αφανίζουν τους Ινδιάνους και γίνονται ισχυρή οικονομική δύναμη.

Η Κίνα: Χάνει από τους Γάλλους την Ινδοκίνα και την Ταϊβάν από τους Ιάπωνες. Χωρίζεται σε ζώνες επιρροής Άγγλων, Γάλλων, Γερμανών και Ρώσων. Το 1911 η μοναρχία αντικαθίσταται από την προεδρική δημοκρατία, ωστόσο η χώρα παραμένει αδύναμη.

Η Ιαπωνία: Μετά τα μέσα του 19^{ου} αι. αρχίζει να εκσυγχρονίζεται. Καταργείται το φεουδαλικό σύστημα, εκσυγχρονίζεται η εκπαίδευση, αναπτύσσεται η βιομηχανία και εγκαινιάζεται η ιμπεριαλιστική πολιτική. Η Ιαπωνία καταλαμβάνει τη Μαντζουρία, την Κορέα και την Ταϊβάν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο -17^η ΕΝΟΤΗΤΑ
Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΩΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (1828 – 1831)
Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1829)

Ο Ιωάννης Καποδίστριας φτάνει στο Ναύπλιο στις αρχές του 1828 ως Κυβερνήτης της Ελλάδας, σύμφωνα με την απόφαση της Εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας (άνοιξη 1827).

Προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν: Η χώρα είναι ερειπωμένη, ο λαός σε εξαθλίωση, η ληστεία και η πειρατεία κυριαρχούν, ο Ιμπραήμ ελέγχει την Πελοπόννησο και τα τουρκικά στρατεύματα τη Στερεά, εκκρεμούσε ο βαθμός ανεξαρτησίας του κράτους και ο καθορισμός των συνόρων του.

Το έργο του κυβερνήτη

- 1. Πολίτευμα και διοίκηση:** Ο Καποδίστριας συγκεντρώνει στα χέρια του όλες τις εξουσίες με το σκεπτικό ότι έτσι θα αντιμετωπιζόνταν καλύτερα τα οξύτατα προβλήματα της χώρας. Η ισχύς του Συντάγματος της Τροιζήνας αναστέλλεται σύμφωνα με τις αποφάσεις της Δ' Εθνοσυνέλευσης που πραγματοποιήθηκε στο Άργος το 1829.
- 2. Ένοπλες δυνάμεις:** Συγκροτούνται τακτικές ένοπλες δυνάμεις, ιδρύεται ο *Λόχος των Ευελπίδων*, γίνονται τα πρώτα βήματα για τη δημιουργία πολεμικού ναυτικού. Βασικοί στόχοι:
 - ⇒ Να εκκαθαριστεί η Στερεά από τον τουρκικό στρατό. Η τελευταία μάχη δόθηκε στην Πέτρα της Βοιωτίας, όπου ο ελληνικός στρατός με επικεφαλής τον Δημήτριο Υψηλάντη νίκησε τα τουρκικά στρατεύματα.
 - ⇒ Να καταπολεμηθούν η ληστεία και η πειρατεία.
 - ⇒ Να μπορέσει η Ελλάδα να διεκδικήσει διευρυμένα σύνορα.
- 3. Οικονομία:** Σε γενικές γραμμές το έργο του Κυβερνήτη συνοψίζεται στα εξής:
 - Δημιουργία κρατικού ταμείου με εισφορές Ελλήνων του εξωτερικού και φιλελλήνων.
 - Ίδρυση τράπεζας και κοπή νομίσματος (*φοίνικας*).
 - Αυστηρή λιτότητα στις δημόσιες δαπάνες.
 - Εκσυγχρονισμός της γεωργίας (εισάγονται νέες καλλιέργειες όπως η πατάτα και νέες μέθοδοι).
- 4. Εκπαίδευση:** Αποτέλεσε βασική προτεραιότητα του Καποδίστρια που ίδρυσε τα παρακάτω σχολεία:
 - **Ορφανοτροφείο της Αίγινας:** Εδώ λειτουργούν τρία *αλληλοδιδακτικά σχολεία* (αντίστοιχα με τα σημερινά δημοτικά με τετραετή φοίτηση), τρία *ελληνικά* (αντίστοιχα με τα γυμνάσια με τριετή φοίτηση), αρκετά *χειροτεχνεία* (επαγγελματικές σχολές) και το *Πρότυπον Σχολείον*, όπου θα σπούδαζαν όσοι προορίζονταν για δάσκαλοι στα αλληλοδιδακτικά.
 - **Κεντρικόν Σχολείον:** Φοιτούσαν όσοι προορίζονταν για σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού.
 - **Πρότυπον Αγροκήπιον της Τίρυνθας:** Πρόκειται για γεωργική σχολή.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ο Καποδίστριας δεν προχώρησε στην ίδρυση Πανεπιστημίου, γιατί πίστευε ότι τη δεδομένη στιγμή η εκπαίδευση έπρεπε να παρέχει στοιχειώδεις γνώσεις και επαγγελματική κατάρτιση.

- 5. Διπλωματικοί χειρισμοί:** Με προσπάθειες του Κυβερνήτη επιτυγχάνονται τα εξής:
 - ❖ Η Ελλάδα αναγνωρίζεται ως ανεξάρτητο κράτος (*Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας 1830*) και
 - ❖ Διευρύνει τα σύνορά της με όλα τα εδάφη νότια της γραμμής Παγασητικού – Αμβρακικού (Συνθήκη Κωνσταντινούπολης 1832). Η Ελλάδα δηλαδή, γίνεται ένα κράτος που περιλαμβάνει τη Στερεά, την Πελοπόννησο, τις Κυκλάδες, τις Σποράδες, την Εύβοια και τα νησιά του Αργοσαρωνικού.

Η αντιπολίτευση κατά του Καποδίστρια και η δολοφονία του

Τα αίτια των αντιδράσεων απέναντι στον Κυβερνήτη ήταν αρκετά. Ενδεικτικά προσέχουμε τα εξής:

- ✚ Την επιλογή του Καποδίστρια να συγκροτήσει ένα συγκεντρωτικό κράτος δυτικού τύπου.
- ✚ Τον παραγκωνισμό από ηγετικές θέσεις προκρίτων, πλοιοκτητών και Φαναριωτών που δυσανεστήθηκαν.

- ✚ Την αντίδραση φιλελεύθερων διανοούμενων που κατηγορούσαν τον Κυβερνήτη για αυταρχισμό.
- ✚ Τις παρεμβάσεις Αγγλίας και Γαλλίας που θεωρούσαν τον Καποδίστρια όργανο της Ρωσίας και υποκινούσαν αντικυβερνητικές κινήσεις.

Τα γεγονότα

- Ο Μιαούλης ανατινάζει στον Πόρο τα δύο μεγαλύτερα ελληνικά πλοία.
- Ο Καποδίστριας φυλακίζει τον πρόκριτο της Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ως ύποπτο για ανατρεπτικές κινήσεις.
- ***Στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 ο Κωνσταντίνος και ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης δολοφονούν τον Καποδίστρια στο Ναύπλιο.***

Η άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα: Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια ξεσπά στην Ελλάδα εμφύλιος πόλεμος. Οι Δυνάμεις επεμβαίνουν και ορίζουν βασιλιά της Ελλάδας τον Όθωνα (συνθήκη Λονδίνου, 1832). Το πολίτευμα της χώρας ορίζεται να είναι η **απόλυτη μοναρχία**. Ο δεκαεπτάχρονος βασιλιάς έρχεται στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1833.

Η περίοδος της Αντιβασιλείας (1833 – 1835)

Τι ήταν η Αντιβασιλεία: Η Αντιβασιλεία ήταν μια επιτροπή από Βαυαρούς αξιωματούχους που θα ασκούσαν την εξουσία μέχρι να ενηλικιωθεί ο Όθωνας. Τα τρία κύρια μέλη της ήταν ο *Άρμανσμπεργκ* (πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών), ο *Μάουρερ* (εκπαίδευση, δικαιοσύνη, εκκλησία) και ο *Χάιντεκ* (ένοπλες δυνάμεις).

Ποιο στόχο έθεσε: Τη δημιουργία ενός εθνικού κράτους δυτικού τύπου που θα είχε ως επιδιώξεις την εθνική ανεξαρτησία και ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης, βασισμένο στην απόλυτη μοναρχία.

Ποιο ήταν το έργο της σε γενικές γραμμές

- **Διοίκηση:** Η Ελλάδα χωρίζεται σε δέκα νομούς. Η πρωτεύουσα του κράτους μεταφέρεται από το Ναύπλιο στην Αθήνα (1/12/1834).
- **Στρατός:** Βασίζεται στους 3.500 Βαυαρούς στρατιωτικούς που ήρθαν στην Ελλάδα μαζί με τον Όθωνα. Οι Έλληνες αγωνιστές παραγκωνίζονται. Επακόλουθα, η έντονη δυσaréσκεια και η έξαρση της ληστείας.
- **Δικαιοσύνη:** Ιδρύονται δικαστήρια και συντάσσονται νέοι νόμοι.
- **Εκπαίδευση:** Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται στα *αλληλοδιδασκικά Δημοτικά Σχολεία* (επταετούς φοίτησης). Η δευτεροβάθμια στα τριτάξια *Ελληνικά Σχολεία* και στα τετρατάξια *Γυμνάσια* (μόνο στις πρωτεύουσες των νομών). Το 1837 λειτούργησε το *Πανεπιστήμιο* στην Αθήνα και ιδρύθηκε το *Πολυτεχνικό Σχολείο*. Παραμελημένη, ωστόσο, κρίνεται η εκπαίδευση των κοριτσιών.
- **Εκκλησία:** Ορίζεται αυτοκέφαλη, χωρίζεται δηλαδή διοικητικά από το Πατριαρχείο.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι Έλληνες αντιμετώπισαν την Αντιβασιλεία στην αρχή με δυσπιστία και αργότερα με διάθεση αποκάλυπτα εχθρική. Έγιναν μάλιστα και συνωμοτικές κινήσεις εναντίον της.

Η περίοδος της Απόλυτης Μοναρχίας του Όθωνα (1835 – 1843): Δεν προκύπτει καμιά ουσιαστική αλλαγή και οι αντιδράσεις του λαού συνεχίζονται.

Η Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843

Ποια ήταν τα αίτιά της

- Η οικονομική εξαθλίωση των αγροτών.
- Η έξαρση της ληστείας στην ύπαιθρο.
- Η αγανάκτηση εναντίον των ξένων δυνάμεων που αναμειγνύονταν αποκάλυπτα στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας.
- Η οργή των στρατιωτικών που ήταν από τα πρώτα θύματα των περικοπών.

Ποιο ήταν το αίτημα του ελληνικού λαού: Η παραχώρηση Συντάγματος με τη λογική ότι έτσι θα τερματιζόταν η ξενοκρατία και η χώρα θα ανακουφιζόταν από την οικονομική και κοινωνική κρίση.

Ποια ήταν τα γεγονότα: Η εξέγερση που είχε τη στήριξη πολιτικών από όλα τα κόμματα και οργανωτές το συνταγματάρχη *Δημήτριο Καλλέργη* και το *Μακρυγιάννη*, εξελίχθηκε τη νύχτα της 2^{ης} προς την 3^η Σεπτεμβρίου. Δυνάμεις της φρουράς της Αθήνας και πολλοί πολίτες συγκεντρώθηκαν έξω από τα ανάκτορα (τη σημερινή Βουλή) και απαίτησαν από τον Όθωνα την παραχώρηση Συντάγματος (γι' αυτό και η σημερινή ονομασία Πλατεία Συντάγματος). Αρχικά ο βασιλιάς αρνήθηκε, αλλά τελικά υποχρεώθηκε να προκηρύξει εκλογές για Εθνοσυνέλευση που θα ψήφιζε Σύνταγμα.

Ποια ήταν η σημασία της εξέγερσης: Τελειώνει η περίοδος της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα.

Το Σύνταγμα του 1844: Καθιερώνει το πολίτευμα της **συνταγματικής μοναρχίας**. Η **νομοθετική εξουσία** ασκείται από το βασιλιά, τη Γερουσία (όργανο με ισόβια μέλη που διορίζονταν από το βασιλιά) και τη Βουλή (τα μέλη της εκλέγονταν από το λαό). Η **εκτελεστική εξουσία** ασκείται από το βασιλιά και τους υπουργούς που εκείνος διορίζει χωρίς να χρειάζεται έγκριση από τη Βουλή. Η **δικαστική εξουσία** είναι κι αυτή υπό τον έλεγχο του βασιλιά αφού του παρέχεται το δικαίωμα να διορίζει και να παύει τους δικαστές. Γενικά, το Σύνταγμα του 1844 κρίνεται **συντηρητικό**, παρόλο που περιέχει κάποια φιλελεύθερα στοιχεία (ισότητα πολιτών απέναντι στο νόμο, ελευθερία του τύπου, κατάργηση δουλείας και βασανιστηρίων).

Η λειτουργία του πολιτεύματος: Κρίνεται προβληματική γιατί:

- Ο βασιλιάς διαθέτει υπερεξουσίες που νοθεύουν τον όποιο δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος.
- Στις εκλογές του 1844 χρησιμοποιούνται από τα κόμματα αθέμιτα μέσα (καλπονοθεία, εκβιασμοί, χρηματισμοί). Ο νικητής των εκλογών, *Ιωάννης Κωλέπης*, παραβιάζει συστηματικά το Σύνταγμα συνεργαζόμενος με τον Όθωνα, αγνοεί τη Βουλή και κατασπαταλά το δημόσιο χρήμα (1844 – 1847).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Γι' αυτούς τους λόγους, οι ιστορικοί κάνουν λόγο για **νόθο κοινοβουλευτισμό**.

Μεγάλη Ιδέα και αλυτρωτισμός: Ο όρος Μεγάλη Ιδέα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον *Κωλέπη* το 1844. Σημαίνει την προσπάθεια που θα έπρεπε να καταβάλει το ελληνικό κράτος ώστε να διευρύνει τα σύνορά του και να απελευθερώσει ελληνικούς πληθυσμούς που βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Οι πληθυσμοί αυτοί ονομάστηκαν αλύτρωτοι (που δεν έχουν δηλαδή απελευθερωθεί) και η πολιτική που στόχευε στην ένταξη των εδαφών τους στο ελληνικό κράτος, ονομάστηκε αλυτρωτισμός. Η Μεγάλη Ιδέα καθόρισε τους στόχους της επίσημης εξωτερικής πολιτικής μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Ο Κριμαϊκός πόλεμος (1854 – 1856) και ο ελληνισμός

Τα γεγονότα: Το 1854 ξεσπά ρωσοτουρκικός πόλεμος. Αγγλία και Γαλλία τάσσονται στο πλευρό του σουλτάνου και ο πόλεμος μεταφέρεται στην περιοχή της Κριμαίας. Ο Όθωνας και πολλοί Έλληνες τον βλέπουν σαν ευκαιρία για την Ελλάδα ώστε να διευρύνει τα σύνορά της και το 1854 οργανώνονται εξεγέρσεις σε Θεσσαλία, Ήπειρο και Μακεδονία. Αγγλικά και γαλλικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τον Πειραιά και εξαναγκάζουν την Ελλάδα να τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα. Ο Κριμαϊκός πόλεμος λήγει με ήττα της Ρωσίας.

Οι συνέπειες για τον ελληνισμό

- Ο σουλτάνος προχωρεί σε μεταρρυθμίσεις, γνωστές ως **Χάτι Χουμαγιούν**. Αναγνωρίζεται η ισότητα των κατοίκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανεξάρτητα από φυλή ή θρήσκευμα. Ο ελληνισμός αναπτύσσεται.
- Τα τρία παλαιά ελληνικά κόμματα (αγγλικό, γαλλικό, ρωσικό) παύουν να υπάρχουν, καθώς κλονίζεται η εμπιστοσύνη του ελληνισμού στις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις.

Η έξωση του Όθωνα: Το 1862 το κοινωνικό ρεύμα εναντίον του Όθωνα οδηγεί στην έξωση του μονάρχη, ο οποίος πεθαίνει στο Μόναχο το 1867.

Συνοπτικά οι παράγοντες που οδήγησαν στην έξωση του μονάρχη:

- Η αυταρχική διακυβέρνηση της αντιβασιλείας και του ίδιου.
- Η χρησιμοποίηση Βαυαρών στη διοίκηση και το στρατό.
- Ο παραγκωνισμός των Ελλήνων αγωνιστών.
- Η οικονομική καχεξία του κράτους με τις σοβαρές επιπτώσεις ειδικά στον αγροτικό πληθυσμό.
- Η εθνική ήττα κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου.
- Η διάδοση των φιλελεύθερων ιδεών και η εμφάνιση στο προσκήνιο μιας νέας γενιάς πολιτικών.

Συνοπτική παρουσίαση των εξελίξεων στο εσωτερικό της Ελλάδας μέχρι το 1895

1. **Ο Γεώργιος Α΄ βασιλιάς των Ελλήνων:** Μετά την έξωση του Όθωνα, οι Δυνάμεις αναγορεύουν βασιλιά της Ελλάδας τον 18χρονο Δανό πρίγκιπα Γουλιέλμο – Γεώργιο Γλύξμπουργκ.
2. **Τα Επτάνησα ενσωματώνονται επίσημα στο ελληνικό κράτος το 1864:** Η παραχώρησή τους από την Αγγλία οφείλεται εν μέρει στους αγώνες των Επτανησίων, αλλά και στην ανάγκη να αποκατασταθεί το κύρος της μοναρχίας.
3. **Το Σύνταγμα του 1864:** Καθιερώνεται η **βασιλευόμενη δημοκρατία**. Το νέο σύνταγμα θεμελιώνεται στη δημοκρατική αρχή που αναγνωρίζει το λαό ως τον κυρίαρχο παράγοντα του πολιτεύματος, παρόλο που ο βασιλιάς παραμένει ο ανώτατος άρχοντας της πολιτείας. Σύμφωνα με τις νέες διατάξεις:
 - Η **νομοθετική εξουσία** ασκείται από το βασιλιά και τη βουλή. Ο θεσμός της Γερουσίας καταργείται ως αντιδημοκρατικός.
 - Η **εκτελεστική εξουσία** ασκείται από το βασιλιά και τους υπουργούς που εκείνος διορίζει.
 - Η **δικαστική εξουσία** κηρύσσεται ανεξάρτητη.
 - Δικαίωμα ψήφου έχουν οι άντρες που έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους.
4. **Η προβληματική λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος:** Στη χώρα επικρατεί πολιτική αστάθεια που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις επεμβάσεις του βασιλιά, που όταν διαφωνούσε με μια κυβέρνηση, δε δίσταζε να την ανατρέψει. Μερικά παραδείγματα που αποδεικνύουν την προβληματική λειτουργία του πολιτεύματος:
 - ✚ Ο βασιλιάς απομακρύνει τον πρωθυπουργό *Αλέξανδρο Κουμουνδούρο* (δέσποσε στην πολιτική ζωή από το 1864 έως το 1881), όταν ο τελευταίος αποφάσισε την αποστολή στρατού για την ενίσχυση της κρητικής επανάστασης (1866 – 1869).
 - ✚ Το κοινώς λεγόμενο «ρουσφέτι» κυριαρχεί στην πολιτική ζωή. Οι πολίτες πιέζουν τους πολιτικούς για διορισμούς (δεν υπήρχε μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων) και οι βουλευτές με τη σειρά τους, στηρίζουν τους αρχηγούς που εξυπηρετούν τους ψηφοφόρους τους.
5. **Η αντίδραση του Χαρίλαου Τρικούπη:** Το 1874 ένας νέος πολιτικός, ο *Χαρίλαος Τρικούπης*, δημοσιεύει ένα άρθρο με τίτλο «*Τις πταίει;*». Σύμφωνα με αυτό, ο βασιλιάς οφείλει να διορίζει πρωθυπουργό μόνον εκείνον που έχει τη «**δεδηλωμένη**» εμπιστοσύνη της Βουλής, δηλαδή την υποστήριξη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Με άλλα λόγια, πρωθυπουργός θα έπρεπε να ήταν ο αρχηγός του κόμματος που πλειοψηφεί στη Βουλή.
6. **Η επικράτηση του δικομματισμού:** Τα μικρά κόμματα είτε εξαφανίζονται είτε ενσωματώνονται στα μεγαλύτερα. Έτσι, τη δεκαετία 1885 – 1905, δύο κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία: Το ένα έχει αρχηγό τον *Τρικούπη* και το άλλο το *Θεόδωρο Δηλιγιάννη*.

Το έργο του Τρικούπη

Γενικός στόχος της πολιτικής του: ήταν η δημιουργία ενός σύγχρονου κράτους οικονομικά αναπτυγμένου.

Κύριες πλευρές της πολιτικής του:

- Η κατασκευή μεγάλων έργων:

Τα πρώτα τμήματα του σιδηροδρομικού δικτύου λειτούργησαν το 1884 και η γραμμή Αθήνας – Λάρισας το 1886. Γίνονται έργα οδοποιίας. Διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου (εγκαινιάζεται το 1893).

- Η εξυγίανση της δημόσιας διοίκησης με αξιοκρατικές προσλήψεις.
- Η επιδίωξη ειρηνικής συμβίωσης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι συνέπειες: Η βαρύτατη φορολογία που απαιτούσε το πρόγραμμα του Τρικούπη και ο μεγάλος δανεισμός της χώρας στον οποίο αδυνατούσε να ανταποκριθεί, δυσaráεστησαν το λαό και ανάγκασαν τον πρωθυπουργό να κηρύξει τη χώρα σε πτώχευση (1893). Στις εκλογές του 1895 ο Τρικούπης δεν εκλέχτηκε ούτε βουλευτής.

Ο πόλεμος του 1897 και οι πολιτικές εξελίξεις ως το 1908

Το 1897 ξεσπά ελληνοτουρκικός πόλεμος με αφετηρία τη Θεσσαλία, στον οποίο ο ελληνικός στρατός με αρχηγό τον διάδοχο Κωνσταντίνο, ηττήθηκε. Η Ελλάδα αναγκάζεται να συνάψει νέο δάνειο για να πληρώσει βαρύτατη πολεμική αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ελληνική οικονομία μπαίνει σε καθεστώς διεθνούς οικονομικού ελέγχου και δεσμεύονται οι κυριότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας. Η λαϊκή δυσaráεσκεια μεγαλώνει.

ΕΝΟΤΗΤΑ 21^Η: ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ (1821 – 1905)

Τι εννοούμε με τον όρο «κρητικό ζήτημα»: Πρόκειται γενικά για τις προσπάθειες των Ελλήνων της Κρήτης, των ελεύθερων Ελλήνων αλλά και του ίδιου του ελληνικού κράτους για ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Εμπόδια σε αυτόν τον στόχο στέκονται η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι Δυνάμεις.

Σημαντικοί σταθμοί στην ιστορία του κρητικού ζητήματος

- 1. 1821:** Η επανάσταση στην Κρήτη καταπνίγεται από τον ηγεμόνα της Αιγύπτου *Μοχάμετ Αλί*. Το νησί μένει υπό τον έλεγχο των Αιγυπτίων μέχρι το 1840. Μετά τη χρονολογία αυτή, ξαναπερνά σε οθωμανική διοίκηση.
- 2. 1866 – 1869:** Ξεσπά η μεγάλη κρητική επανάσταση που παρά τις αρχικές της επιτυχίες καταπνίγεται. Σημαντικότερες στιγμές της:
 - Η ανατίναξη μιας ομάδας επαναστατών στη **μονή του Αρκαδίου** (κοντά στο Ρέθυμνο) το Νοέμβριο του 1866. Η μονή ήταν έδρα της επαναστατικής επιτροπής και αποθήκη πολεμικού υλικού. Οι πολιορκημένοι Κρητικοί προτίμησαν να θυσιάσουν ανατινάσσοντας την πυριτιδαποθήκη και πολλά κτίσματα μεταβλήθηκαν σε ερείπια. Το γεγονός προκαλεί συγκίνηση σε Ελλάδα και Ευρώπη και ξαναζωντανεύει το ρεύμα του **φιλελληνισμού**.
 - Η παραχώρηση του **Οργανικού Νόμου** (1868): Πρόκειται για ένα είδος τοπικού συντάγματος που αναβαθμίζει τη θέση των χριστιανών (συμμετοχή στη διοίκηση, πρόσληψη σε υπαλληλικές θέσεις, ισοτιμία τουρκικής και ελληνικής γλώσσας).
 - Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διακόπτονται και το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται υπαρκτό. Τελικά, με επέμβαση των Δυνάμεων η ελληνική κυβέρνηση υποχωρεί και η κρητική επανάσταση λήγει με την ικανοποίηση των αξιώσεων της Τουρκίας.
- 3. 1878:** Ο σουλτάνος, μετά από νέα επανάσταση, παραχωρεί τη **Σύμβαση της Χαλέπας** με την οποία θεσπίζεται στην Κρήτη καθεστώς ημιαυτονομίας. Ο γενικός διοικητής θα μπορούσε να είναι χριστιανός.
- 4. 1889:** Νέα αποτυχημένη επανάσταση. Η Σύμβαση της Χαλέπας καταργείται.
- 5. 1896 – 1897:** Οι Κρητικοί επαναστατούν και πάλι. Με αφορμή το γεγονός αυτό και τη βοήθεια που πρόσφερε το ελληνικό κράτος στους εξεγερμένους, ξεσπά ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 που λήγει με ήττα της Ελλάδας. Με επέμβαση των Δυνάμεων ιδρύεται η αυτόνομη **Κρητική Πολιτεία** με γενικό διοικητή τον πρίγκιπα Γεώργιο, δευτερότοκο γιο του βασιλιά της Ελλάδας.
- 6. 1905:** Νέα επανάσταση των Κρητικών στο **Θέρισο** των Χανίων με επικεφαλής τον **Ελευθέριο Βενιζέλο**. Κηρύσσεται η ένωση του νησιού με την Ελλάδα, ωστόσο η επέμβαση των Δυνάμεων αποτρέπει τη διευθέτηση του ζητήματος. Η Κρήτη θα ενωθεί με την Ελλάδα το 1913, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους.

Κατά το 19^ο αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία κλονίζεται και τα βαλκανικά έθνη που ανήκουν σ' αυτή, προβάλλουν έντονα τις επιδιώξεις τους. Σέρβοι, Έλληνες, Βούλγαροι, Ρουμάνοι διεκδικούν την ανεξαρτησία τους. Πρώτη το καταφέρνει η Ελλάδα.

Το Συνέδριο του Βερολίνου (1878): Συγκαλείται με πρωτοβουλία Αγγλίας και Γερμανίας και προβλέπει:

- Αυτόνομη Βουλγαρία χωρίς έξοδο στο Αιγαίο και με μικρότερα σύνορα από αυτά που προέβλεπε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου.
- Αυτόνομη Ανατολική Ρωμυλία (σημερινή νότια Βουλγαρία).
- Σερβία, Ρουμανία και Μαυροβούνιο κηρύσσονται ανεξάρτητες.
- Μακεδονία, Θράκη και Ήπειρος παραμένουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- Η Κύπρος παραχωρείται στην Αγγλία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1: Ο όρος «αυτόνομη» σημαίνει ότι οι δύο αυτές περιοχές βρίσκονται υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2: Το 1881 η Θεσσαλία (εκτός από την Ελασσόνα) και η επαρχία της Άρτας παραχωρούνται στην Ελλάδα μετά από ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις.

Μακεδονικό ζήτημα και μακεδονικός αγώνας

Τι εννοούμε με τον όρο μακεδονικό ζήτημα: Πρόκειται για τον αγώνα των βαλκανικών κρατών να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τη Μακεδονία που αποτελούσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έλληνες, Βούλγαροι και Σέρβοι είναι οι βασικότεροι διεκδικητές ενός τμήματος ή και ολόκληρης της Μακεδονίας.

Η μορφή της διεκδίκησης: Αρχικά η σύγκρουση εκδηλώθηκε ως αγώνας για τον έλεγχο της εκπαίδευσης και της θρησκευτικής συνείδησης των κατοίκων. Αργότερα πήρε τη μορφή ένοπλης αναμέτρησης.

Οι ενέργειες των Βουλγάρων

- Το **1893** ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη η *Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση* (ΕΜΕΟ) με σκοπό την ένωση των πληθυσμών της Μακεδονίας και της Θράκης για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού και την αυτονομία της Μακεδονίας.
- Το **1895** σχηματίζεται στη Σόφια η *Ανώτατη Μακεδονική Επιτροπή* (Komitet) με απώτερο στόχο τη δημιουργία μιας αυτόνομης Μακεδονίας που θα ενωνόταν με τη Βουλγαρία.
- Το **1898** οργανώνονται στη Μακεδονία ένοπλες ομάδες Βουλγάρων (κομιτατζήδες).
- Το **1903** πραγματοποιείται από την ΕΜΕΟ εξέγερση στη Μακεδονία (εξέγερση του Ίλιντεν), που καταπνίγεται από τον οθωμανικό στρατό.

Οι ενέργειες των Ελλήνων

- Το **1896** και το **1897** φτάνουν στη Μακεδονία οι πρώτες ένοπλες ελληνικές δυνάμεις και συγκρούονται με τους κομιτατζήδες.
- Από το **1897** μέχρι το **1904** η στάση της ελληνικής κυβέρνησης χαρακτηρίζεται από αδράνεια, κυρίως λόγω των εξωτερικών και εσωτερικών προβλημάτων της χώρας.
- Το **1904** Έλληνες αξιωματικοί δρουν στη Μακεδονία με κορυφαία μορφή τον **Παύλο Μελά**. Ο αγώνας συνεχίστηκε αμείωτος μέχρι το **1908**, όταν με την επικράτηση του κινήματος των Νεοτούρκων δημιουργήθηκαν νέες συνθήκες στην περιοχή. Ο μακεδονικός αγώνας λήγει με την αμνηστία που δόθηκε σε ένοπλους Έλληνες και Βουλγάρους.

Η οικονομία: Ο αγροτικός τομέας δεσπόζει στην ελληνική οικονομία που με εξαίρεση την περιοχή της Θεσσαλίας στηρίζεται στον μικρό αγροτικό κλήρο. Μεγάλο πρόβλημα ο δισταγμός του ελληνικού κράτους να παραχωρήσει σε ακτήμονες τις εθνικές γαίες με αποτέλεσμα οι περισσότερες να καταπατηθούν. Τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας απλά πέρασαν από τα χέρια των Τούρκων σε Έλληνες κεφαλαιούχους και όχι στους κολίγους (ακτήμονες Έλληνες αγρότες). Κυριότερα προϊόντα που παράγει η χώρα είναι η σταφίδα, οι ελιές, τα καπνά και τα σιτηρά. Το εμπόριο και η ναυτιλία αποτελούν σημαντικούς μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης. Η βιομηχανία άργησε να αναπτυχθεί.

Η κοινωνία: Η ελληνική κοινωνία με αργούς ρυθμούς βαδίζει προς την αστικοποίηση (ενίσχυση του ρόλου των αστών). Οι κυριότερες κοινωνικές τάξεις είναι:

- **Αγρότες:** αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα. Πρόκειται για μικροϊδιοκτήτες που εργάζονται με τις οικογένειές τους.
- **Αστικά στρώματα:** Είναι επιχειρηματίες που ασχολούνται με το εμπόριο, τη ναυτιλία, τις τραπεζικές εργασίες και τη βιομηχανία ή δημόσιοι υπάλληλοι.
- **Εργάτες:** Σε μεγάλο βαθμό γυναίκες και παιδιά. Εμφανίζονται αργά λόγω της καθυστερημένης εκβιομηχάνισης και ζουν σε άθλιες συνθήκες.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1: Η μετανάστευση εντείνεται το 19^ο αιώνα με κυριότερους προορισμούς την Αίγυπτο και τις ΗΠΑ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2: Προσέχουμε τους αγώνες των κολίγων. Έχοντας χάσει τα λιγοστά δικαιώματα που είχαν επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αντιμετωπίζοντας την απειλή να διωχτούν ανά πάσα στιγμή από τη γη τους, έρχονται σε ένοπλη σύγκρουση με το ελληνικό κράτος το 1910 (Κιλελέρ).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 3: Το εργατικό κίνημα αναπτύσσεται, γίνονται οι πρώτες απεργίες και αρχίζουν να διαδίδονται οι σοσιαλιστικές ιδέες.

Α` ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Τα επιστημονικά επιτεύγματα είναι πολλά. Γίνεται συστηματική προσπάθεια να συνδεθεί η επιστήμη με την οικονομία. Έτσι εξηγείται η μεγάλη ανάπτυξη της χημείας που αξιοποιείται στην υφαντουργία, στη γεωργία και στην ιατρική.

1. **Επιστημονικά επιτεύγματα:** Τηλέφωνο (Μπελ), λαμπτήρας (Έντισον), τηλέγραφος (Μορς), ηλεκτροφωτισμός (η Νέα Υόρκη είναι η πρώτη πόλη που ηλεκτροφωτίστηκε), κινηματογράφος, εμβόλια κ.ά.
2. **Ο Δαρβίνος και η θεωρία της εξέλιξης:** Με το έργο του **«Η καταγωγή των ειδών»** (1859), ο Δαρβίνος υποστήριξε ότι τα ζώα και τα φυτά προήλθαν, με αργή εξέλιξη, από λίγα και απλούστερα αρχικά είδη. Αυτά με το πέρασμα του χρόνου μεταλλάχτηκαν πολλές φορές και τελικά επικράτησαν εκείνα που μπορούσαν να προσαρμοστούν καλύτερα στις εκάστοτε συνθήκες. Πρόκειται για τη δαρβινική θεωρία της εξέλιξης μέσω της φυσικής επιλογής.
 - ❖ **Οι αντιδράσεις:** Η εκκλησία θεώρησε ότι ο Δαρβίνος αμφισβητούσε τη δημιουργία του ανθρώπου από το Θεό. Σε κοινωνικό επίπεδο, η διαδικασία της φυσικής επιλογής χρησιμοποιήθηκε για να τεκμηριωθεί η ανωτερότητα και η κυριαρχία των πλουσίων στους φτωχούς, των λευκών στους μαύρους και του δυτικού πολιτισμού στους άλλους πολιτισμούς.
3. **Στοχασμός:** Οι εξελίξεις κατά τον 19^ο αιώνα επηρεάζουν και τη φιλοσοφική σκέψη. Έτσι:
 - Ο **Αύγουστος Κοντ** υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος πρέπει να ερμηνεύει τα πάντα με βάση τους φυσικούς νόμους, δηλαδή με επιστημονικό τρόπο σκέψης. Η κοινωνία πρέπει με τη σειρά της να οργανωθεί πάνω σε αυτή τη λογική.
 - Ο **Φρίντριχ Χέγκελ** εγκαινιάζει τη διαλεκτική μέθοδο που επιτρέπει να ερμηνεύονται τα ιστορικά γεγονότα με βάση το σχήμα **θέση – αντίθεση – σύνθεση**. Ο κόσμος κατά το Χέγκελ βρίσκεται σε διαρκή μεταβολή.
 - Ο **Καρλ Μαρξ** και ο **Φρίντριχ Ένγκελς** θεωρούν ότι κινητήρια δύναμη της ιστορίας είναι η πάλη των τάξεων, η σύγκρουση δηλαδή ανάμεσα σε μια κοινωνική τάξη που έχει την εξουσία και σε μια άλλη που προσπαθεί να της την αφαιρέσει. Η εργατική τάξη πρέπει να επαναστατήσει και να αλλάξει συνολικά την κοινωνία εξαλείφοντας την κυριαρχία της αστικής τάξης. Στόχος θα ήταν η αταξική κοινωνία. Με τη θεωρία του Μαρξ και του Ένγκελς γεννιέται ο κομμουνισμός.

ΕΝΟΤΗΤΑ 25^Η: ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΟΣΜΟ ΤΟΝ 19^Ο ΑΙΩΝΑ

- ⇒ **Πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα:** Στην ευρωπαϊκή τέχνη κυριαρχούν ο **κλασικισμός ή νεοκλασικισμός** (θαυμασμός της τάξης και της πειθαρχίας της κλασικής τέχνης Ελλήνων και Ρωμαίων) και ο **ρομαντισμός** (κυριαρχία του συναισθήματος, αγάπη για το μυστηριώδες, θρησκευτική αναζήτηση, στροφή στη φύση, προτεραιότητα στο φανταστικό, ελεύθερο ύφος).
- ⇒ **Δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα:** Κυριαρχεί ο **ρεαλισμός** με προσπάθεια για πιστή απόδοση της πραγματικότητας, ενδιαφέρον για τη ζωή των καθημερινών ανθρώπων και τάση να απεικονίζεται το αληθινό και όχι το ωραίο.
- ⇒ **Τέλη του 19^{ου} αιώνα:** Η ποίηση συγκλονίζεται από την ορμή του **συμβολισμού**, κινήματος που αρνείται κάθε κανόνα και προσπαθεί να κινητοποιήσει τη φαντασία. Το θέατρο προβάλλει την ανάγκη κοινωνικής χειραφέτησης (Ίψεν, Στρίνμπεργκ, Τσέχοφ). Στη ζωγραφική η ανανέωση έρχεται με το κίνημα του **ιμπρεσιονισμού**, που ως κύριο γνώρισμά του έχει την προσπάθεια να αποδοθεί η φευγαλέα εντύπωση. Στη γλυπτική ξεχωρίζει το έργο του Ροντέν.

ΕΝΟΤΗΤΑ 26^Η: ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 19^Ο ΑΙΩΝΑ

*Γενικός στόχος της ελληνικής πνευματικής ζωής είναι η οικοδόμηση μιας εθνικής ταυτότητας, κοινής για όλο τον ελληνισμό. Έμφαση δίνεται στην ιστορία και στη λαογραφία. Η ανάγκη να καταπολεμηθούν απόψεις όπως του **Φαλμεράιερ** που υποστήριζε ότι οι Έλληνες του 19^{ου} αιώνα ελάχιστη σχέση έχουν με εκείνους της αρχαιότητας, οδηγεί στην προσπάθεια να τεκμηριωθεί επιστημονικά η συνέχεια του ελληνισμού και διαμορφώνεται το τριμερές σχήμα της ελληνικής ιστορίας: αρχαία, βυζαντινή, νεότερη. Παράλληλα, αναπτύσσεται το κίνημα του **δημοτικισμού**.*

- ❖ **Γράμματα:** Έχουμε τρεις λογοτεχνικές σχολές: Την Επτανησιακή με επικεφαλής το Σολωμό, την Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή που εμπνέεται από το ρομαντισμό και γράφει σε καθαρεύουσα και τη Νέα Αθηναϊκή Σχολή με τη γενιά του 1880 που απορρίπτει το ρομαντισμό και στρέφεται στην εκφραστική και θεματική απλότητα.
- ❖ **Τέχνες:** Η ζωγραφική και η γλυπτική εμπνέονται από δυτικά πρότυπα. Σημαντικοί ζωγράφοι ο Νικηφόρος Λύτρας, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης και ο Νικόλαος Γύζης. Ο Γιαννούλης Χαλεπάς είναι ο πιο σημαντικός γλύπτης της εποχής του. Στην αρχιτεκτονική ακολουθείται ο κλασικισμός, ειδικά κατά την οθωνική περίοδο. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα διαμορφώθηκε το νεοκλασικό σπίτι με στοιχεία που παραπέμπουν στην αρχαία Ελλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 27^Η: ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΟ ΓΟΥΔΙ (1909)

Τα αίτια του κινήματος στο Γουδί

1. Τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα: πτώχευση της χώρας το 1893, επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου το 1898, δυσκολία διάθεσης των αγροτικών προϊόντων στις ξένες αγορές.
2. Η αδυναμία της πολιτικής ηγεσίας να διαχειριστεί αποτελεσματικά τους εθνικούς στόχους (ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897) και γενικότερη αδράνεια σε δύσκολες στιγμές (μακεδονικό ζήτημα).
3. Η πολιτική αστάθεια και η αποδιοργάνωση του κράτους. Αρκεί να παρατηρήσουμε ότι από το 1897 έως το 1909 η Ελλάδα άλλαξε έντεκα κυβερνήσεις που δεν μπορούσαν να δώσουν λύσεις στα πολλά προβλήματα.
4. Η γενικευμένη δυσaréσκεια και απογοήτευση της κοινής γνώμης.
5. Η μείωση του κύρους των πολιτικών αλλά και της ίδιας της μοναρχίας. Η τελευταία κατηγορείται για συνεχείς παρεμβάσεις στις ένοπλες δυνάμεις και ευνοιοκρατία.

Συμπέρασμα: Στην Ελλάδα του 1909 είναι σχεδόν καθολικό το αίτημα για ανανέωση της πολιτικής ζωής.

Οι εξελίξεις

- **Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος:** Το Μάιο του 1909 ιδρύεται ο **Στρατιωτικός Σύνδεσμος**, μια οργάνωση κατώτερων αξιωματικών που δυσφορεί για το ότι η βασιλική οικογένεια προωθεί στο στράτευμα τους ευνοούμενούς της και διαμαρτύρεται για την κακή κατάσταση των ενόπλων δυνάμεων.
- **Τα αιτήματα του Συνδέσμου:** Αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων (με ταυτόχρονη απομάκρυνση από το στράτευμα του διαδόχου Κωνσταντίνου και των άλλων γιων του βασιλιά) και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση, στην οικονομία, στην εκπαίδευση και στη δικαιοσύνη.
- **Η στάση της κυβέρνησης Δημητρίου Ράλλη και του βασιλιά:** Χαρακτηρίζεται από απροθυμία για συνεργασία και αποδοχή των αιτημάτων. Στις 12 Αυγούστου 1909 γίνεται προσπάθεια να συλληφθεί η ηγεσία του Συνδέσμου.
- **Το κίνημα:** Ο συνταγματάρχης **Νικόλαος Ζορμπάς** αναλαμβάνει την αρχηγία του Συνδέσμου, που στις 15 Αυγούστου 1909 προχωρεί στην εκδήλωση κινήματος, απειλώντας ότι θα βαδίζει εναντίον της κυβέρνησης αν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματά του. Κέντρο του κινήματος υπήρξε το στρατόπεδο στο Γουδί. Η κυβέρνηση παραιτείται και ο νέος πρωθυπουργός, **Κυριακούλης Μαυρομιχάλης**, αποδέχεται τις διεκδικήσεις των στρατιωτικών.
- **Η απήχηση του κινήματος στον ελληνικό λαό:** Οι μη στρατιωτικοί στόχοι του κινήματος, παρόλο που ήταν γενικοί και αόριστοι, υιοθετήθηκαν από την ελληνική κοινωνία που έβλεπε ως επιτακτική την ανάγκη για «Ανόρθωση» του κράτους. Η υποστήριξη προς το κίνημα εκδηλώθηκε με ένα μαζικό συλλαλητήριο στις 14 Σεπτεμβρίου.
- **Ο ερχομός του Ελευθερίου Βενιζέλου:** Η καχυποψία στις σχέσεις κυβέρνησης και Στρατιωτικού Συνδέσμου δεν επέτρεπε την προώθηση των αιτημάτων και των επιδιώξεων. Έτσι, η ηγεσία του κινήματος κάλεσε από την Κρήτη τον **Ελευθέριο Βενιζέλο** ως πολιτικό σύμβουλο και ως προσωπικότητα που είχε διακριθεί στους αγώνες του κρητικού λαού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 28^η: Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1910 – 1912

Η πολιτική στάση του Βενιζέλου: Σε πρώτη φάση αρνείται την πρωθυπουργία και διαφωνεί με την κατάργηση της μοναρχίας, επειδή θεωρούσε διχαστική μια τέτοια προοπτική. Ως λύση προτείνεται η διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη αναθεωρητικής Βουλής κι όχι Συντακτικής (δηλαδή η νέα Βουλή δεν θα μπορούσε να τροποποιήσει το άρθρο του Συντάγματος που προέβλεπε ως μορφή πολιτεύματος τη μοναρχία). Οι εκλογές, τις οποίες κερδίζει το κόμμα του Βενιζέλου (*Κόμμα των Φιλελευθέρων*), έγιναν τον Νοέμβριο του 1910.

Το Σύνταγμα του 1911: Προστατεύει πιο αποτελεσματικά τις ατομικές ελευθερίες, επιτρέπει στο κράτος να αγοράζει μεγάλες εκτάσεις γης και να τις παραχωρεί σε ακτήμονες, θεσπίζει τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και καθιερώνει την υποχρεωτική δωρεάν εκπαίδευση.

Η πολιτική φιλοσοφία του Βενιζέλου: Θεωρεί πως για να επιτευχθούν οι εθνικές επιδιώξεις, η Ελλάδα θα έπρεπε σύντομα να εμπλακεί σε πόλεμο. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης:

- ✚ Ασχολείται με την αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων αξιοποιώντας όλους τους αξιωματικούς.
- ✚ Ακολουθεί συμβιβαστική στάση απέναντι στη μοναρχία, επαναφέροντας το διάδοχο Κωνσταντίνο στην ηγεσία του στρατού.
- ✚ Προωθεί μέτρα υπέρ των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων.

Το αποτέλεσμα: Το Κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει θριαμβευτικά τις εκλογές του 1912 και ο Βενιζέλος αναδεικνύεται ως ο ηγέτης που μπορεί να ανταποκριθεί στα μεγάλα εθνικά ζητήματα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 29^Η: ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (1912 – 1913)

Τα αίτια

1. Η προσπάθεια για πλήρη εκτουρκισμό του οθωμανικού κράτους μετά την επικράτηση των Νεοτούρκων που συνδυάζεται με διώξεις αλλοεθνών πληθυσμών.
2. Η αναζωπύρωση των εθνικών αισθημάτων των γειτονικών βαλκανικών λαών (Έλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι), που διεκδικούν:
 - ⇒ Την προστασία των ομοεθνών τους οι οποίοι διαμένουν σε οθωμανικά εδάφη.
 - ⇒ Την ενσωμάτωση των εδαφών αυτών στο κράτος τους.
3. Ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή των Βαλκανίων. Τα συμφέροντα Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας θίγονται όταν:
 - ⇒ Η Γερμανία διεισδύει οικονομικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
 - ⇒ Η Αυστροουγγαρία προχωρεί σε προσάρτηση της επίσης οθωμανικής Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (1908)
 - ⇒ Η Ιταλία καταλαμβάνει τα Δωδεκάνησα (1912) που ήταν υπό οθωμανική διοίκηση.
4. Η συνεχιζόμενη παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ελληνική πολιτική και οι βαλκανικές συμμαχίες

Ο Βενιζέλος εκτιμά αρχικά ότι η χώρα δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένη στρατιωτικά ώστε να διεκδικήσει με πόλεμο τους στόχους της. Την άνοιξη όμως του 1911 και όταν η σύγκρουση φαινόταν πλέον πολύ κοντά, υιοθέτησε την πολιτική της βαλκανικής συνεννόησης. Στο πλαίσιο αυτό υπογράφονται την άνοιξη του 1912, συνθήκες συμμαχίας ανάμεσα σε Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα και Μαυροβούνιο. Δημιουργήθηκε δηλαδή ένα σημαντικό στρατιωτικό μέτωπο που ονομάστηκε από το διεθνή τύπο «*έβδομη μεγάλη δύναμη*». Οι υπόλοιπες έξι είχαν ήδη σχηματίσει τους συνασπισμούς τους: **Τριπλή Συμμαχία** (Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία) και **Τριπλή Συνεννόηση** (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία).

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος (Οκτώβριος 1912 – Μάιος 1913)

Η αφορμή: Οι Βαλκάνιοι σύμμαχοι απαιτούν από το σουλτάνο να σέβεται τα δικαιώματα των χριστιανικών εθνοτήτων και να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις προς όφελός τους. Η απροθυμία της οθωμανικής πλευράς να ανταποκριθεί, οδηγεί σε σύγκρουση που ονομάστηκε Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος.

Το μέτωπο της Μακεδονίας: Μεταξύ 5 και 20 Οκτωβρίου 1912, ο ελληνικός στρατός ξεκινώντας από την Ελασσόνα απελευθερώνει Σέρβια, Κοζάνη, Αμύνταιο, Κατερίνη, Έδεσσα, Βέροια, Νάουσα και Γιαννιτσά. Στο μεταξύ οι Βούλγαροι που καταλαμβάνουν τη δυτική Θράκη και την ανατολική Μακεδονία, πλησιάζουν προς τη Θεσσαλονίκη. Πιθανή κατάληψή της θα δημιουργούσε πολύ αρνητικά δεδομένα. Μπροστά στο ενδεχόμενο αυτό, ο Βενιζέλος διέταξε τον Κωνσταντίνο να κινηθεί άμεσα προς τη Θεσσαλονίκη και στις 26 Οκτωβρίου 1912 ο ελληνικός στρατός μπήκε στην πόλη.

Το μέτωπο της Ηπείρου: Μετά από πολιορκία ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει τα Ιωάννινα (22 Φεβρουαρίου 1913) και θέτει υπό τον έλεγχό του την Ήπειρο. Παράλληλα, πραγματοποιεί προέλαση σε Χειμάρρα, Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Δέλβινο και Τεπελένι.

Ναυτικές επιχειρήσεις: Ο ελληνικός στόλος με επικεφαλής το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη, θέτει υπό τον έλεγχό του τα νησιά του Β. και Α. Αιγαίου. Διακρίνονται τα ιστορικά πλοία «Αβέρωφ» και «Έλλη».

Η Συνθήκη του Λονδίνου (17 Μαΐου 1913)

- Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εγκαταλείπει όλα τα ευρωπαϊκά – βαλκανικά εδάφη της.
- Η τύχη των νησιών του Β. και Α. Αιγαίου, καθώς και της χερσονήσου του Αγίου Όρους θα αποφασιζόταν από τις Δυνάμεις.
- Τα Δωδεκάνησα παραμένουν ιταλικά.

Ο Β ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ – Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ**Ο Β` βαλκανικός πόλεμος (Ιούνιος – Ιούλιος 1913)**

Προκύπτει ως αποτέλεσμα των πολλών εκκρεμοτήτων που άφηνε η Συνθήκη του Λονδίνου, αλλά και των αντικρουόμενων διεκδικήσεων Ελλήνων, Σέρβων και Βουλγάρων, ειδικά στα εδάφη της Μακεδονίας. Στο πλαίσιο αυτό:

- Οι **Βούλγαροι** διεκδικούν τις περιοχές της Θράκης και της Μακεδονίας μέχρι το Μοναστήρι, υποστηρίζοντας ότι η Ελλάδα πρέπει να αρκεστεί στην Κρήτη και στα νησιά του Αιγαίου.
- **Ελλάδα και Σερβία** υπογράφουν στις 19 Μαΐου 1913 *συνθήκη ειρήνης και αμοιβαίας προστασίας* με χαρακτήρα καθαρά αμυντικό. Κοινός στόχος των δύο χωρών ήταν να αντιμετωπιστούν οι απαιτήσεις της Βουλγαρίας. Το βαλκανικό μέτωπο είχε πλέον διασπαστεί.

Τα κυριότερα γεγονότα του πολέμου

1. Στα μέσα Ιουνίου του 1913 ο βουλγαρικός στρατός επιτίθεται εναντίον τόσο των ελληνικών θέσεων όσο και των σερβικών.
2. Ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει ολόκληρη την Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, φτάνοντας ως την Αλεξανδρούπολη.
3. Οι Σέρβοι σημειώνουν επιτυχίες στη Δυτική Μακεδονία.
4. Οι Ρουμάνοι εισβάλλουν στη Βουλγαρία και φτάνουν 30 χιλιόμετρα έξω από τη Σόφια.
5. Οι Τούρκοι ανακαταλαμβάνουν την Αδριανούπολη.

Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου 1913)

Σηματοδοτεί το τέλος των βαλκανικών πολέμων και προβλέπει τα εξής:

- **Ελλάδα:** Εξασφαλίζει το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας (με βόρεια σύνορα τη λίμνη της Πρέσπας, την κορυφογραμμή του όρους Μπέλες και τον ποταμό Νέστο), τη Νότια Ήπειρο, σημαντικά νησιά στο Β. και Α. Αιγαίο (Θάσος, Σαμοθράκη, Λήμνος, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ικαρία) και την Κρήτη. Τα εδάφη αυτά ονομάστηκαν «Νέες Χώρες».
- **Σερβία:** Κερδίζει ένα σημαντικό τμήμα της βορειοδυτικής Μακεδονίας.
- **Βουλγαρία:** Παίρνει το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Θράκης εξασφαλίζοντας έξοδο στο Αιγαίο.
- **Οθωμανική Αυτοκρατορία:** Ανακτά την Ανατολική Θράκη.
- **Το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (4 Δεκεμβρίου 1913):** Παραχωρεί τη Βόρεια Ήπειρο στην Αλβανία και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος στην Τουρκία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Θράκη, Ίμβρος, Τένεδος και Δωδεκάνησα παραμένουν υπό ξένη κυριαρχία.

Η σημασία των Βαλκανικών Πολέμων για την Ελλάδα

1. Σε δέκα μόλις μήνες η Ελλάδα διπλασιάζει τα εδάφη της αλλά και τον πληθυσμό της (4.718.221 κάτοικοι).
2. Βελτιώνεται σημαντικά η οικονομία της γιατί προστίθενται στο έδαφός της σημαντικά οικονομικά κέντρα ((Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Μυτιλήνη, Χίος, Ηράκλειο), αλλά και άφθονες καλλιεργήσιμες γαίες.
3. Η χώρα έχει να αντιμετωπίσει μια πρόκληση: να αφομοιώσει τους πληθυσμούς που ζουν στις Νέες Χώρες (Μουσουλμάνοι, Σλάβοι, εβραϊκή κοινότητα Θεσσαλονίκης), καλλιεργώντας κλίμα εμπιστοσύνης.

Εξελίσξεις στο εσωτερικό της χώρας: Η κυβέρνηση Βενιζέλου προωθεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις: αναγνώριση εργατικών σωματείων, ασφάλιση εργαζομένων, καθιέρωση οκταώρου, ίδρυση αγροτικών συνεταιρισμών.

Τα αίτια

1. **Ο ιμπεριαλισμός:** Η λέξη σε γενικές γραμμές σημαίνει την προσπάθεια των βιομηχανικά αναπτυσσόμενων κρατών να επεκταθούν σε βάρος άλλων κρατών. Η πολιτική αυτή είτε με τη μορφή οικονομικής διείσδυσης είτε με στρατιωτικά μέσα, προκαλεί έντονο ανταγωνισμό ανάμεσα στις ισχυρές χώρες. Έτσι:
⇒ Η **Γερμανία** θέλοντας να καλύψει τις ανάγκες της σε πρώτες ύλες, καύσιμα και αγορές, επιχειρεί να διεισδύσει στη νοτιοανατολική Ευρώπη, στην Ασία και στην Αφρική. Διεκδικεί λοιπόν μερίδιο από την «πίτα» της **Βρετανίας** και της **Γαλλίας** που έλεγχαν τότε τις περισσότερες αποικίες. Έχουμε λοιπόν σύγκρουση συμφερόντων.
2. **Ο εθνικισμός:** Η λέξη σημαίνει τη μετατροπή του φυσιολογικού εθνικού συναισθήματος σε απόλυτο και αλαζονικό πάθος, που ικανοποιείται μόνο με την εξύψωση του ενός κράτους σε βάρος του άλλου. Στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, οι λαοί δεν ήταν διατεθειμένοι να καταπνίξουν τα εθνικά τους αισθήματα για να διατηρηθεί η ειρήνη.
3. **Ο μιλιταρισμός:** Η λέξη σημαίνει τον υπερτονισμό των στρατιωτικών αξιών που συνεπάγεται την επίλυση των διαφορών με πόλεμο. Την κούρσα των εξοπλισμών ξεκινά η Γερμανία, η οποία ενισχύει την πολεμική της βιομηχανία. Οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις ακολουθούν.

Τα αντίπαλα στρατόπεδα

Η Ευρώπη χωρίζεται ουσιαστικά σε δύο στρατόπεδα. Συγκεκριμένα:

1. **Κεντρικές Δυνάμεις ή Τριπλή Συμμαχία:** Κυριότερα κράτη του συνασπισμού είναι η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και η Ιταλία. Αργότερα εντάσσονται η Βουλγαρία και η Τουρκία.
2. **Εγκάρδια ή Τριπλή Συνεννόηση (αλλιώς Αντάντ):** Κυριότερα κράτη του συνασπισμού είναι η Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία. Εδώ θα ενταχθεί και η Ελλάδα από το Μάιο του 1917. Ιαπωνία και ΗΠΑ κηρύσσουν τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις το 1914 και το 1917 αντίστοιχα.

Η αφορμή

Δίνεται τον Ιούνιο του 1914 όταν στο **Σεράγεβο** της Βοσνίας δολοφονείται ο διάδοχος του αυστριακού θρόνου **Φερδινάνδος** από έναν Σέρβο εθνικιστή. Η Αυστροουγγαρία, θεωρώντας υπεύθυνη τη Σερβία, της κηρύσσει τον πόλεμο. Ρωσία και Γαλλία δηλώνουν συμπαράσταση στη Σερβία, ενώ η Γερμανία τάσσεται με το μέρος της Αυστροουγγαρίας. Μέσα σε λίγες μέρες τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία και ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Τα κυριότερα μέτωπα

1. **Δυτικό μέτωπο:** Οι Γερμανοί κινούνται προς το Παρίσι αλλά αποκρούονται από το γαλλικό στρατό (μάχη του Μάρνη). Γερμανοί και Γάλλοι σκάβουν σε μια γραμμή εκατοντάδων χιλιομέτρων χαρακώματα, όπου οι συνθήκες ζωής ήταν τραγικές.
2. **Ανατολικό μέτωπο:** Οι Ρώσοι προελαύνουν στην ανατολική Πρωσία αλλά ανακόπτονται από γερμανικές δυνάμεις. Στα τέλη του 1914 τα δύο μέτωπα σταθεροποιήθηκαν.

Τα κυριότερα στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα

1915

- Η *Βουλγαρία* συμμαχεί με τις Κεντρικές δυνάμεις.
- Η *Αντάντ* επιχειρεί αποτυχημένη προσπάθεια κατάληψης των Δαρδανελίων, μια περιοχή στην οποία κυριαρχούσαν οι Κεντρικές Δυνάμεις. Στη συνέχεια, αποβιβάζει στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη. Η *Ελλάδα* ωστόσο, παραμένει ακόμα ουδέτερη.
- Η *Ιταλία* εγκαταλείπει τους συμμάχους της και τάσσεται στο πλευρό της Αντάντ.

1916

- Οι Γερμανοί επιτίθενται στο Βερντέν με τρομακτικές όμως απώλειες. Οι απώλειες των αντιπάλων ανέρχονται σε 600.000 νεκρούς και 1.000.000 τραυματίες.
- Γάλλοι και Βρετανοί αντεπιτίθενται στο Σομ και επαναφέρουν το δυτικό μέτωπο στην αρχική του θέση.

1917

- Ξεσπά επανάσταση στη Ρωσία (Οκτωβριανή Επανάσταση), η οποία ανατρέπει τον τσάρο.
- Οι *ΗΠΑ* συμμαχούν με την Αντάντ και με το 1.000.000 στρατιώτες τους αλλά και τα υλικά τους μέσα, επηρεάζουν αποφασιστικά την έκβαση του πολέμου.
- Η *Ελλάδα* συμμαχεί με την Αντάντ.

1918

- Η σοσιαλιστική πλέον Ρωσία αποσύρεται από τον πόλεμο και συνάπτει συνθήκη ειρήνης με τη Γερμανία (Μπρεστ – Λιτόφσκ).
- Οι Κεντρικές Δυνάμεις και οι σύμμαχοί τους συνθηκολογούν.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: Κλονίζεται η πρωτοκαθεδρία της Ευρώπης. 8.000.000 οι νεκροί, 20.000.000 οι τραυματίες και τεράστιες οι υλικές καταστροφές.

ΕΝΟΤΗΤΑ 32^Η: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ – Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ

Εισαγωγή: Καθώς ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, προκύπτουν για τη χώρα δύο μεγάλα ζητήματα:

- Ποια θα έπρεπε να είναι η στάση της χώρας; Με ποιο από τα δύο στρατόπεδα θα ήταν προς όφελός της να συμμαχήσει; Με τις Κεντρικές Δυνάμεις ή την Αντάντ;
- Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο πρωθυπουργός Βενιζέλος διαφωνούν και η σύγκρουσή τους διχάζει την ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα:

Η θέση του Βενιζέλου: Πιστεύοντας ότι οι Αγγλογάλλοι θα επικρατήσουν θεωρεί πως η χώρα πρέπει να συμμαχήσει με την Αντάντ. Έτσι θα μπορούσε να διαφυλάξει τα κέρδη της από τους Βαλκανικούς πολέμους, αλλά και να διεκδικήσει ευρύτερα σύνορα.

Ποιοι την υποστηρίζουν: Μεγάλα τμήματα λαϊκών τάξεων που εμπνέονται από τη Μεγάλη Ιδέα και μεγαλοαστοί της διασποράς που θέλουν να ενταχθούν σε μια μεγάλη Ελλάδα.

Η θέση του Κωνσταντίνου: Θέλει την Ελλάδα σύμμαχο των Κεντρικών Δυνάμεων, αλλά από τη στιγμή που η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Βουλγαρία τάσσονται στο πλευρό της Γερμανίας, προτείνει τη «διαρκή ουδετερότητα». Η στάση αυτή προκύπτει ύστερα από συνεννόηση με το Γερμανό αυτοκράτορα και αποτελεί την πιο φιλική προς τη Γερμανία πολιτική που θα μπορούσε να ακολουθήσει η Ελλάδα.

Ποιοι την υποστηρίζουν: Μικροαστικά στρώματα, αλλά και ένα μέρος του λαού που μετά τους Βαλκανικούς πολέμους δεν επιθυμούσε να ξαναπολεμήσει.

Η σύγκρουση Βενιζέλου – Κωνσταντίνου

- Η Αντάντ επιχειρεί να καταλάβει τα Δαρδανέλια (Φεβρουάριος 1915). Ο Βενιζέλος θεωρεί ότι η Ελλάδα έπρεπε να πάρει μέρος στην προσπάθεια, βγαίνοντας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Ο Κωνσταντίνος αρνείται και ο πρωθυπουργός παραιτείται. Μετά από τη νίκη του στις εκλογές (Μάιος 1915), ο Βενιζέλος κηρύσσει επιστράτευση, συναντά τη διαφωνία του βασιλιά και παραιτείται για δεύτερη φορά. Βρισκόμαστε στην αφετηρία του εθνικού διχασμού, καθώς οι σχέσεις των δύο ανδρών επιδεινώνονται.
- Τον Οκτώβριο του 1915 οι Αγγλογάλλοι αποβιβάζουν στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη παραβιάζοντας την ελληνική ουδετερότητα. Στις εκλογές του Δεκεμβρίου οι Φιλελεύθεροι απέχουν και σχηματίζεται φιλοβασιλική κυβέρνηση.

Τα γεγονότα που οδηγούν την Ελλάδα στον πόλεμο

1. Γερμανικά και βουλγαρικά στρατεύματα εισβάλλουν στην Ανατολική Μακεδονία (Μάιος 1916). Η επιμονή του Κωνσταντίνου στην ουδετερότητα συνεχίζεται.
2. Η Αντάντ απαιτεί από το βασιλιά τον αποπλισμό των ελληνικών δυνάμεων που ήταν υπό τις διαταγές του. Η απαίτηση γίνεται δεκτή. Οι έφεδροι όμως που απολύονται, οργανώνονται στους επίστρατους, μια φιλοβασιλική παραστρατιωτική οργάνωση με περίπου 200.000 μέλη.
3. Οι Βενιζελικοί δημιουργούν στη Μακεδονία την **Εθνική Άμυνα** και πραγματοποιούν κίνημα στη Θεσσαλονίκη (Αύγουστος 1916) με σκοπό την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Ο Βενιζέλος σχηματίζει προσωρινή κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη και διατάσσει επιστράτευση. Φτάνουμε λοιπόν στην ολοκλήρωση του εθνικού διχασμού, αφού στην Ελλάδα δημιουργούνται δύο κέντρα εξουσίας: το «κράτος των Αθηνών» υπό τον Κωνσταντίνο και το «κράτος της Θεσσαλονίκης» υπό το Βενιζέλο. Πρόκειται για την πρώτη εμφύλια σύγκρουση στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα.
4. Η Αντάντ καταλαμβάνει τον Πειραιά και αξιώνει την παραίτηση του Κωνσταντίνου (Νοέμβριος 1916). Τον Ιούνιο του 1917 ο βασιλιάς εγκαταλείπει τη χώρα χωρίς ωστόσο να παραιτηθεί.
5. Ο Βενιζέλος έρχεται στην Αθήνα, σχηματίζει νέα κυβέρνηση και κηρύσσει τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις. Ο ελληνικός στρατός συμμετέχει στις επιχειρήσεις που έγιναν στη Μακεδονία (1918).

33^Η ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1917)

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

1. **Οι άθλιες συνθήκες ζωής των αγροτών** που αποτελούν το 85% του πληθυσμού της Ρωσίας. Το μεγαλύτερο μέρος της γης ανήκε στους μεγαλογαιοκτήμονες (κουλάκους), ενώ οι χωρικοί (μουζικοί) αντιμετώπιζαν το φάσμα της πείνας. Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκονται και οι εργάτες. Υπάρχει λοιπόν έντονη ανισότητα ανάμεσα στη ρωσική αριστοκρατία και στους εργάτες – αγρότες, γι' αυτό και οι εργατικές εξεγέρσεις ήταν πολύ συχνές.
2. **Η ήττα της Ρωσίας στο ρωσοϊαπωνικό πόλεμο (1904-1905)**, που αύξησε τη δυσφορία του λαού ενάντια στο τσαρικό καθεστώς. Στα 1905 και 1906 ξεσπούν δύο επαναστάσεις στη χώρα.
3. **Η είσοδος της Ρωσίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο** που επιδείνωσε τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας. Δεκατρία εκατομμύρια Ρώσοι επιστρατεύτηκαν, τα εργοστάσια έμειναν χωρίς εργατικά χέρια, η αγροτική παραγωγή μειώθηκε και οι τιμές των προϊόντων αυξάνονταν συνεχώς.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

1. **1913:** Μεγάλη απεργία στην οποία παίρνουν μέρος 1.300.000 εργάτες με σύνθημα «η γη στους αγρότες, τα εργοστάσια στους εργάτες». Αρχίζει να ωριμάζει η ιδέα μιας λαϊκής επανάστασης για μια ριζική κοινωνική μεταρρύθμιση.
2. **Φεβρουάριος 1917:** Πραγματοποιείται η λεγόμενη αστική επανάσταση. Μετά την επικράτησή της:
 - Συγκροτείται προσωρινή κυβέρνηση από φιλελεύθερους αστούς, που μοιράζονται την εξουσία με τα σοβιέτ (συμβούλια εργατών και στρατιωτών) που ελέγχουν την πρωτεύουσα Πετρούπολη, τη Μόσχα και άλλες μεγάλες πόλεις.
 - Ο τσάρος Νικόλαος παραιτείται (Μάρτιος 1917).
 - Η προσωρινή κυβέρνηση αναγνωρίζει κάποια ατομικά δικαιώματα και νομιμοποιεί τα σοβιέτ, αλλά αρνείται να ικανοποιήσει δύο βασικά αιτήματα: την απόσυρση της Ρωσίας από τον πόλεμο και τον αναδασμό της γης. Η λαϊκή δυσανεξία ενισχύεται.
3. **Απρίλιος 1917:** Ο **Λένιν**, ηγέτης των Ρώσων κομμουνιστών (**μπολσεβίκοι**), υποστηρίζει την κατάργηση της προσωρινής κυβέρνησης, τη μεταβίβαση της εξουσίας στα Σοβιέτ, τη διανομή της γης στους αγρότες και την έξοδο της Ρωσίας από τον πόλεμο.
4. **25 Οκτωβρίου 1917:** Ξεσπά επανάσταση στην Πετρούπολη, που οργανώθηκε από τους μπολσεβίκους, επικράτησε και έγινε γνωστή ως Οκτωβριανή Επανάσταση. Ο πρωθυπουργός **Κερένσκι** καταφεύγει στο εξωτερικό. Υπό την προεδρία του **Λένιν** σχηματίζεται κυβέρνηση με υπουργό εξωτερικών τον **Τρότσκι** και υπουργό των Εθνοτήτων το **Στάλιν**. Αμέσως λαμβάνονται οι εξής αποφάσεις:
 - Όλες οι μεγάλες οικονομικές μονάδες (αγροκτήματα, εργοστάσια, τράπεζες, μεταφορικά μέσα), περνούν στον έλεγχο της επαναστατικής κυβέρνησης και συγκεκριμένα στα σοβιέτ εργατών και αγροτών.
 - Η Ρωσία αποσύρεται από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και την Αντάντ, υπογράφοντας με τη Γερμανία τη Συνθήκη Μπρεστ – Λιτόφσκ (3 Μαρτίου 1918).
5. **Ιούλιος 1918:** **Ιδρύεται ομόσπονδη σοσιαλιστική δημοκρατία με το όνομα Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ)**. Ο εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στους υποστηρικτές του τσάρου και τους οπαδούς της επανάστασης διαρκεί στη χώρα ως το 1921 και λήγει με την οριστική επικράτηση των μπολσεβίκων, παρά τις προσπάθειες των δυτικών δυνάμεων να ανατρέψουν το νέο καθεστώς.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

- Ενισχύεται η κινητικότητα των λαϊκών τάξεων σε πολλές χώρες της Ευρώπης, ιδίως στις ηττημένες του πολέμου. Παράλληλα, τα κομμουνιστικά κόμματα οργανώνουν τη δράση τους μέσα από τη συμμετοχή τους στην **Κομμουνιστική Διεθνή**.
- Στη Γερμανία καταργείται ύστερα από εξεγέρσεις η μοναρχία.
- Στις χώρες της Αντάντ εκδηλώνονται μεγάλες απεργίες.
- Τα κομμουνιστικά κόμματα, εμπνεόμενα από την Οκτωβριανή Επανάσταση, μάχονται για την αναμόρφωση της κοινωνίας όχι μέσα από μεταρρυθμίσεις αλλά με επανάσταση. Στην Ελλάδα ιδρύεται το 1918 το **ΣΕΚΕ** (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας), που μετονομάστηκε αργότερα σε **ΚΚΕ** (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας).

ΕΝΟΤΗΤΑ 34^Η: Η ΛΗΞΗ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Εισαγωγή: Στα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου οι εκπρόσωποι των νικητών πραγματοποιούν το Συνέδριο του Παρισιού (Ιανουάριος 1919 – Ιανουάριος 1920), για να συζητήσουν τους όρους της ειρήνης. Δεν καλούνται οι ηττημένοι, οι ουδέτερες χώρες και η νεοσύστατη Σοβιετική Ένωση. Οι νικητές επιδιώκουν:

- Την αναδιαμόρφωση του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης.
- Την εξουθένωση της Γερμανίας.
- Την απομόνωση του σοβιετικού καθεστώτος της Ρωσίας.
- Την υλοποίηση **της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών**, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός έχει το δικαίωμα να αποφασίζει μόνος του για το μέλλον του.

Οι συνθήκες με τις οποίες τερματίζεται ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος

- 1. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919):** Αφορά κυρίως τη **Γερμανία** που εξαναγκάζεται να:
 - Παραχωρήσει εδάφη της σε Γαλλία (Αλσατία, Λωραίνη), Βέλγιο, Δανία και στις νεοσύστατες Πολωνία, Τσεχοσλοβακία και Λιθουανία.
 - Αναγνωρίσει τη Ρηνανία και το Σάαρ (γερμανικές περιοχές στα γαλλογερμανικά σύνορα) ως αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη.
 - Εγκαταλείψει όλες τις αποικίες της, αλλά και τα εδάφη που είχε κερδίσει από τη Ρωσία με τη Συνθήκη Μπρεστ – Λιτόφσκ.
 - Καταβάλει βαρύτατες πολεμικές αποζημιώσεις (240 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα) και να περιορίσει το στρατό της σε 100.000 άνδρες, χωρίς σύγχρονα μέσα και αεροπορία. Το ναυτικό της χώρας περιορίζεται σε μερικά πλοία επιφανείας.
- 2. Η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού (Σεπτέμβριος 1919):** Αφορά την **Αυστροουγγαρία** που διαμελίζεται σε τρία κράτη (Αυστρία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία).
- 3. Η Συνθήκη του Νεϊγύ (Νοέμβριος 1919):** Αφορά τη **Βουλγαρία** που παραιτείται από την Α. Μακεδονία και τη Δ. Θράκη (τα εδάφη αυτά παραχωρούνται στην Ελλάδα) και έτσι αποκλείστηκε η δυνατότητα εξόδου της στο Αιγαίο. Με τη δυνατότητα εθελούσιας μετανάστευσης που προέβλεπε, οι Βούλγαροι της Μακεδονίας πήγαν στη Βουλγαρία και οι Έλληνες της Βουλγαρίας ήλθαν στην Ελλάδα.
- 4. Η Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920):** Αναφέρεται στο εδαφικό καθεστώς της **Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** η οποία ουσιαστικά διαλύεται. Τα σημεία της συνθήκης που ενδιαφέρουν την Ελλάδα είναι τα εξής:
 - *Η Ίμβρος, η Τένεδος και η Ανατολική Θράκη μέχρι τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης περιέρχονται στην Ελλάδα.*
 - *Ο σουλτάνος αναγνωρίζει την ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Β. και Α. Αιγαίου.*
 - *Η Σμύρνη και η περιοχή της θα βρίσκονταν υπό ελληνική επικυριαρχία και ύστερα από 5 χρόνια οι κάτοικοί της θα αποφάσιζαν με δημοψήφισμα για την ένωσή της με την Ελλάδα.*
 - *Η Ιταλία αναγνωρίζει την παραχώρηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα (εκτός από τη Ρόδο) και η Οθωμανικά Αυτοκρατορία την ελευθερία ναυσιπλοΐας στα στενά του Ελλησπόντου.*

Η Κοινωνία των Εθνών: Δημιουργείται στο Παρίσι τον Ιανουάριο του 1919 ύστερα από πρόταση του προέδρου των ΗΠΑ **Ουίλσον**. Στόχος της θα ήταν η διατήρηση της ειρήνης και η ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών. Αποδείχθηκε όμως ανίσχυρη να αποτρέψει τα γεγονότα που αργότερα οδήγησαν στο Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ: Ο ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1919 – 1922)

ΕΝΟΤΗΤΑ 35^Η: ΟΙ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η συνθηκολόγηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: Πραγματοποιείται τον Οκτώβριο του 1918 και η χώρα τίθεται υπό κατοχή. Δυνάμεις της Αντάντ καταλαμβάνουν νευραλγικά σημεία.

Το υπόμνημα Βενιζέλου στο συνέδριο του Παρισιού (Δεκέμβριος 1918): Η Ελλάδα διεκδικεί επίσημα:

- Εδάφη στη Δυτική Μικρά Ασία με κέντρο τη Σμύρνη.
- Την Ανατολική Θράκη μέχρι τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης.
- Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για να ενισχύσει τις παραπάνω διεκδικήσεις, ο Βενιζέλος στέλνει ελληνικό στρατό στην εκστρατεία της Αντάντ εναντίον των μπολσεβίκων.

Η στάση της Βρετανίας: Υποστηρίζει τα ελληνικά αιτήματα στην παρούσα φάση γιατί:

- Η παρουσία ελληνικής δύναμης στη Μικρά Ασία θα αναχαίτιζε τις ιταλικές επιδιώξεις στην περιοχή.
- Ο ελληνικός στρατός θα βοηθούσε τις μικρές βρετανικές δυνάμεις που βρίσκονταν στα Στενά.

Η άφιξη του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη (Μάιος 1919): Μετά από εντολή του συνεδρίου του Παρισιού, Έλληνες στρατιώτες αποβιβάζονται στη Σμύρνη και καταλαμβάνουν την πόλη μαζί με μια περιοχή γύρω από αυτή (17.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα). Το γεγονός προκαλεί ενθουσιασμό στο ελληνικό στοιχείο και οργή στους Τούρκους, η οποία εκδηλώνεται με επιθέσεις που συχνά ενθαρρύνει η Ιταλία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 36^Η: Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ο ελληνισμός της Δυτικής Μικράς Ασίας: Αυξήθηκε σημαντικά μετά τις ευνοϊκές μεταρρυθμίσεις του *Χάτι Χουμαγιούν* που έκαναν αρκετούς Έλληνες να μεταναστεύσουν στην περιοχή. Η πιο έντονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου παρατηρείται στη **Σμύρνη** (εδώ οι Έλληνες αποτελούν την πλειονότητα με 400.000 κατοίκους), στις **Κυδωνίες**, το **Αϊδίνι** και την **Προύσα**. Για τον τρόπο ζωής των Ελλήνων της Δυτικής Μικράς Ασίας, προσέχουμε τα εξής:

- Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες είναι εύπορες και καλά οργανωμένες, με έντονη παρουσία. Εκπρόσωποί τους στην τουρκική διοίκηση είναι οι πρόκριτοι και οι αρχιερείς.
- Βασική ενασχόληση των Ελλήνων είναι το **εμπόριο**, καθώς η Σμύρνη αποτελούσε την πύλη για ολόκληρη την Ανατολή. Εμπορικοί οίκοι, ναυτιλιακές εταιρείες και τράπεζες είναι οι κυριότερες επιχειρήσεις.
- Λειτουργούν πολλά ελληνικά σχολεία, πολιτιστικοί σύλλογοι και τυπογραφεία όπου εκδίδονταν ελληνικά βιβλία και εφημερίδες.

Ο ελληνισμός του Πόντου: Οι επαγγελματικές του δραστηριότητες σχετίζονται με την **αγροτική οικονομία** και το **εμπόριο**. Ακμάζουσες ελληνικές κοινότητες υπήρχαν στη **Σαμψούντα**, στην **Τραπεζούντα** και στην **Κερασούντα**, πόλεις που αποτελούσαν σημαντικά εμπορικά κέντρα.

Οι διωγμοί του μικρασιατικού ελληνισμού: Ξεκινούν το 1913 και οφείλονται γενικά στους εξής λόγους:

- Στην ενίσχυση του τουρκικού εθνικισμού μετά την επικράτηση των Νεοτούρκων.
- Στα γερμανικά συμφέροντα που επιδιώκουν μερίδιο στην οθωμανική οικονομία.
- Στο φόβο των Τούρκων ότι το ελληνικό στοιχείο θα αποτελούσε απειλή αν γινόταν ελληνική επίθεση στα χρόνια των Βαλκανικών πολέμων και του Α' Παγκοσμίου πολέμου.

Τα τάγματα εργασίας: Εδώ κατατάσσονταν άνδρες πάνω από 45 ετών, οι οποίοι οδηγούνταν στο εσωτερικό της χώρας για αγγαρείες σε λατομεία και δημόσια έργα. Με αυτόν τον τρόπο εξοντώθηκαν εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες της Μικρασίας και του Πόντου. Η ανάγκη προστασίας των ελληνικών πληθυσμών από τις διώξεις, είναι και το επιχείρημα με το οποίο η Ελλάδα δικαιολογεί τις διεκδικήσεις της στην περιοχή.

ΕΝΟΤΗΤΑ 37^Η: ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Ο Μουσταφά Κεμάλ: Εκμεταλλευόμενος το αίσθημα ταπείνωσης του τουρκικού λαού, ο Κεμάλ οργανώνει κίνημα αντίστασης στην Ανατολή και σε εδάφη που δεν ελέγχονταν από την Αντάντ. Βασικός στόχος η ανεξαρτησία της χώρας. Ο ηγετικός ρόλος του Κεμάλ επιβεβαιώνεται μετά από τα συνέδρια του **Ερζερούμ** και της **Σεβάστειας** (1919), στα οποία πήραν μέρος εκπρόσωποι όλων των αντιστασιακών οργανώσεων της χώρας. Τόσο ο σουλτάνος όσο και οι Δυνάμεις αντιμετωπίζουν το κίνημα ως ανταρσία. Στα τέλη του 1919 η έδρα του κινήματος μεταφέρεται στην Άγκυρα. Εκεί ο Κεμάλ συγκαλεί την **Α` Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας** (Μάρτιος 1920) που αποφασίζει ότι:

- Η χώρα θα ονομάζεται στο εξής Τουρκία.
- Ο θρησκευτικός χαρακτήρας του κράτους καταργείται και θεσπίζεται το κοσμικό κράτος.
- Ο Κεμάλ αναδεικνύεται αρχηγός του κράτους και πρωθυπουργός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: *Μετά τις εξελίξεις αυτές, είναι αναπόφευκτο να συγκρουστούν ο ελληνικός και ο τουρκικός στρατός, αφού η υλοποίηση των εθνικών στόχων του ενός κράτους σημαίνει τη ματαίωση των εθνικών στόχων του άλλου.*

Οι εξελίξεις στη Μικρά Ασία μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη (Μάιος 1919)

1. **Στη Σμύρνη εγκαθίσταται ελληνική διοίκηση.** Επικεφαλής ο ύπατος αρμοστής Αριστείδης Στεργιάδης, που έχει την εντολή να αντιμετωπίζει ισότιμα όλους τους κατοίκους, Έλληνες και Τούρκους. Η πολιτική αυτή συναντά αντιδράσεις από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, το μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο και αρκετούς Μικρασιάτες Έλληνες. Σε γενικές γραμμές επιτελείται σημαντικό έργο στην οικονομία, στην εκπαίδευση, στην υγεία και στο ζήτημα της επανεγκατάστασης των Ελλήνων προσφύγων που είχαν διωχθεί παλαιότερα από τις οθωμανικές αρχές.
2. **Ο ελληνικός στρατός επεκτείνει τη ζώνη κατοχής στα εδάφη της Μικράς Ασίας.** Αυτό πραγματοποιείται από την άνοιξη (κατάληψη Α. Θράκης) έως το καλοκαίρι του 1920, ύστερα από άδεια που έλαβε ο Ε. Βενιζέλος από το Συνέδριο του Παρισιού. Ο ελληνικός στρατός προελαύνει σε βάθος 100-150 χιλιομέτρων και επεκτείνεται σε μια ζώνη εδαφών μεγαλύτερη από αυτή που όριζε η Συνθήκη των Σεβρών.
3. **Το τουρκικό κίνημα αντίστασης απορρίπτει τη Συνθήκη των Σεβρών.** Αρχίζουν οι πρώτες επιφυλάξεις σχετικά με τη δυνατότητα του ελληνικού στρατού να επιβληθεί στο διαρκώς ενισχυόμενο τουρκικό κίνημα αντίστασης.

Οι εξελίξεις στην ελληνική πολιτική ζωή από τον Αύγουστο έως το Δεκέμβριο του 1920

1. **Ο Βενιζέλος δέχεται δολοφονική επίθεση** από Έλληνες φιλοβασιλικούς στο Παρίσι, λίγες ημέρες μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών.
2. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, **ο Βενιζέλος προκηρύσσει εκλογές** με την προσδοκία ότι θα τις κερδίσει, αφού η διπλωματική επιτυχία των Σεβρών καθιστούσε ευνοϊκή την πολιτική συγκυρία. Υποτίμησε όμως:
 - Την κούραση της ελληνικής κοινωνίας από τις συνεχείς πολεμικές αναμετρήσεις.
 - Τη δύναμη της αντιβενιζελικής συμμαχίας που υποσχόταν τερματισμό του πολέμου.
3. **Πεθαίνει ξαφνικά ο Αλέξανδρος** που εκτελούσε χρέη βασιλιά και οι εκλογές μετατρέπονται σε άτυπο δημοψήφισμα για την επιστροφή ή όχι του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα.
4. **Οι Φιλελεύθεροι χάνουν τις εκλογές (Νοέμβριος 1920)** και ο Βενιζέλος φεύγει από την Ελλάδα.
5. Η νέα φιλοβασιλική κυβέρνηση οργανώνει δημοψήφισμα, που με ένα υπερβολικά μεγάλο ποσοστό **εγκρίνει την επιστροφή του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα** (Δεκέμβριος 1920).

Οι δυνάμεις της Αντάντ διαφοροποιούν τη στάση τους απέναντι στην Ελλάδα

- Μέσα στο 1921 η Ελλάδα θα έχει στις ενέργειές της μόνο την αγγλική υποστήριξη και αυτή σε διπλωματικό επίπεδο. **Γαλλία** και **Ιταλία** διαπιστώνουν ότι το κεμαλικό κίνημα θα μπορούσε να είναι ο νικητής της σύγκρουσης και με πρόφαση την επάνοδο του Κωνσταντίνου που ήταν πολέμιος της Αντάντ, αφήνουν την Ελλάδα αβοήθητη στο μέτωπο.
- Ο Κεμάλ ενισχύεται διπλωματικά, στρατιωτικά και οικονομικά μετά από συμφωνίες που υπογράφει με Σοβιετική Ένωση, Γαλλία και Ιταλία. Οι δύο τελευταίες χώρες αποσύρουν τα στρατεύματά τους από τη Μικρά Ασία.

Τα στρατιωτικά γεγονότα που οδηγούν στην καταστροφή (Καλοκαίρι 1921 – Αύγουστος 1922)

Η νέα φιλοβασιλική κυβέρνηση αθετεί την υπόσχεσή της και αποφασίζει συνέχιση του πολέμου. Το καλοκαίρι του 1921 τα ελληνικά στρατεύματα πραγματοποιούν μεγάλη επίθεση και φτάνουν στο **Σαγγάριο**, λίγα χιλιόμετρα πριν την **Αγκυρα**. Οι απώλειες είναι μεγάλες και η τουρκική αντίσταση καθλώνει για έναν ολόκληρο χρόνο τον ελληνικό στρατό στη γραμμή **Εσκή Σεχίρ – Κιουτάχεια – Αφιόν Καραχισάρ**. Στις 13 Αυγούστου 1922 αρχίζει η τουρκική επίθεση που ήταν αδύνατο να ανακοπεί. Η ελληνική άμυνα καταρρέει και τα ελληνικά στρατεύματα υποχωρούν. Στις 27 Αυγούστου 1922 οι κεμαλικοί μπαίνουν στη **Σμύρνη** και η πόλη παραδίδεται στις φλόγες. Ο μικρασιατικός πόλεμος είχε ουσιαστικά τελειώσει και οι Έλληνες που σώζονται παίρνουν το δρόμο της προσφυγιάς.

Το κίνημα του 1922: Πραγματοποιείται το *Σεπτέμβριο του 1922 στη Χίο* από μονάδες του ελληνικού στρατού που επέστρεφαν από τη Μικρά Ασία. Όσοι συμμετείχαν σε αυτό, απαιτούσαν:

- Την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου.
- Τη διάλυση της Βουλής στην οποία πλειοψηφούσαν τα φιλοβασιλικά κόμματα.
- Το σχηματισμό νέας κυβέρνησης που θα είχε την εμπιστοσύνη της Αντάντ.
- Την ενίσχυση του μετώπου στη Θράκη.

Η δημιουργία επαναστατικής κυβέρνησης: Με επικεφαλής τους συνταγματάρχες **Νικόλαο Πλαστήρα** και **Στυλιανό Γονατά**, περίπου 12.000 αξιωματικοί και στρατιώτες αποβιβάζονται στο Λαύριο και βαδίζουν προς την Αθήνα. Ο Κωνσταντίνος εγκαταλείπει τη χώρα αφήνοντας στο θρόνο το γιο του **Γεώργιο Β'** και οι κινηματίες εγκαθιστούν επαναστατική κυβέρνηση.

Η ανακωχή των Μουδανιών (Οκτώβριος 1922): Η Ανατολική Θράκη ενσωματώνεται στην Τουρκία και η περιοχή εκκενώνεται από τον ελληνικό στρατό αλλά και τον ντόπιο ελληνικό πληθυσμό. Οι δυνατότητες αντίδρασης από την επαναστατική κυβέρνηση που δέχτηκε τελικά την ανακωχή, ήταν περιορισμένες γιατί:

- Ο Κεμάλ απειλούσε με νέο πόλεμο.
- Η Αγγλία ασκούσε μεγάλη πίεση στην Ελλάδα ώστε να αποδεχθεί τα νέα δεδομένα.

Η δίκη των έξι: Προκύπτει από την πίεση να καταλογιστούν ευθύνες για την ήττα στο μικρασιατικό πόλεμο. Η επαναστατική κυβέρνηση παραπέμπει σε δίκη οκτώ κορυφαία στελέχη της βασιλικής παράταξης (πρωθυπουργοί, υπουργοί, στρατιωτικοί ηγέτες). Το Νοέμβριο του 1922 καταδικάζονται και εκτελούνται οι **Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Μπαλτατζής, Ν. Θεοτόκης, Γ. Χατζηανέστης**.

Η συνθήκη της Λοζάνης (1923): Στις διαβουλεύσεις για την υπογραφή της συνθήκης, εκπρόσωπος της Ελλάδας ορίστηκε ο **Ελευθέριος Βενιζέλος**. Μετά από πολύμηνες συζητήσεις υπογράφεται στις **24 Ιουλίου 1923** η **συνθήκη της Λοζάνης** σύμφωνα με την οποία:

- Η Μικρά Ασία και η Ανατολική Θράκη περιέρχονται στην Τουρκία.
- Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος παραχωρούνται και αυτά στην Τουρκία.
- Υπογράφεται σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών, που προβλέπει ότι όλοι οι ορθόδοξοι πληθυσμοί της Τουρκίας έπρεπε να μετοικήσουν στην Ελλάδα και όλοι οι μουσουλμάνοι της Ελλάδας να ακολουθήσουν τον αντίστροφο δρόμο. Από τη σύμβαση εξαιρούνται το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και οι Έλληνες της Πόλης (125.000), καθώς και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης (118.000).

Κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα είναι οξύτατα και συνοψίζονται ως εξής:

- Ραγδαία επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης και κατακόρυφη πτώση των μισθών.
- Ανάγκη αποκατάστασης των παλαιών πολεμιστών και των προσφύγων.
- Απεργιακές κινητοποιήσεις που εκφράζουν τη λαϊκή δυσφορία.

Πιεζόμενη από την ανάγκη αύξησης της αγροτικής παραγωγής, η επαναστατική κυβέρνηση απαλλοτριώνει γη και τη διανέμει σε πρόσφυγες και γηγενείς ακτήμονες. Το κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές του 1923, από τις οποίες απέχουν τα φιλοβασιλικά κόμματα. Ο Γεώργιος Β' φεύγει στο εξωτερικό και προσωρινός αντιβασιλέας ορίζεται ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης.

Κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία: Ο Κεμάλ αναδεικνύεται πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας και στοχεύει στη δημιουργία ενός κοσμικού και όχι θρησκευτικού κράτους, το οποίο θα υιοθετούσε δυτικά πρότυπα. Στα πλαίσια αυτά:

- Οργανώνει συστήματα υγείας και εκπαίδευσης.
- Αντικαθιστά το οθωμανικό αλφάβητο με το ελληνικό.
- Καταργεί την πολυγαμία και παραχωρεί δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες.
- Απαγορεύει το φέσι στους άντρες και το φερετζέ στις γυναίκες.

Οι μεταρρυθμίσεις του βρίσκουν απήχηση στα ανώτερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα, όχι όμως στις φτωχότερες τάξεις και στους αγροτικούς πληθυσμούς.

ΕΝΟΤΗΤΑ 40^Η: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ, Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929 ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΥΦΕΣΗ

Τα αποτελέσματα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου: Μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

1. Κατεστραμμένη Ευρώπη, που μετρά 8.000.000 νεκρούς και τεράστιες ζημιές.
2. Αποδυνάμωση Βρετανίας και Γαλλίας, που για να καλύψουν τις πολεμικές τους δαπάνες είχαν καταφύγει στον αμερικανικό δανεισμό. Παράλληλα, βλέπουν το αποικιακό τους σύστημα να κλονίζεται καθώς στις αποικίες ενισχύονται τα κινήματα ανεξαρτητοποίησης.
3. Ενίσχυση της οικονομίας και γενικότερα της διεθνούς θέσης των ΗΠΑ.
4. Οικονομική καταστροφή των μικρομεσαίων κοινωνικών στρωμάτων (μισθωτοί, ελεύθεροι επαγγελματίες).
5. Είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας.
6. Ίδρυση του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους (**ΕΣΣΔ**) και διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών που βρίσκουν απήχηση στους απογοητευμένους λαούς της Ευρώπης.
7. Ενίσχυση των **φασιστικών** και **εθνικιστικών** τάσεων που κατηγορούν τον κοινοβουλευτισμό για αδυναμία υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων.

Η οικονομική κρίση του 1929: Κατά την περίοδο 1921 – 1929, οι ΗΠΑ αντιπροσωπεύουν ένα «οικονομικό θαύμα», καθώς διπλασιάζουν τη βιομηχανική τους παραγωγή αλλά και το μέσο εισόδημα. Το κλίμα αισιοδοξίας εκφράζεται με τη συνεχή άνοδο των τιμών των μετοχών στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. Όταν όμως οι μεγάλοι επενδυτές άρχισαν να πουλούν μετοχές για να κεφαλαιοποιήσουν τα κέρδη τους, επικράτησε πανικός που οδήγησε σε γενική κατάρρευση των τιμών (φθινόπωρο 1929). Το φαινόμενο ονομάστηκε **κραχ** και σηματοδότησε την αρχή μιας κρίσης που εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Συνέπειές της:

1. Κατάρρευση της οικονομίας των ΗΠΑ (1931): Επιχειρήσεις κλείνουν και εκατομμύρια εργαζόμενοι μένουν άνεργοι.
2. Δημιουργία πανίσχυρων οικονομικών συγκροτημάτων που εξαγοράζουν τις μικρότερες επιχειρήσεις.
3. Επέκταση της κρίσης στην Ευρώπη: Πρόκειται για το φαινόμενο της **Μεγάλης Ύφεσης (1929 – 1933)**, που σημαίνει τη γενικευμένη κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας σε ολόκληρο το δυτικό κόσμο. Ιδιαίτερα πλήττονται η **Γερμανία** και η **Βρετανία**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 41^Η: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929

Τα κοινωνικά δεδομένα που δημιουργεί το κραχ του 1929: Από την κρίση του 1929, ενισχυμένα βγήκαν τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που, όπως είδαμε, εξαγόρασαν χρεοκοπημένες επιχειρήσεις. Για όλους τους υπόλοιπους, οι εξελίξεις είναι τραγικές. Οι **αγρότες** βλέπουν τα προϊόντα τους να μένουν απούλητα. Οι **εργάτες** και οι **υπάλληλοι** αντιμετωπίζουν περικοπές στους μισθούς τους. Η εξαθλίωση σε ΗΠΑ και Ευρώπη είναι τόσο μεγάλη, ώστε 12.000.000 άνθρωποι μένουν άνεργοι, 1.600 τράπεζες πτωχεύουν, 20.000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις κλείνουν και οι αυτοκτονίες ανέρχονται στις 20.000.

Το new deal: Πρόκειται για μια προσπάθεια εξόδου από την κρίση που εγκαινιάζει ο πρόεδρος των ΗΠΑ **Φραγκλίνος Ρούσβελτ**. Με λίγα λόγια, το κράτος θα παρενέβαινε στην οικονομία κάνοντας επενδύσεις, με στόχο να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να ενισχυθεί η αγοραστική δύναμη των λαϊκών στρωμάτων. Έτσι, το κράτος θα έπαυε να εποπτεύει απλώς την τήρηση των κανόνων, όπως υπαγόρευε ο φιλελευθερισμός και θα αναλάμβανε ρόλο ρυθμιστή της οικονομικής ζωής. Στη δεκαετία του 1930, Ευρώπη και ΗΠΑ περνούν από τη φιλελεύθερη στη διευθυνόμενη οικονομία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 42^Η: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929

Η κρίση του Μεσοπολέμου γέννησε ένα κλίμα αμφισβήτησης για τις φιλελεύθερες δημοκρατίες που αδυνατούσαν να τη διαχειριστούν. Εμφανίζονται λοιπόν δύο διαμετρικά αντίθετες προτάσεις που ανταγωνίζονται για την επικράτηση: ο κομμουνισμός και ο φασισμός.

Η Σοβιετική Ένωση την εποχή του Στάλιν (1924 – 1953): Η χώρα αναπτύσσεται βιομηχανικά, αν και συχνά χρησιμοποιούνται βίαιες μέθοδοι (εκτοπίσεις, διώξεις, δήμευση περιουσιών, εκτελέσεις αντιφρονούντων).

Ο φασισμός στην Ιταλία: Το 1921 ιδρύεται το **Εθνικό Φασιστικό Κόμμα** του **Μπενίτο Μουσολίνι**, που προπαγανδίζει την ανάγκη επιβολής δικτατορίας, προκειμένου να ξεπεραστεί η οικονομική και κοινωνική κρίση. Ένοπλες ομάδες φασιστών που ενισχύονται από μεγαλοβιομήχανους και βιομηχάνους, δολοφονούν κομμουνιστές, σοσιαλιστές και συνδικαλιστές. Το 1926 ο Μουσολίνι γίνεται πρωθυπουργός και προωθεί το ολοκληρωτικό κράτος: Το μόνο νόμιμο κόμμα είναι το φασιστικό, οι πολιτικοί αντίπαλοι φυλακίζονται, η νεολαία χειραγωγείται μέσα από την εκπαίδευση και έντονη προπαγάνδα ασκείται από τον Τύπο, το ραδιόφωνο και τον αθλητισμό.

Ο ναζισμός στη Γερμανία: Το 1919 ιδρύεται το **ναζιστικό κόμμα** που κερδίζει οπαδούς από τα λαϊκά στρώματα (αγρότες, μικροαστοί, άνεργοι). Βασική θέση του είναι η αντικατάσταση της δημοκρατίας από μια «Νέα Τάξη» που θα σεβόταν το Γερμανό πολίτη. Μέλος του ο **Αδόλφος Χίτλερ**, που ενισχύεται από ισχυρούς κεφαλαιούχους, οι οποίοι τον βλέπουν σαν ένα μέσο για να αντιμετωπίσουν την άνοδο του κομμουνισμού. Το 1933 ο Χίτλερ γίνεται καγκελάριος της Γερμανίας. Μετά την άνοδό του στην εξουσία:

- Συλλαμβάνονται χιλιάδες κομμουνιστές και σοσιαλιστές.
- Ο Χίτλερ αποκτά απεριόριστες εξουσίες για τέσσερα χρόνια και ονομάζεται φύρερ (οδηγός, ηγέτης).
- Διαλύονται όλα τα πολιτικά κόμματα εκτός από το ναζιστικό.
- Στη χώρα προωθείται ο **φανατισμός** (προπαγάνδα), ο **ρατσισμός** απέναντι σε Εβραίους, τσιγγάνους, ομοφυλόφιλους και η **λογοκρισία**.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Φασιστικά καθεστώτα επικρατούν σε Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Αυστρία, Ρουμανία κ.α.

Η Β` Ελληνική Δημοκρατία: Προσέχουμε ότι:

- Η πρώτη περίοδος αβασίλευτου πολιτεύματος στην Ελλάδα διήρκεσε από το 1828 έως το 1832.
- Μετά το μικρασιατικό πόλεμο, το κλίμα απέναντι στη μοναρχία ήταν βαρύ και το ζήτημα του πολιτεύματος τέθηκε ξανά.
- Ο πρωθυπουργός **Αλέξανδρος Παπαναστασίου** προτείνει την ανακήρυξη αβασίλευτης δημοκρατίας. Η πρόταση υλοποιείται με ψήφισμα της Βουλής (25 Μαρτίου 1924) και επικυρώνεται με δημοψήφισμα (13 Απριλίου 1924). Έτσι ανακηρύχθηκε η Β` Ελληνική Δημοκρατία.

Η περίοδος 1924 – 1928: Τα κυριότερα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου στην Ελλάδα είναι:

1. Επικρατεί κυβερνητική αστάθεια, που οφείλεται στο γεγονός ότι οι φασιστικές ιδέες βρίσκουν απήχηση ειδικά στους στρατιωτικούς κύκλους. Αυτοί επιδιώκουν αυταρχικές και δικτατορικές λύσεις.
2. Ιδρύεται η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΕΚΕ), που το 1924 μετονομάζεται σε ΚΚΕ (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας).
3. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος επιβάλλει δικτατορία (1925). Ανατρέπεται όμως από έναν άλλο στρατιωτικό, τον **Γεώργιο Κονδύλη**, που αναγκάζεται να προκηρύξει εκλογές.

Η βενιζελική τετραετία 1928 – 1932: Το κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές του 1928 και με επικεφαλής το **Βενιζέλο** θέτει ως στόχους:

- ⇒ Την οικονομική ανάπτυξη και την εδραίωση της δημοκρατίας.
- ⇒ Την προώθηση εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης βασισμένης στην υποχρεωτική πρωτοβάθμια και τεχνική – επαγγελματική εκπαίδευση, στην εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στα γυμνάσια και στην κατασκευή νέων σχολείων.
- ⇒ Την προσέγγιση με τις γειτονικές χώρες (το 1930 υπογράφεται ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Το κραχ του 1929 έχει επηρεάσει και την Ελλάδα. Ο Βενιζέλος κηρύσσει τη χώρα σε πτώχευση.

Η περίοδος 1933 – 1936: Η πολιτική ένταση συνεχίζεται. Τα κυριότερα γεγονότα της περιόδου είναι:

- Το **Λαϊκό Κόμμα** υπό τον **Παναγή Τσαλδάρη** ανέρχεται στην εξουσία (Μάρτιος 1933): Βενιζελικοί αξιωματικοί επιχειρούν πραξικόπημα που αποτυγχάνει.
- Το 1935, νέο κίνημα επιχειρείται από βενιζελικούς αξιωματικούς που αποτυγχάνει ξανά. Πραγματοποιούνται διώξεις και εκτελέσεις.
- Ο Γ. Κονδύλης ανατρέπει τον Παναγή Τσαλδάρη, επιβάλλει δικτατορία και προχωρεί στην παλινόρθωση της μοναρχίας (Νοέμβριος 1935).
- Ο Βενιζέλος αποχωρεί από την πολιτική ζωή και καταφεύγει στο Παρίσι, όπου πεθαίνει (1936).
- Ο **Γεώργιος Β`** επιστρέφει στην Ελλάδα και το 1936 διορίζει πρωθυπουργό τον **Ιωάννη Μεταξά**, που ήταν γνωστός για τις αντιδημοκρατικές του ιδέες. Με πρόσχημα τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», οι δυο τους κηρύσσουν δικτατορία στις 4 Αυγούστου 1936.

Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου 1936: Αξίζει να επισημάνουμε τα εξής:

- Στόχος του Μεταξά ήταν η δημιουργία ενός φασιστικού κράτους, σύμφωνα με τα πρότυπα της Ιταλίας του Μουσολίνι και της Γερμανίας του Χίτλερ.
- Από το καθεστώς έγινε συστηματική προσπάθεια προπαγάνδας, με σκοπό να προσεταιριστεί τη νεολαία, τους εργάτες και τους αγρότες. Ελήφθησαν και κάποια κοινωνικά μέτρα (ρύθμιση αγροτικών χρεών, λειτουργία ΙΚΑ).
- Το κράτος του Μεταξά λειτούργησε αυταρχικά και καταδίωξε τους πολιτικούς του αντιπάλους, ιδιαίτερα τους κομμουνιστές.
- Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, ο Μεταξάς στράφηκε προς τη Μεγάλη Βρετανία εκτιμώντας ότι σε περίπτωση πολέμου η χώρα αυτή θα επικρατούσε.

Ο όρος «προσφυγικό ζήτημα»: Πρόκειται για το πρόβλημα στέγασης και επαγγελματικής αποκατάστασης των προσφύγων που ήλθαν στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή.

Η προσπάθεια αντιμετώπισής του: Υιοθετήθηκαν διάφορα μέτρα:

- Με τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών η Ελλάδα συνάπτει δάνειο και ιδρύει την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ), που δραστηριοποιείται κυρίως στην ύπαιθρο. 750.000 πρόσφυγες οδηγούνται σε Μακεδονία και Θράκη.
- Δημιουργούνται στις πόλεις; προσφυγικοί οικισμοί (Καισαριανή, Βύρωνας, Κοκκινιά, Νέα Ιωνία). Αρκετοί φτωχοί πρόσφυγες έμειναν για χρόνια σε άθλια οικήματα.

Η στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους πρόσφυγες: Σε γενικές γραμμές υπήρξε αρνητική και οι λόγοι που συνέβαλαν σε αυτή την αντιμετώπιση είναι οι εξής:

- Οι πρόσφυγες πήραν γη που οι γηγενείς Έλληνες θεωρούσαν δική τους.
- Οι πρόσφυγες πρόσφεραν φτηνή εργασία πιέζοντας προς τα κάτω τις αμοιβές των ντόπιων.
- Ήταν στην πλειοψηφία τους βενιζελικοί και αυτό τους έφερνε σε σύγκρουση με την αντιβενιζελική μερίδα του πληθυσμού.
- Διέφεραν από τους ντόπιους σε θέματα που σχετίζονταν με τον τρόπο ζωής.

Συνέπειες από την εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα

Πολιτικές: Εγκαταλείπεται η Μεγάλη Ιδέα και ενισχύεται η εθνική ομοιογένεια σε Μακεδονία και Θράκη. Οι πρόσφυγες εντάσσονται στον βενιζελικό χώρο και αρκετοί από αυτούς στις τάξεις της Αριστεράς.

Οικονομικές: Αναπτύσσεται η αγροτική οικονομία και αξιοποιούνται ακαλλιέργγητες εκτάσεις με νέες μεθόδους. Ανοίγονται νέες δυνατότητες στο εμπόριο και στη βιοτεχνία, τομείς στους οποίους διαπρέπουν οι πρόσφυγες, ενώ και η βιομηχανία ακολουθεί ανάλογο δρόμο.

Κοινωνικές: Οι πρόσφυγες φέρνουν στην Ελλάδα τον τρόπο ζωής τους (συνήθειες, μουσική, κουζίνα, αντιλήψεις). Καθώς οι γυναίκες τους ήταν αναγκασμένες να εργάζονται, τα στερεότυπα που ήθελαν τη γυναίκα κλεισμένη στο σπίτι αρχίζουν να κλονίζονται.

Πνευματικές: Αναπτύσσονται τα Γράμματα και οι Τέχνες και σ' αυτό συμβάλλουν με το έργο τους αρκετοί Μικρασιάτες λογοτέχνες (Σεφέρης, Πολίτης, Βενέζης, Σωτηρίου).

ΕΝΟΤΗΤΑ 45^Η: ΤΑ ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ Β` ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1939 – 1945)

Τα αίτια: Σε γενικές γραμμές μπορούν να εντοπιστούν:

1. Στους **ταπεινωτικούς όρους** που επιβλήθηκαν στα ηττημένα κράτη του Α` Παγκόσμιου πολέμου. Αυτά εξουθενώνονται οικονομικά, ενώ παράλληλα πληγώνεται το εθνικό αίσθημα των λαών τους.
2. Στην **οξύτατη οικονομική κρίση** μετά το κραχ του 1929, που ευνόησε διάφορους «σωτήρες» (Χίτλερ, Μουσολίνι). Αυτοί επιβάλλουν φασιστικά και επιθετικά καθεστώτα.
3. Στο **φόβο των δυτικών Δυνάμεων απέναντι στη Σοβιετική Ένωση**. Αυτός ο φόβος τις οδηγεί σε ανεκτική αντιμετώπιση της γερμανικής επιθετικότητας, που τη βλέπουν ως εμπόδιο για την εξάπλωση της σοβιετικής επιρροής στην Ευρώπη.
4. Στην **αδυναμία της Κοινωνίας των εθνών** να λάβει μέτρα για την αποτροπή του πολέμου.

Ορισμένα προμηνύματα του πολέμου

1. Παρατηρούνται επιθετικές ενέργειες των φασιστικών καθεστώτων και ειδικά **της χιτλερικής Γερμανίας**, η οποία:
 - Εγκαταλείπει την Κοινωνία των Εθνών (1934).
 - Βοηθά μαζί με την Ιταλία το φασίστα **Φράνκο** να επικρατήσει στον ισπανικό εμφύλιο (1936 – 1939).
 - Ενσωματώνει την Αυστρία (1938).
 - Προχωρεί σε προσάρτηση της **Βοημίας**, της δυτικής δηλαδή Τσεχοσλοβακίας (1939). Η ανατολική Τσεχοσλοβακία τίθεται υπό γερμανική «προστασία».
2. Δημιουργούνται κάποιες συμμαχίες που υποδηλώνουν τις πολεμικές διαθέσεις. Συγκεκριμένα:
 - Δημιουργείται από το Χίτλερ και το Μουσολίνι ο **Άξονας Ρώμης Βερολίνου** (1936).
 - Υπογράφεται από Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία το **Αντιδιεθνιστικό Σύμφωνο**, που στοχεύει στην καταπολέμηση του κομμουνισμού και στη διάδοση του φασισμού.
 - Ο Χίτλερ υπογράφει **Σύμφωνο μη Επίθεσης** με τη Σοβιετική Ένωση (Σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότοφ) το 1939, θέλοντας να εξασφαλίσει τη Γερμανία από τα ανατολικά. Οι δύο χώρες θα μοιράζονταν τα πολωνικά εδάφη σε περίπτωση πολέμου εναντίον της Πολωνίας.

Η αφορμή: Δίνεται όταν η Γερμανία εισβάλλει στην Πολωνία (1^η Σεπτεμβρίου 1939). Βρετανία και Γαλλία κηρύσσουν πόλεμο στη Γερμανία. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος ξεκινάει.

Τα κυριότερα γεγονότα

1. Μεταξύ 1939 και 1941 η **Γερμανία_καταφέρνει να ελέγξει το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης**, καθώς καταλαμβάνει Πολωνία, Δανία, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία και Βέλγιο (χάρτης σελ. 126).
2. **Η Γερμανία επιτίθεται στη Γαλλία** η οποία μετά από αντίσταση δέκα ημερών συνθηκολογεί (1940).
3. Ακολουθεί την ίδια χρονιά **επίθεση στη Βρετανία** και μεγάλος βομβαρδισμός του Λονδίνου. Η χώρα ωστόσο, δεν κάμπτεται.
4. **Ελλάδα και Γιουγκοσλαβία τίθενται υπό γερμανική κατοχή (1941).**
5. Η Γερμανία **επιτίθεται στη Σοβιετική Ένωση** (Ιούνιος 1941). Στην καθοριστική **μάχη του Στάλινγκραντ** (Σεπτέμβριος 1942 – Φεβρουάριος 1943) οι Γερμανοί είχαν 300.000 νεκρούς, τραυματίες και αιχμαλώτους. Η ήττα τους σήμανε την υποχώρηση και στάθηκε η αρχή του τέλους για τη χιτλερική Γερμανία.
6. Στο μέτωπο **της Β.Αφρικής**, οι σύμμαχοι καταφέρνουν να επικρατήσουν οριστικά το Μάιο του 1943.
7. Μετά την επίθεση των Ιαπώνων εναντίον του αμερικανικού στόλου στο **Περλ Χάρμπορ** (1941), οι ΗΠΑ που είχαν παραμείνει ουδέτερες, κηρύσσουν τον πόλεμο εναντίον τόσο της Ιαπωνίας, όσο και του Άξονα.
8. Στις 6 Ιουνίου 1944 πραγματοποιείται η σημαντικότερη στρατιωτική επιχείρηση του πολέμου. Οι συμμαχικές δυνάμεις με επικεφαλής τον Αμερικανό στρατηγό Αϊζενχάουερ κάνουν **την απόβαση στη Νορμανδία**. Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Ολλανδία απελευθερώνονται.
9. Το Μάιο του 1945 **τα συμμαχικά στρατεύματα έχουν κυκλώσει το Βερολίνο**. Ο Χίτλερ αυτοκτονεί και η Γερμανία συνθηκολογεί.
10. Οι ΗΠΑ **βομβαρδίζουν τη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι** με ένα νέο όπλο, την ατομική βόμβα. Η Ιαπωνία συνθηκολογεί και ο πόλεμος λήγει και τυπικά.

ΕΝΟΤΗΤΑ 47^Η: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος: Το 1939 η Ιταλία του **Μουσολίνι** καταλαμβάνει την Αλβανία και μεταφέρει τον πόλεμο στα Βαλκάνια. Η επιθετικότητά της κορυφώνεται στις 15 Αυγούστου 1940, **όταν ιταλικό υποβρύχιο βυθίζει στην Τήνο το ελληνικό πολεμικό πλοίο «Έλλη»**. Η κυβέρνηση Μεταξά κρατά ήπια στάση προσπαθώντας να αποφύγει τη σύγκρουση. Τα γεγονότα όμως εξελίσσονται ραγδαία:

- Ήμερώματα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940, η Ιταλία απαιτεί **να γίνει δεκτή η είσοδος στρατευμάτων της στην Ελλάδα**. Το ΟΧΙ του ελληνικού λαού αποτελεί σήμερα εθνική γιορτή των Ελλήνων.
- **Ξεκινά η ιταλική εισβολή** που αναγκάζει σε υποχώρηση τις ελληνικές δυνάμεις μέχρι το Νοέμβριο του 1940.
- **Ακολουθεί η ελληνική αντεπίθεση**, που οδηγεί σε απελευθέρωση εδαφών τα οποία βρίσκονταν υπό ιταλικό έλεγχο. Καταλαμβάνονται οι πόλεις *Κορυτσά, Πόγραδετς, Μοσχόπολη, Αργυρόκαστρο και Άγιοι Σαράντα* και το μέτωπο μεταφέρεται στο έδαφος της Αλβανίας.
- Πεθαίνει ο Μεταξάς (Ιανουάριος 1941).
- Το Μάρτιο του 1941 **οι Ιταλοί εξαπολύουν την «εαρινή αντεπίθεση»**, η οποία δε διαφοροποιεί τα δεδομένα του πολέμου. Η Ελλάδα έχει καταφέρει να αντισταθεί, κερδίζοντας τόσο σε ηθικό όσο και στρατιωτικό επίπεδο.

Ο ελληνογερμανικός πόλεμος: Η γερμανική επίθεση στην Ελλάδα ξεκινά από γιουγκοσλαβικό και βουλγαρικό έδαφος, ενώ ο ελληνοϊταλικός πόλεμος συνεχιζόταν. Η αντίσταση, αν και γενναία, κάμπτεται. Τα ελληνικά στρατεύματα της Αλβανίας διαλύονται, οι Γερμανοί κινούνται προς την Αθήνα και ακολουθούν οι παρακάτω εξελίξεις:

- Ο αντιστράτηγος **Τσολάκογλου** υπογράφει με δική του πρωτοβουλία συνθηκολόγηση. Λίγο αργότερα, θα είναι ο πρωθυπουργός της κυβέρνησης που θα διορίσουν οι Γερμανοί.
- Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν **την Αθήνα** (27 Απριλίου 1941) και ένα μήνα αργότερα **την Κρήτη**, παρά την ηρωική αντίσταση του κρητικού λαού (μάχη της Κρήτης).
- Ο Γεώργιος Β΄ και η κυβέρνησή του **εγκαθίστανται στο Κάιρο** (κυβέρνηση του Καΐρου). Η χώρα βρίσκεται πλέον υπό κατοχή.

Η κατοχή: Η Ελλάδα χωρίζεται σε τρεις ζώνες: τη **γερμανική** (Αττική, Κρήτη, κάποια νησιά του Αιγαίου, μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας), τη **βουλγαρική** (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη) και την **ιταλική** (ηπειρωτική Ελλάδα, Επτάνησα και λίγα νησιά του Αιγαίου). Διορίζεται κυβέρνηση από συνεργάτες των ναζί, επιβάλλονται μέτρα καταστολής (λογοκρισία, βασανιστήρια, εκτελέσεις), επιχειρείται εκβουλγαρισμός της Α. Μακεδονίας και πραγματοποιούνται διωγμοί των εβραϊκών κοινοτήτων. Παράλληλα, δεσμεύονται οι οικονομικοί πόροι της Ελλάδας από τους κατακτητές, εξαφανίζονται τα είδη πρώτης ανάγκης και η πείνα θερίζει τους ανθρώπους, ενώ η μαύρη αγορά οργιάζει. Το χειμώνα 1941 – 1942 περίπου 300 άνθρωποι πεθαίνουν καθημερινά από την πείνα.

Η Αντίσταση: Ξεκινά με μεμονωμένες ενέργειες. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει η υποστολή της σημαίας των ναζί από την Ακρόπολη (30 Μαΐου 1941), από δύο φοιτητές, το **Μανόλη Γλέζο** και τον **Απόστολο Σάντα**. Από το φθινόπωρο όμως του 1941 δημιουργούνται οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις:

1. **Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ):** Ιδρύεται με πρωτοβουλία του ΚΚΕ και στοχεύει στην οργάνωση του αγώνα εναντίον των κατακτητών, αλλά και στη διασφάλιση της δυνατότητας των Ελλήνων να επιλέξουν μόνοι τους τη μορφή διακυβέρνησης της χώρας. Το ΕΑΜ ιδρύει το Φεβρουάριο του 1942 τον **ΕΛΑΣ** (Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό), που ηγέτης του υπήρξε ο **Αρης Βελουχιώτης** και λίγο αργότερα την **ΕΠΟΝ** (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων). Οι περιοχές που χάρη στην Αντίσταση δεν ελέγχονταν από τους κατακτητές, ονομάστηκαν «ελεύθερη Ελλάδα». Εκεί η τοπική αυτοδιοίκηση περνά στα χέρια των κατοίκων και το ΕΑΜ θα ιδρύσει το 1944 τη λεγόμενη **«κυβέρνηση του βουνού»**, που θα αναλάμβανε διοικητικό έργο.
2. **Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ):** Ιδρύεται από το συνταγματάρχη Ναπολέοντα Ζέρβα με σκοπούς την απελευθέρωση της Ελλάδας και την εγκαθίδρυση αβασίλευτης δημοκρατίας.

Κορυφαίες αντιστασιακές ενέργειες υπήρξαν:

- ✚ **Η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου** (Νοέμβριος 1942) από τμήματα του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, τα οποία συνεργάστηκαν με Βρετανούς καταδρομείς. Η ενέργεια αυτή διέκοψε τον ανεφοδιασμό του γερμανικού στρατού της Αφρικής μέσω του ελληνικού εδάφους.
- ✚ **Το ογκώδες συλλαλητήριο** κατά των κατακτητών, που οργανώθηκε με αφορμή την κηδεία του **Κωστή Παλαμά**.
- ✚ Η μεγάλη **συμμετοχή των γυναικών στην Αντίσταση**, ακόμα και σε ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ. Σπουδαίες μορφές η **Ηλέκτρα Αποστόλου**, η **Λέλα Καραγιάννη**, η **Ηρώ Κωνσταντοπούλου** και η **Παναγιώτα Σταθοπούλου**.

Οι Γερμανοί αντιδρούσαν με **μαζικές εκτελέσεις** (Καλάβρυτα, Κοκκινιά) και ενεργοποίηση των **ταγμάτων ασφαλείας**, που δημιουργήθηκαν από τους ναζί και τις κυβερνήσεις δωσιλόγων που εκείνοι διόριζαν.

Η Απελευθέρωση: Καθώς ο πόλεμος τελείωνε, οι ελληνικές πολιτικές και αντιστασιακές δυνάμεις υπογράφουν τη **συμφωνία του Λιβάνου** (Μάιος 1944), που προέβλεπε σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Μετά την Απελευθέρωση (12 Οκτωβρίου 1944), η κυβέρνηση αυτή με πρωθυπουργό τον **Γεώργιο Παπανδρέου** εγκαθίσταται στην Αθήνα και αναλαμβάνει την εξουσία.

Η περίοδος 1944 – 1974: Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της είναι ο εμφύλιος πόλεμος (1946 – 1949) με όλα τα προβλήματα που συσώρευσε και η επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας (1967 – 1974).

Ο εμφύλιος πόλεμος

Τα Δεκεμβριανά: Μετά την απελευθέρωση, η κυβέρνηση εθνικής ενότητας αποφασίζει τον αφοπλισμό μόνο του ΕΛΑΣ. Το γεγονός προκαλεί την αντίδραση του ΕΑΜ που οργανώνει μαζικό συλλαλητήριο στο κέντρο της Αθήνας (3 Δεκεμβρίου 1944). Οι συγκεντρωμένοι δέχονται πυρά, 30 άνθρωποι σκοτώνονται και ξεκινούν μάχες στην πρωτεύουσα ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις, οι οποίες είχαν βρετανική υποστήριξη. Οι συγκρούσεις είναι πολύνεκρες, διαρκούν ένα μήνα και λήγουν με ήττα του ΕΑΜ. Τα Δεκεμβριανά αποτελούν την πρώτη φάση της εμφύλιας σύγκρουσης.

Η συμφωνία της Βάρκιζας: Υπογράφεται το Φεβρουάριο του 1945 ανάμεσα στην κυβέρνηση και το ΕΑΜ. Προβλέπει αμνηστία για κάποια αδικήματα που διαπράχθηκαν κατά τα Δεκεμβριανά, διάλυση του ΕΛΑΣ, οργάνωση νέου εθνικού στρατού, διασφάλιση των ελευθεριών όλων των πολιτών και δημοψήφισμα για την επιστροφή ή όχι του βασιλιά.

Το ξέσπασμα του εμφυλίου : Η συμφωνία της Βάρκιζας δεν εφαρμόζεται στην πράξη. Αντίθετα, εξαπολύονται διώξεις σε βάρος αριστερών πολιτών υπό την ανοχή και ενθάρρυνση της κυβέρνησης. Στις εκλογές του 1946 το ΚΚΕ απέχει προεξοφλώντας νοθεία. Νικητής αναδεικνύεται το φιλοβασιλικό λαϊκό κόμμα. Δεξιά και Αριστερά κινούνται πλέον στη λογική της ένοπλης σύγκρουσης. Σε αυτό το κλίμα:

- Επιστρέφει ο βασιλιάς **Γεώργιος** με ένα δημοψήφισμα αμφίβολης γνησιότητας (Σεπτέμβριος 1946). Πεθαίνει όμως το 1947 και τον διαδέχεται ο αδελφός του **Πάυλος**.
- Στην ύπαιθρο σχηματίζονται ένοπλες αριστερές δυνάμεις με την ονομασία **Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας**.
- Δημιουργούνται στρατόπεδα συγκεντρώσεως όπως αυτό στη **Μακρόνησο**, στα οποία οδηγούνται χιλιάδες αριστεροί πολίτες. ΚΚΕ και ΕΑΜ κηρύσσονται παράνομα (τέλη 1947).
- Ο κυβερνητικός στρατός με επικεφαλής τον **Αλέξανδρο Παπάγο** νικά το Δημοκρατικό στρατό (Αύγουστος 1949). Οι αριστερές δυνάμεις έχουν ηττηθεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Προσέχουμε ότι οι ΗΠΑ, φοβούμενες επέκταση της σοβιετικής επιρροής στην Ελλάδα, ανέλαβαν ενεργό ρόλο στη χώρα (δόγμα Τρούμαν), υποστηρίζοντας τις κυβερνητικές δυνάμεις. Αντίθετα, η Σοβιετική Ένωση δεν αναμείχθηκε άμεσα στον ελληνικό εμφύλιο.

Η μετεμφυλιακή Ελλάδα (1949 – 1963)

Σ' αυτή την περίοδο επισημαίνουμε:

- ✚ Την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα (7 Μαρτίου 1948).
- ✚ Τις διώξεις πολιτών (φυλακίσεις, στρατόπεδα εξορίας, εκτελέσεις) που κρίνονται ύποπτοι αριστερών φρονημάτων. Ένα από τα θύματα του μετεμφυλιακού κλίματος είναι ο **Νίκος Μπελογιάννης**, στέλεχος του ΚΚΕ, που εκτελέστηκε μαζί με τρεις συντρόφους του το 1952.
- ✚ Την ενεργό ανάμειξη των ΗΠΑ που ελέγχουν το καθεστώς και καθορίζουν την πολιτική του. Το 1953 οι Αμερικανοί εγκαθιστούν στρατιωτικές βάσεις στην Ελλάδα.
- ✚ Τα πολιτικά κόμματα που πρωταγωνιστούν: **ΕΡΕ** (ιδρύεται από τον **Κωνσταντίνο Καραμανλή** και κυβερνά από το 1955 έως το 1963), **ΕΔΑ** που γίνεται το μόνο νόμιμο αριστερό κόμμα και **Ένωση Κέντρου** με επικεφαλής τον **Γεώργιο Παπανδρέου**.
- ✚ Την αύξηση της αστυφιλίας. Η Αθήνα αναπτύσσεται και διογκώνεται χωρίς σχέδιο.

Η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου (1967 – 1974)

Ο **Γεώργιος Παπανδρέου** κυβερνά από το 1963 έως το 1965. Επιδιώκει μεταρρυθμίσεις με στόχους την αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών, τον περιορισμό των αμερικανικών παρεμβάσεων και τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης. Συγκρούεται όμως με τον νέο βασιλιά **Κωνσταντίνο** (στο θρόνο το 1964) και εξαναγκάζεται σε παραίτηση. Σχηματίζεται έτσι η **κυβέρνηση αποστατών** από πολιτικούς που εγκαταλείπουν την Ένωση Κέντρου. Παπανδρέου και Κανελλόπουλος ζητούν εκλογές για το Μάιο του 1967. Τότε, μια ομάδα μεσαίων και ανώτερων αξιωματικών (χούντα), με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και με πρόσχημα ότι οι πολιτικές δυνάμεις δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της χώρας και τον κομμουνιστικό κίνδυνο, κάνει πραξικόπημα και καταλαμβάνει την εξουσία. Μαζί της θα συνεργαστούν τόσο ο Κωνσταντίνος (που στη συνέχεια έφυγε στο εξωτερικό) όσο και οι ΗΠΑ. Εκτοπίσεις, φυλακίσεις και βασανιστήρια θα είναι η συνηθισμένη πρακτική του καθεστώτος, μέχρι την πτώση του το 1974. Σταθμοί στον αντιδικτατορικό αγώνα του ελληνικού λαού υπήρξαν:

- Η απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Παπαδόπουλου από τον **Αλέκο Παναγούλη** (1968).
- Το κίνημα του Ναυτικού (1973).
- Η αντίσταση του φοιτητικού κινήματος που κορυφώθηκε με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου (Νοέμβριος 1973).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1: Η Χούντα προκαλώντας πραξικόπημα στην Κύπρο, έδωσε στην Τουρκία το πρόσχημα για επίθεση και αποβίβαση στρατευμάτων. Από το 1974 μεγάλο μέρος του νησιού κατέχεται παράνομα από τους Τούρκους.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2: Μετά την πτώση της δικτατορίας αρχίζει η περίοδος της **μεταπολίτευσης** με εναλλαγή στην εξουσία των κομμάτων της **Νέας Δημοκρατίας** και του **ΠΑ.ΣΟ.Κ.**